

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra obchodu a financí

Diplomová práce

**Vymáhání pohledávek vzniklých zneužitím systému
nepojistných sociálních dávek v České republice**

Bc. Michaela Chladíková

© 2022 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Michaela Chladíková

Veřejná správa a regionální rozvoj – k.s. Litoměřice

Název práce

Vymáhání pohledávek vzniklých zneužitím systému nepojistných sociálních dávek v České republice

Název anglicky

Recovery of Receivables Arising from the Abuse of the System of Noninsurance Social Benefits in the Czech Republic

Cíle práce

Cílem diplomové práce je na základě analýzy vymáhání pohledávek vzniklých neoprávněnou výplatou nepojistných sociálních dávek vyhodnotit úspěšnost jejich úhrady a navrhnout možná opatření související s touto problematikou.

Metodika

Teoretický základ diplomové práce bude vytvořen na základě kompilace poznatků z odborné literatury, platných právních předpisů a dalších relevantních zdrojů z oblasti nepojistných sociálních dávek vyplácených Úřadem práce ČR.

Na základě analýzy zjištěných dat získaných z informačních systémů Úřadu práce České republiky bude provedeno vyhodnocení úspěšnosti úhrady pohledávek vzniklých na nepojistných sociálních dávkách. Následně bude provedeno hodnocení různých způsobů úhrad pohledávek a budou navržena možná opatření zaměřená na danou problematiku.

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

Klíčová slova

odpis, pohledávka, přeplatek, sociální dávky, splátka, srážka, úřad práce

Doporučené zdroje informací

MAAYTOVÁ, Alena, OCHRANA, František, PAVEL, Jan a kolektiv. Veřejné finance v teorii a praxi. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5561-8 (print)

POTŮČEK, Martin. Sociální politika. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-01.

PRŮŠA, Ladislav, VÍŠEK, Petr, JAHODA, Robert. Alchymie nepojistných sociálních dávek. Praha : Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-528-3

ROBEYNS, Ingrid. Wellbeing, Freedom and Social Justice: The Capability Approach Re-Examined.

Cambridge: Open Book Publishers, 2017. ISBN 13: 9781783744237

SIROVÁTKA, Tomáš. Česká sociální politika na prahu 21. století : efektivnost, selhávání, legitimita. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2307-4.

Social Problems: Continuity and Change. Washington, DC: Saylor Foundation, 2016. ISBN 13: 9781946135230

ÚZ číslo: 1425, Sociální zabezpečení, podle stavu k 22. 2. 2021, 288 stran, Ostrava-Hrabůvka: Nakladatelství Sagit, a. s., 2021. ISBN 978-80-7488-461-0.

Předběžný termín obhajoby

2021/22 LS – PEF

Vedoucí práce

Ing. Gabriela Kukulová, MBA, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra obchodu a financí

Elektronicky schváleno dne 21. 9. 2021

prof. Ing. Luboš Smutka, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 19. 10. 2021

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 01. 02. 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Vymáhání pohledávek vzniklých zneužitím systému nepojistných sociálních dávek v České republice" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 31.3.2022

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala Ing. Gabriele Kukalové, MBA, Ph.D., vedoucí mé diplomové práce, za její odborné vedení, cenné rady poskytované během konzultací, vstřícný přístup a rovněž za její čas, který mi po dobu zpracování této práce věnovala. Děkuji svým kolegyním za přínosné praktické informace z jejich každodenní praxe. A srdečně děkuji svému trpělivému partnerovi Radkovi Pěchovi, za nesmírnou obětavost a psychickou podporu v průběhu studia.

Vymáhání pohledávek vzniklých zneužitím systému nepojistných sociálních dávek v České republice

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá úspěšností vymáhání pohledávek, které vznikly neoprávněnou výplatou nepojistných sociálních dávek. V teoretické části práce jsou stručně popsány samotné nepojistné sociální dávky, základní důvody vzniku přeplatků na těchto dávkách a způsoby jejich vymáhání prostřednictvím pracovníků Úřadu práce ČR.

V navazující části práce je analyzován objem pohledávek vzniklých na jednotlivých dávkách za roky 2016 až 2020, počet uhrazených pohledávek, počet pohledávek, které mohou dlužníci stále ještě do konce doby splatnosti dobrovolně uhradit nebo mohou být do konce prekluzivní lhůty vymoženy. Dále je zhodnoceno, kolik pohledávek bylo vypořádáno jiným způsobem, a to předáním k vymáhání celnímu úřadu, odpisem pro nedobytnost nebo zánikem práva (prekluzí).

V závěrečné části jsou navržena možná řešení vedoucí k případnému snížení počtu zneužívání dávek i návrhy vedoucí ke zvýšení úspěšnosti úhrady vzniklých pohledávek.

Klíčová slova: odpis, pohledávka, prekluze, přeplatek, sociální dávky, splátka, splatnost pohledávky, úřad práce, vymáhání

Recovery of receivables incurred from the abuse of the system of non-insurance social benefits in the Czech Republic

Abstract

The diploma thesis deals with the success of debt collection, which arose from the unauthorized payment of non-insurance social benefits. The theoretical part of the thesis briefly describes the non-insurance social benefits themselves, the basic reasons for the overpayment of these benefits and the methods of their recovery through the staff of the Labor Office of the Czech Republic.

The following part analyses the volume of receivables arising from individual benefits for the years 2016 to 2020, the number of paid receivables, the number of receivables that debtors can still voluntarily pay by the end of the maturity period or can be recovered by the end of the preclusive period. It also assesses how many receivables have been settled in another way, namely by handing them over to the customs office for recovery, write-off for irrecoverability or expiry of the right (expires).

The final part proposes possible solutions leading to a possible reduction in the number of abuse of benefits and proposals leading to an increase in the success of payment of receivables.

Keywords: write-off, receivable, prescription, overpayment, social benefits, installment, maturity of receivable, labor office, recovery

Obsah

1 Úvod.....	15
2 Cíl práce a metodika	16
2.1 Cíl práce	16
2.2 Metodika	16
3 Teoretická východiska	20
3.1 Sociální politika a sociální zabezpečení.....	20
3.2 Nepojistné sociální dávky	21
3.2.1 Státní sociální podpora.....	22
3.2.1.1 Přídavek na dítě	23
3.2.1.2 Rodičovský příspěvek	23
3.2.1.3 Porodné.....	24
3.2.1.4 Pohřebné	24
3.2.1.5 Příspěvek na bydlení.....	24
3.2.2 Dávky pěstounské péče.....	25
3.2.2.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	26
3.2.2.2 Příspěvek při převzetí dítěte	26
3.2.2.3 Příspěvek při ukončení pěstounské péče	26
3.2.2.4 Odměna pěstouna	27
3.2.2.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla	27
3.2.3 Pomoc v hmotné nouzi	28
3.2.3.1 Příspěvek na živobytí	29
3.2.3.2 Doplatek na bydlení.....	30
3.2.3.3 Mimořádná okamžitá pomoc	30
3.2.4 Dávky pro osoby se zdravotním postižením.....	30
3.2.4.1 Příspěvek na mobilitu	31
3.2.4.2 Příspěvek na zvláštní pomůcku	31
3.2.5 Příspěvek na péči	31
3.3 Přeplatky na dávkách	33
3.3.1 Povinnosti žadatele	33
3.3.2 Vznik přeplateků.....	34
3.3.3 Trestní oznámení.....	37
3.4 Vymáhání pohledávek.....	39
3.4.1 Vymezení pojmů.....	39

3.4.2	Nakládání s pohledávkami	40
3.4.2.1	Pohledávky bez příslušnosti vymáhání Úřadem práce	41
3.4.2.2	Vymáhání pohledávek Úřadem práce.....	41
4	Analytická část.....	45
4.1	Struktura pohledávek a jejich vývoj	45
4.2	Struktura pohledávek jednotlivých dávek a jejich vypořádání	48
4.2.1	Příspěvek na mobilitu.....	49
4.2.2	Příspěvek na zvláštní pomůcku	51
4.2.3	Příspěvek na péči	52
4.2.4	Odměna pěstouna.....	54
4.2.5	Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	56
4.2.6	Příspěvek při převzetí dítěte.....	58
4.2.7	Příspěvek při zakoupení motorového vozidla	59
4.2.8	Příspěvek při ukončení pěstounské péče.....	60
4.2.9	Přídavek na dítě.....	61
4.2.10	Rodičovský příspěvek	63
4.2.11	Porodné	65
4.2.12	Pohřebné.....	66
4.2.13	Příspěvek na bydlení	67
4.2.14	Příspěvek na živobytí	69
4.2.15	Doplatek na bydlení	72
4.2.16	Mimořádná okamžitá pomoc	74
5	Výsledky a diskuse	77
5.1	Výsledky.....	77
5.1.1	Vypořádání pohledávek splacením	77
5.1.2	Jiná vypořádání pohledávek.....	79
5.2	Návrhy, jak lépe nakládat s pohledávkami.....	83
5.3	Diskuse	86
6	Závěr.....	88
7	Seznam použitých zdrojů.....	91
8	Přílohy	94

Seznam grafů

1 Graf - Přehled celkového objemu vyčíslených přeplatků za roky 2016 až 2020 dle jednotlivých nepojistných sociálních dávek (v Kč).....	47
2 Graf - Vývoj objemu pohledávek na nepojistných soc. dávkách za roky 2016 až 2020 (v Kč)	48
3 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na mobilitu (v Kč)	49
4 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na mobilitu (v Kč)....	50
5 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na zvláštní pomůcku (v Kč)	51
6 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na zvláštní pomůcku (v Kč)	52
7 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na péči (v Kč) ...	53
8 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na péči (v Kč).....	54
9 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce odměna pěstouna (v Kč) ...	55
10 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce odměna pěstouna (v Kč).....	55
11 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na úhradu potřeb dítěte (v Kč)	57
12 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na úhradu potřeb dítěte (v Kč)	57
13 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek při zakoupení motor. vozidla (v Kč).....	59
14 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek při zakoupení motor. vozidla (v Kč)	60
15 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce přídavek na dítě (v Kč) ...	62
16 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce přídavek na dítě (v Kč).....	63
17 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce rodičovský příspěvek (v Kč)	64
18 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce rodičovský příspěvek (v Kč) ..	65
19 Graf - Vypořádání pohledávek vzniklých na dávce porodné (v Kč)	66
20 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na bydlení (v Kč)	68
21 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na bydlení (v Kč).....	69

22 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na živobytí (v Kč).....	71
23 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na živobytí (v Kč) ..	71
24 Graf - Vypořádání pohledávek vzniklých na dávce doplatek na bydlení (v Kč).....	73
25 Graf - Vypořádání pohledávek vzniklých na dávce mimořádná okamžitá pomoc (v Kč)	75
26 Graf - Objem splacených pohledávek a pohledávek zbývajících k uhrazení za jednotlivé roky (v Kč).....	77
27 Graf - Objem pohledávek předaných k vymáhání za jednotlivé roky (v Kč)	80
28 Graf - Objem odepsaných pohledávek za jednotlivé roky (v Kč).....	81
29 Graf - Objem prekludovaných pohledávek za jednotlivé roky (v Kč).....	82

Seznam tabulek

Tabulka 1 Výše příspěvku na péči	32
Tabulka 2 Vývoj objemu pohledávek na jednotlivých nepojistných soc. dávkách za roky 2016 až 2020 vyčíslených jednotlivými odděleními (v Kč)	45
Tabulka 3 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na mobilitu (v Kč)	49
Tabulka 4 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na zvláštní pomůcku (v Kč)	51
Tabulka 5 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na péči (v Kč).....	53
Tabulka 6 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – odměna pěstouna (v Kč).....	54
Tabulka 7 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na úhradu potřeb dítěte (v Kč)	56
Tabulka 8 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek při převzetí dítěte (v Kč)	58
Tabulka 9 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek při zakoupení motor. vozidla (v Kč).....	59
Tabulka 10 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek při ukončení pěstounské péče (v Kč)	61
Tabulka 11 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – přídavek na dítě (v Kč).....	61
Tabulka 12 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – rodičovský příspěvek (v Kč)	64
Tabulka 13 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – porodné (v Kč).....	65
Tabulka 14 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – pohřebné (v Kč).....	67
Tabulka 15 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na bydlení (v Kč)	68
Tabulka 16 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na živobytí (v Kč)	70
Tabulka 17 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – doplatek na bydlení (v Kč).....	72
Tabulka 18 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – mimořádná okamžitá pomoc (v Kč)	74

Seznam použitých zkratk

ČR	Česká republika
DOZP	Dávky pro osoby se zdravotním postižením
EHP	Evropský hospodářský prostor
EU	Evropská unie
HN	Hmotná nouze
NSD	Nepojistné sociální dávky
Odd. DOZP a PnP	Oddělení dávek pro osoby se zdravotním postižením a příspěvku na péči
Odd. HN	Oddělení hmotné nouze
Odd. SSP a dávek PP	Oddělení státní sociální podpory a dávek pěstounské péče
OSPO	Osoba společně posuzovaná
PnP	Příspěvek na péči
PP	Pěstounská péče
SSP	Státní sociální podpora
ÚP ČR	Úřad práce České republiky

1 Úvod

Zneužívání nepojistných sociálních dávek je téma, o kterém se mluví, ale při hledání odborné literatury na toto téma by se dalo nabýt dojmu, že zneužívání nepojistných sociálních dávek ze strany žadatelů o tyto dávky je něco, co v České republice vlastně neexistuje. Jako by toto téma, s nástinem protizákonného chování, bylo společenským tabu.

Vyskytuje se několik internetových článků na toto téma, ale spíše ve smyslu, že lidé dávky nezneužívají, spíše jsou k tomu společností nuceni (například černým pracovním trhem) nebo jim to umožňuje nedokonalost zákonů, tak proč toho nevyužít. A pokud se odborná literatura tématem skutečně zabývá, je postavena na výzkumu mezi sociálními pracovníky a celkový dojem pak na neznalého čtenáře působí tak, že tito pracovníci jsou svou prací tak pohlceni, že zneužívání dávek ze strany klientů je spíše jejich zaujatost nežli realita. V médiích je téma postaveno spíše politicky, tzn. výše dávek, jejich existence a financování, bývají žhavým tématem předvolebních politických kampaní.

Ano, podaří se najít několik odborných knih, které upozorňují na možnost zneužití nepojistných sociálních dávek ze strany žadatelů o dávky, ale v těchto knihách je tomuto tématu věnováno pouze pár velmi stručných vět, a to v kontextu mnoha dalších způsobů zneužívání (např. nedostatečná kontrola využívání, dávky nahrazují nedostatečné využívání jiných nástrojů podpory obyvatel atd.), takže čtenář nabývá dojmu, že úmyslné zneužívání dávek ze strany žadatelů je něčím zcela nepodstatným, až bagatelním, a není třeba se tím zabývat.

Přesto se tato práce bude zabývat právě tématem zneužití nepojistných sociálních dávek porušením zákonných povinností žadatelů o dávku. Bude sledovat objem přeplatků, které byly v důsledku porušení těchto povinností vyčísleny a bude zjišťovat, kolik z těchto přeplatků bylo uhrazeno či jinak vypořádáno.

2 Cíl práce a metodika

2.1 Cíl práce

Cílem diplomové práce je, na základě analýzy počtu pohledávek vzniklých neoprávněnou výplatou nepojistných sociálních dávek a počtu jejich úhrad, vyhodnotit úspěšnost návratu těchto dávek a navrhnout možná opatření související s touto problematikou.

2.2 Metodika

Teoretický základ diplomové práce bude vytvořen na základě kompilace poznatků z odborné literatury, platných právních norem a dalších relevantních zdrojů z oblasti nepojistných sociálních dávek vyplácených Úřadem práce ČR. Větší část teorie je postavena na hmotněprávních předpisech, platných k 31.7.2021. Použity budou pracovní zkušenosti a poznatky získané praxí na Úřadu práce ČR.

První část bude obsahovat stručný popis jednotlivých nepojistných sociálních dávek, jejich výši a podmínky, za který nárok na dávky vzniká.

Druhá část bude vycházet z praxe a popíše důvody vzniku přeplatků na dávkách a způsoby zneužívání dávek. Upozorní na povinnost státních orgánů, oznamovat Policii ČR skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin.

Ve třetí části bude popsáno, jakým způsobem nakládá Úřad práce ČR s pohledávkami, které vznikají vyčíslením přeplatků na dávkách a jaké má možnosti při vymáhání pohledávek.

Před zpracováním analytické části, bude třeba získat potřebná data. Vzhledem ke skutečnosti, že v danou chvíli na Úřadu práce neexistuje jeden program, který by sledoval objem vyčíslených pohledávek za celý úřad (celorepublikově), nebude možné data získat pouhým požádáním si o určitý datový soubor. Data budou muset být získána samotným zpracovatelem práce, a to po získání oficiálního souhlasu a povolení přístupů do aplikačních programů.

Pohledávky jsou, dle organizačního řádu, sledovány a dále vypořádávány pouze na krajských pobočkách (jejich evidence je tedy vedena pouze za danou pobočku) a jejich zpracování (zadávání žádostí, přiznání či zamítnutí nároku na dávku, výplata dávek i vyčíslení pohledávek) je rozděleno do dvou aplikačních programů.

Dávky pěstounské péče, státní sociální podpory a dávky pro osoby zdravotně postižené jsou zpracovávány v programu OKcentrum a dávky hmotné nouze a příspěvek na péči v programu OKnouze/OKslužby.

V programech budou data vyhledávána a selektována následovně:

- v modulu „Pohledávky“ bude třeba vybrat „Organizační jednotku“, např. Ústí nad Labem-KrP-EKO. Organizačních jednotek je čtrnáct (reprezentují každou krajskou pobočku), činnost bude opakována čtrnáctkrát,

- bude vybrán „Typ pohledávky“, např. Přeplatek SSP – přídavek na dítě. Typů vyhledávaných pohledávek bude šestnáct (dle počtu dávek),

- bude vybrán „Stav pohledávky“. Druhy stavů, které budou vybírány: splaceno, zcela nesplaceno, částečně splaceno, prekluze, předáno k vymáhání, upuštěno,

- bude vybráno období, za které bude pohledávka sledována, např. od 1.1.2016 do 31.12.2016. Data budou získávána za období let 2016 až 2020.

Protože programy mají omezenou kapacitu vyhledávání položek (vyhledávají max. do 1 000 položek), musí být období, u některých typů pohledávek a druhů stavu, upraveno pouze na čtvrtletí. Vyhledávání této položky v daném zadání bude tedy prováděno až čtyřikrát.

Po zadání všech potřebných kritérií pro vyhledávání, program vyselektuje data, tento seznam bude exportován do programu Excel. V tomto programu budou nejprve vymazána citlivá data, která se nesmí použít (informace o dlužníkovi, číslo jednací, variabilní symbol pohledávky).

Protože data budou získávána za jednotlivé krajské pobočky (při získávání bude v zadání měněna organizační jednotka), dle různých stavů pohledávky (při získávání bude v zadání měněn druh stavu) a za různá období (roky, ale i čtvrtletí), budou data slučována do souborů, aby byl získán celorepublikový přehled o počtu vyčíslených pohledávek a jejich způsobu vypořádání za jednotlivé sledované roky a jednotlivé druhy dávek.

Předpokládaná doba tohoto získávání dat bude cca 70 hodin.

Vzhledem ke skutečnosti, že s pohledávkami je kompetentními zaměstnanci Úřadu práce průběžně pracováno (pohledávky jsou průběžně vypořádávány), budou získaná a dále zpracovávaná data platná ke dni 25.7.2021.

V první kapitole analytické části, bude ze získaných dat zpracován přehled vyčíslených pohledávek v jednotlivých obdobích (roky 2016 až 2020), rozdělený dle jednotlivých druhů dávek, které budou uvedeny tak, aby bylo možné stanovit, který odborný útvar vyčísluje nejvyšší objem pohledávek v jednotlivých letech a na kterých konkrétních dávkách.

Dále bude zpracován přehled celkového objemu vyčíslených přeplatků za roky 2016 až 2020 dle jednotlivých nepojistných sociálních dávek a bude stanoveno, u které dávky byl celkově vyčíslen nejvyšší objem pohledávek za uvedená období. Stanoví se pořadí tří nejvíce zneužívaných dávek.

Z vývoje objemu pohledávek bude interpretován jejich růst v průběhu sledovaných období.

V následující nejobsáhlejší kapitole budou pohledávky analyzovány jednotlivě, dle druhu dávky. Bude analyzován objem vyčíslených pohledávek na konkrétní dávce za roky 2016 až 2020. Následně bude analyzován objem pohledávek, které byly po vyčíslení již splaceny a jaký objem pohledávek může být ještě uhrazen. V této fázi bude zjištěna návratnost pohledávek vyčíslených na konkrétní dávce v jednotlivých letech.

Pokud dávka nebyla uhrazena a nemůže již být ani vedena jako pohledávka, kterou lze stále uhradit, musí být vypořádána jinak. Proto budou analyzovány jiné způsoby vypořádání dávky, a to, jaký objem pohledávek na konkrétní dávce byl odepsán, jaký prekludován a jaký objem pohledávek byl předán k vymáhání Celnímu úřadu.

Z výsledků předchozích analýz bude stanovena návratnost vyčíslených pohledávek. Bude určena vyhodnocením celkového objemu pohledávek ve sledovaném období s celkovým objemem splacených pohledávek. Bude také vyhodnoceno, kolik pohledávek bylo uhrazeno a kolik stále zbývá k uhrazení a jaký vliv by splacení těchto pohledávek mělo na výslednou návratnost v jednotlivých letech.

Porovnáním návratnosti vyčíslených pohledávek na šestnácti jednotlivých dávkách bude určeno, která dávka měla nejvyšší návratnost a jaká byla návratnost u tří nejvíce zneužívaných dávek.

Z předchozích analýz bude také ve výsledku stanoveno, jaký celkový objem pohledávek byl předán k vymáhání Celnímu úřadu a předání bude porovnáno i v jednotlivých letech. Současně bude určena konkrétní dávka, u které byl tento způsob

vypořádání pohledávek objemově nejvyšší. Stejný způsob analýz bude volen i u odpisů pohledávek a pohledávek vypořádaných prekluzí.

V kontextu zjištěných poznatků a praktických zkušeností budou navržena řešení, jak docílit vyšší návratnosti pohledávek a jak by bylo možné vzniku pohledávek předejít.

3 Teoretická východiska

Tato část práce se bude zabývat systémem nepojistných sociálních dávek v České republice a popisem vzniku nároku na jednotlivé dávky patřící do tohoto systému. Dále budou identifikovány důvody přeplatků vznikajících na těchto dávkách a popsán systém vymáhání těchto přeplatků, které jsou pohledávkou státu.

3.1 Sociální politika a sociální zabezpečení

Česká republika patří k vyspělým zemím světa, která zajišťuje svým občanům příznivé sociální podmínky k životu, a to prostřednictvím systému sociálního zabezpečení, který je součástí sociální politiky státu. Hlavním cílem sociální politiky je čelit sociálním a ekonomickým ohrožením, s nimiž se lidé ve svém životě setkávají. (POTŮČEK, 1995)

Klíčovým pojmem teorie sociální politiky, dle Potůčka (1999) je pojem „Welfare State“, který autor používá ve významu: „stát veřejných sociálních služeb“ a ve své knize „Sociální politika“ (1995, s. 35) přímo uvádí, že v takovém státě se: *„Každému z jeho občanů se dostává alespoň určitého uznaného minima podpory a pomoci v různých životních situacích, které jej či jeho rodinu potenciálně či aktuálně ohrožují.“* Základními opatřeními sociální politiky státu jsou zákonodárné akty, mající všeobecný dosah, s vlivem na všechno obyvatelstvo či pouze na specifické skupiny obyvatel (KREBS a kol., 1997), určení zdrojů financování a organizačních nástrojů, které budou sociální politiku realizovat. Jedním z opatření sociální politiky v ČR je systém sociálního zabezpečení, rozdělený na pojistné a nepojistné sociální dávky.

Nárok na pojistné sociální dávky mají občané, kteří jsou plátcí tzv. „pojistného na sociální zabezpečení“. Tuto daň státu odvádějí ze svých příjmů zaměstnavatelé, zaměstnanci, zahraniční zaměstnanci, osoby samostatně výdělečně činné a osoby dobrovolně účastné na důchodovém pojištění. V případě nečekané životní události pak mají (při splnění zákonných podmínek) právo na dávky v nezaměstnanosti (podpora v nezaměstnanosti a podpora v rekvalifikaci), dávky nemocenského pojištění (nemocenské, peněžitá pomoc v mateřství, ošetřovné, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a v mateřství) či dávky důchodového pojištění (starobní důchod, invalidní důchod, vdovský a vdovecký důchod, sirotčí důchod). (ARNOLDOVÁ, 2012)

Nárok na nepojistné sociální dávky není závislý na žádném vkladu příjemce do státního systému, dávky jsou vypláceny ze státního rozpočtu a tyto dávky mají zvýšit

příjem nízkopříjmovým domácnostem, zajistit jim určitý standard bydlení nebo zkvalitnit zázemí pro děti. (MAAYTOVÁ, OCHRANA, PAVEL a kol., 2015). Tento model bychom mohli označit jako zajišťovací model, založený na širší solidaritě a přerozdělování prostředků (mezi nemocnými a zdravými, starými a mladými atp.) (TOMEŠ, 2001) Nepojistnými sociálními dávkami jsou dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky státní sociální podpory a péčovské péče, dávky pro osoby se zdravotním postižením a dávky pro osoby závislé na pomoci jiné osoby. Od ledna 2012 zajišťuje výplatu dávek v nezaměstnanosti a všech nepojistných sociálních dávek Úřad práce české republiky.

V roce 2004 se Česká republika stala členem Evropské unie. Každá země EU má jiný sociální systém, proto v rámci práva na svobodný pohyb osob, byly podepsány smlouvy a dokumenty koordinující práva na sociální zabezpečení pro migrující pracovníky (pracovníky, kteří byli ekonomicky aktivní, a tedy i pojištění v několika státech EU, EHP či Švýcarsku), kteří tak neztratí své nároky na sociální dávky z důvodu občanství, bydliště či jiných důvodů uvedených v právních normách států. (PAJU, 2019) I přes různé sociální systémy, má sociální zabezpečení zemí EU jeden společný rys, a to, podporu všech, kdo to potřebuje, krátkodobě (z důvodu nemoci, ztráty zaměstnání, ...) či dlouhodobě (z důvodu invalidity, stáří, ...). (BRDEK, 1998)

Rozdílný postoj k sociálnímu zabezpečení má např. USA, kde kromě několika států neexistuje ucelený systém nemocenských a mateřských dávek či dávek ve prospěch dětí. (BRDEK, 1998) Kniha: „Social Problems: Continuity and Change“ (2016) charakterizuje podrobně sociální problémy v USA, ale jejich řešení nechává spíše otevřená. Je zřejmé, že USA neřeší tyto problémy tak masivní podporou v podobě sociálních dávek.

3.2 Nepojistné sociální dávky

Nepojistné sociální dávky jsou využity k pokrytí příjmového deficitu nízkopříjmových osob, zvláště rodin, řešících konkrétní kritické situace, do kterých se osoby či rodiny dostávají. Mimo jiné z velké části zabezpečují financování těchto osob v oblasti bydlení. Dále tyto dávky pomáhají uživatelům sociálních služeb posílit koupěschopnost těchto služeb a řeší specifické situace a konkrétní potřeby osob závislých na péči (tvoří zdroj jejich financování). (Pruša, Víšek a Jahoda, 2014)

3.2.1 Státní sociální podpora

Stát se podílí dávkami státní sociální podpory na částečném hrazení nákladů na výživu a základních potřeb dítěte a rodin, částečně kryje i náklady na bydlení. Právní normou je zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Dávky lze rozdělit na dávky „opakující se“, které se vyplácí v pravidelných měsíčních částkách (při splnění zákonných podmínek) a dávky „jednorázové“, které po zpracování žádosti obdrží klient pouze jednou a výplata dávky je tak ukončena.

Některé dávky jsou testovány na příjem rodiny, tzn. při stanovení nároku na dávku se posuzují nejen náklady rodiny, ale také měsíční průměr příjmů, které rodina v daném rozhodném časovém období měla. V současné době je rozhodným obdobím kalendářní čtvrtletí.

Pro nárok na dávky je třeba určit, jaké osoby tvoří tzv. „okruh společně posuzovaných osob“. Zjednodušeně lze vysvětlit, že rodinné dávky, tedy dávky, kde je určujícím faktorem existence nezaopatřeného dítěte, tvoří rodina = rodiče a nezaopatřené děti (jedná se o přídavek na dítě, rodičovský příspěvek, porodné a pohřebné). Pouze u dávky příspěvek na bydlení se okruh společně posuzovaných osob rozšiřuje, a to dle zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, dle kterého se do okruhu mohou započítat i osoby jiné, prokazatelně v bytě žijící (např. partner rodiče, matka rodiče, zaopatřené dítě, zletilé dítě bez partnera atd.).

Důležitým faktorem při stanovení nároku na dávku je také tzv. „nezaopatřenost dítěte“. Za nezaopatřené dítě se považuje dítě do skončení povinné školní docházky, nejdéle do 26. let věku, pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání nebo se nemůže takto připravovat z důvodu nemoci.

O dávky porodné a pohřebné lze žádat až rok zpětně (od vzniku sociální události – od porodu, od úmrtí). O dávky přídavek na dítě, rodičovský příspěvek a příspěvek na bydlení lze žádat pouze tři měsíce zpětně (u přídavku na dítě a rodičovského příspěvku však až po narození dítěte – podmínkou nároku je existence nezaopatřeného dítěte).

3.2.1.1 Přídavek na dítě

„Nárok na přídavek na dítě má nezaopatřené dítě, jestliže rozhodný příjem v rodině nepřevyšuje součin částky životního minima rodiny a koeficientu 3,4“ (zákon o státní sociální podpoře). Výše dávky je závislá na věku dítěte:

- do 6 let náleží částka 630 Kč,
- od 6 do 15 let náleží částka 770 Kč,
- od 15 do 26 let náleží částka 880 Kč.

Dávku lze přiznat o 500 Kč vyšší, pokud alespoň jedna osoba společně posuzovaná měla v každém kalendářním měsíci příjem podléhající dani z příjmů, pobírala nemocenskou, důchod či podporu v nezaměstnanosti, rodičovský příspěvek, či pečovala o osobu blízkou. Pro nárok na dávku je testován příjem, a to za období kalendářního čtvrtletí předcházející tomu čtvrtletí, na které se nárok na výplatu uplatňuje (př. nárok na dávku uplatněn od července, dokládají se příjmy za druhé čtvrtletí, tj. duben, květen, červen). Dávka se vyplácí měsíčně, a to po uplynutí měsíce, na který byla přiznána (tzv. zpětně).

3.2.1.2 Rodičovský příspěvek

Dávka je určena rodiči, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě ve věku maximálně do 4 let a toto dítě je nejmladším dítětem v rodině. Celková částka rodičovského příspěvku je 300 000 Kč (u vícerčat se násobí 1,5násobkem). Rodič si může zvolit, jak vysokou částku bude měsíčně čerpat (tím ovlivňuje i dobu pobírání dávky). Rodič, který nemůže doložit, že mu vznikl nárok na tzv. denní vyměřovací základ (tedy rodič či druhý rodič dítěte, který před nástupem na rodičovskou dovolenou nepracoval), může volit měsíční čerpání dávky maximálně do 10 000 Kč. Rodič, který denní vyměřovací základ doloží, může volit měsíční částku až do výše 70 % třicetinásobku denního vyměřovacího základu (zákon o státní sociální podpoře). Volba výše měsíční částky může být činěna opakovaně, avšak po uplynutí 3 celých kalendářních měsíců po měsíci poslední volby. Volbu nelze provádět zpětně. Dávka není testována na příjem a vyplácí se měsíčně, a to po uplynutí měsíce, na který byla přiznána (př. nárok na dávku vznikl od března, částka za březen bude vyplacena v dubnu).

3.2.1.3 Porodné

„Nárok na porodné má žena, která porodila své první nebo druhé dítě, nepřevyšuje-li rozhodný příjem v rodině součin částky životního minima rodiny a koeficientu 2,7.“ (ÚZ č.:1425, Sociální zabezpečení, str. 20). Dávka je testována na příjem rodiny, příjem se dokládá za kalendářní čtvrtletí, které předchází čtvrtletí, ve kterém se dítě narodilo (př. dítě se narodí v květnu, dokládají se příjmy za první čtvrtletí roku, tedy leden, únor, březen). Na první dítě je vyplacena částka ve výši 13 000 Kč, na druhé dítě je vyplacena částka 10 000 Kč. Tato dávka se jednou přizná, jednou vyplatí a více již vyplacena nebude (jde o jednorázovou dávku).

3.2.1.4 Pohřebné

Dle zákona č. 117/1995 Sb., je dávka pohřebné přiznána v případě, že zemřelo nezaopatřené dítě nebo rodič takového dítěte. Dávka je vyplacena fyzické osobě, která výše uvedené zemřelé osobě vypravila pohřeb. Výše dávky je 5 000 Kč a vyplatí se jednorázově. Není testována na příjem a nevyplácí se právnické osobě (např. pohřebnímu ústavu).

3.2.1.5 Příspěvek na bydlení

Příspěvek na bydlení je jedinou dávkou z oblasti dávek státní sociální podpory, která může být přiznána a vyplácena i v případě, že v okruhu společně posuzovaných osob není nezaopatřené dítě.

„Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, jestliže

a) náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu vlastníka, nebo nájemce bytu a společně posuzovaných osob a koeficientu 0,30, a na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35, a současně

b) součin rozhodného příjmu a koeficientu 0,30, a na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35, není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení.“ (ÚZ č.:1425, Sociální zabezpečení, str. 16).

Náklady na bydlení, které lze jako náklady započítat, jsou striktně v zákoně vyjmenovány a nelze započítat jiné (ty se započítávají u nájemních bytů). U vlastníků nemovitostí či družstevníků bytů jsou vládou stanoveny tzv. „srovnatelné náklady“, a to na jednu, dvě, tři, čtyři a více osob žijících v takovém bytě. Tyto náklady jsou stanoveny

proto, že vlastníci nemovitostí či družstevníci bytů nájemné (dle občanského zákoníku) a s tím spojené služby nehradí. Vláda také stanovuje náklady za pevná paliva, které lze za kalendářní měsíc započítat. Pro výpočet dávky Vláda také stanoví tzv. „normativní náklady“, což jsou průměrné celkové náklady na bydlení dle velikosti obce a počtu členů domácnosti (zahrnují srovnatelné náklady, ceny služeb a energií).

Výše měsíční dávky se vypočítá jako rozdíl mezi normativními náklady a rozhodným příjmem rodiny, ten se násobí koeficientem 0,30. Jsou-li náklady na bydlení nižší než normativní náklady, příspěvek náleží ve výši rozdílu mezi náklady a rozhodným příjmem, vynásobeným koeficientem 0,30. Pokud rozhodný příjem rodiny nedosahuje částky životního minima rodiny, započítá se jako příjem rodiny částka odpovídající životnímu minimu rodiny (zákon o státní sociální podpoře).

Náklady na bydlení a příjmy rodiny se dokládají za období kalendářního čtvrtletí předcházející tomu čtvrtletí, na které se nárok na výplatu uplatňuje. Dávka se vyplácí měsíčně, a to po uplynutí měsíce, na který byla přiznána. Výplata této dávky je vázána na konkrétní byt či konkrétní nemovitost, která je celá zkolaudována jako jedna obytná jednotka.

3.2.2 Dávky pěstounské péče

Dávky pěstounské péče jsou součástí zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Jejich úkolem je: *„zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.“*

Důležitým podkladem pro nárok na dávky pěstounské péče je vykonatelné rozhodnutí soudu o svěřením dítěte do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem. (ÚZ č.: 1205, Rodinné právo) Pro nárok na dávky je také nezbytné dokládat „nezaopatřenost“ (dle zákona o státní sociální podpoře), u dětí předkládat rozhodnutí o přiznání sirotčího důchodu a také rozhodnutí o tzv. „stupni závislosti“ na pomoci jiné osoby (zákon o sociálních službách). O dávky lze žádat rok zpětně od vzniku zákonem vyjmenovaných událostí.

3.2.2.1 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

„Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče. Příspěvek na úhradu potřeb dítěte náležející podle věty první se vyplácí osobě pečující.“ (ÚZ č.: 1205, Rodinné právo, str. 68).

Pokud bude toto dítě zletilé, avšak do 26 let nezaopatřené a žijící ve společné domácnosti s pěstounem, náleží mu příspěvek také. Příspěvek nenáleží, požívá-li dítě důchod, který je vyšší nežli dávka úhrady. Dávka může být vyplacena ve výši rozdílu mezi důchodem a výší dávky. Výše dávky je závislá na věku dítěte:

- do 6 let náleží částka 4 950 Kč,
- od 6 do 12 let náleží částka 6 105 Kč,
- od 12 do 18 let náleží částka 6 985 Kč,
- od 18 do 26 let náleží částka 7 260 Kč.

Dávka může být zvýšena v rozmezí od 110 Kč až 2 640 Kč, a to v závislosti na věku dítěte a stupni závislosti na pomoci jiné fyzické osoby. Dávka se vyplácí měsíčně, a to po uplynutí měsíce, na který byla přiznána.

3.2.2.2 Příspěvek při převzetí dítěte

Na tuto dávku má nárok osoba pečující, při převzetí dítěte. Záměrem dávky je pomoci pečovateli vybavit dítě základními potřebami. Dávka se vyplácí na totéž dítě, tomuto pečovateli, pouze jednou (vysvětlení: dítě je soudem svěřeno tetě, následně je na základě soudního rozhodnutí předáno do ústavu, později je opět soudem svěřeno tetě, teta příspěvek obdrží pouze jednou). Jedná se o dávku jednorázovou. Výše dávky je závislá na věku dítěte:

- do 6 let náleží částka 8 000 Kč,
- od 6 do 12 let náleží částka 9 000 Kč,
- od 12 do 18 let náleží částka 10 000 Kč.

3.2.2.3 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí má nárok na dávku osoba, která byla v pěstounské péči, a to v den její zletilosti a o dávku žádá po ukončení nároku na dávku

„Příspěvek na úhradu potřeb dítěte“. Dávka je vyplacena jednorázově ve výši 25 000 Kč této osobě, o dávku nežadá pěstoun.

3.2.2.4 Odměna pěstouna

Odměna pěstouna je měsíčně vyplácená dávka, která náleží osobě pečující o svěřené dítě, pečujícímu poručníkovi nezletilého dítěte nebo osobě v evidenci. Osobou v evidenci je osoba, kterou Krajský úřad zařadil do „evidence osob“ vhodných stát se pěstounem na přechodnou dobu, tj. dítě je osobě svěřeno do doby, než mu bude nalezena vhodná pečující rodina či bude dáno do ústavu. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí stanoví, že pokud je osobou pečující či poručíkem prarodič svěřeného dítěte, náleží odměna pěstouna pouze v případě „hodného zvláštního zřetele“, ke kterému se vyjadřuje obec s rozšířenou působností (konkrétně orgán sociálně-právní ochrany dětí). Vzhledem ke skutečnosti, že tento orgán navrhuje svěřením dětí do péče, v 98 % případů vydá takové vyjádření, aby byla odměna pěstouna přiznána a vyplácena.

Výše odměny pěstouna je závislá na počtu dětí, které byly osobě svěřeny. Je-li pečováno o:

- 1 dítě, náleží 12 000 Kč,
- 2 děti, náleží 18 000 Kč,
- 3 děti nebo 1 dítě závislé na pomoci jiné osoby v II., III. či IV stupni, náleží 30 000 Kč

Osobě v evidenci, pokud aktuálně nepečuje o žádné dítě náleží 20 000 Kč.

Za každé další svěřené dítě je odměna zvýšena o 6 000 Kč.

Protože se odměna pěstouna považuje za zaměstnání, jsou výše uvedené částky vlastně „hrubou mzdou“, ze které je odváděno pojistné na sociální zabezpečení, pojistné na všeobecné zdravotní pojištění a je řešena i daň z příjmů fyzických osob.

3.2.2.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Dávka slouží jako finanční výpomoc pro nákup či opravu motorového vozidla. Nárok na dávku má pečující osoba, která: „... má v pěstounské péči nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených

děti, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna, ...“ (ÚZ č.: 1205, Rodinné právo, str. 70).

Vozidlo, na které je poskytnuta dávka nesmí být používáno k výdělečné činnosti. Výše dávky činí 70 % pořizovací ceny vozidla či oprav, nejvýše však 100 000 Kč. O dávku lze žádat opakovaně, ale vyplacená částka v období 10 let nesmí překročit částku 200 000 Kč.

Po výplatě dávky je žadatel povinen do 6 měsíců prokázat, že dávku využil v souladu se zákonem (vozidlo bylo zakoupeno či opraveno). Pokud tato osoba vozidlo v době do 5 let od poskytnutí příspěvku prodá, daruje, přestane být pěstounem nebo vozidlo začne využívat pro výdělečnou činnost, musí vrátit poměrnou část dávky, kterou obdržela.

3.2.3 Pomoc v hmotné nouzi

„Systém pomoci v hmotné nouzi je poslední částí záchranné sítě sociálních dávek.“ (MAAYTOVÁ, OCHRANA, PAVEL a kol., 2015, str. 99).

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, řeší poskytování sociálního poradenství a finančního zajištění osobám, které se nacházejí nebo by se mohly nacházet v hmotné nouzi. Takovou osobou či rodinou může být ten, kdo nemá dostatečné příjmy a jeho majetkové a sociální poměry neumožňují uspokojit základní životní potřeby. Zákon přesně vymezuje, kdo může být za takovou osobu považován (např. osoba s tak nízkým příjmem, že nedosahuje částek živobytí, či jí tato částka nepostačuje na odůvodněné náklady na bydlení atd.) a také, kdo za tuto osobu považován není (osoba, která nepracuje a není ani v evidenci uchazečů o zaměstnání, osoba, která neprojevuje snahu zvýšit si příjem atd.).

Zákon vymezuje, jakým způsobem se započítávají různé druhy příjmů (pro stanovení nároku na dávky). Řeší také způsoby, jak si osoby v hmotné nouzi mohou zvýšit příjem (vlastním přičiněním či prací, uplatněním nároků a pohledávek (např. vymáháním výživného) nebo tzv. „veřejnou službou“, což je pomoc obcím v oblastech zlepšení životního prostředí, udržování čistoty apod., za tuto službu nenáleží odměna, ale je zvýšena částka dávky příspěvek na živobytí.

Aktuálním měsícem pro nárok na dávky je měsíc, ve kterém bylo o dávky požádáno, rozhodným obdobím jsou při podání dávky 3 kalendářní měsíce před měsícem podání a

v případě již poskytované dávky je tímto obdobím předcházející měsíc a u jednorázové dávky pak období kalendářního měsíce. (ÚZ č.: 1425, Sociální zabezpečení)

Pro výpočet dávek pomoci v hmotné nouzi je důležitý zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Tento zákon stanoví, že životní minimum jednotlivce na měsíc je **3 860 Kč**. Pokud však jsou posuzovány osoby společně s jinými, je životní minimum odstupňováno dle pořadí osob (nejprve osoby zaopatřené a následně nezaopatřené děti). Částky tedy jsou:

- první osoba 3 550 Kč měsíčně,
- druhá nebo další osoba v pořadí, která není nezaopatřená od 15 let věku 3 200 Kč měsíčně,
- nezaopatřené dítě od 15 do 26 let 2 770 Kč měsíčně,
- nezaopatřené dítě od 6 do 15 let 2 420 Kč měsíčně, nezaopatřené dítě do 6 let 1 970 Kč měsíčně.

Nezaopatřenost se posuzuje dle zákona o státní sociální podpoře. Zákon o pomoci v hmotné nouzi také stanoví tzv. „existenční minimum“, které činí **2 490 Kč** měsíčně.

3.2.3.1 Příspěvek na živobytí

Nárok na tuto dávku má osoba v hmotné nouzi, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení (jedná se o odůvodněné náklady na bydlení, maximálně však do výše 30 % (v Praze 35 %) příjmů osoby či osob společně posuzovaných) nedosahuje částky živobytí těchto osob. Částky živobytí se stanovují individuálně, dle hodnocení snahy a možností žadatele a osob s ním žijících v domácnosti, odvíjí se od existenčního a životního minima a mohou se zvýšit dle zdravotního stavu (dietní stravování).

Výše příspěvku činí rozdíl mezi živobytím osoby (a společně posuzovaných osob) a jejím příjmem, od něž se odečtou přiměřené náklady na bydlení. Dávka může být poskytnuta nejen v penězích, ale i ve věcné formě (např. ve stravenkách) nebo obou těchto formách (zákon o pomoci v hmotné nouzi).

3.2.3.2 Doplatek na bydlení

Dávku lze poskytnout osobám, které užívají zkolaudovaný byt či jeho část, ubytovnu či jiný obytný prostor, vlastníkům stavby pro individuální či rodinnou rekreaci, osobám užívajícím pobytovou sociální službu, a to na základě smlouvy, rozhodnutí či jiného právního titulu. Dávka se nevyplácí do oblastí se zvýšeným výskytem sociálně nežádoucích jevů (pokud nebyla vyplácena dříve, než bylo vydáno opatření obecné povahy, které vydává obec s pověřeným obecním úřadem).

Žadatel však musí mít současně nárok na příspěvek na živobytí, případně mu nebyl přiznán, protože přesáhl částku živobytí, ale nepřesáhl 1,3násobek této částky.

Výše měsíční dávky se vypočítá jako rozdíl mezi částkou odůvodněných nákladů na bydlení (sníží se o dávku příspěvek na bydlení náležející za předchozí kalendářní měsíc, je-li poskytován) a částkou, o kterou příjem navýšený o vyplacený příspěvek na živobytí převyšuje částku živobytí osoby.

3.2.3.3 Mimořádná okamžitá pomoc

Mimořádná okamžitá pomoc je, dle zákona o pomoci v hmotné nouzi, jednorázovou dávkou, která se váže k jedné ze stanovených sociálních událostí a vyžaduje konkrétní (neočekávaný) výdaj. Poskytne se osobě, která byla uznána osobou v hmotné nouzi tím, že se dostala do jedné z vyjmenovaných sociálních situací: jedná se o vážnou mimořádnou událost (př. požár, povodeň aj.), hrozí újma na zdraví, hrozí sociální vyloučení, je třeba pořídit či opravit základní vybavení domácnosti, uhradit nezbytný výdaj (správný poplatek), uhradit vzdělání či zájmovou činnost nezaopatřeným dětem. Výše dávky se určuje individuálně dle zákona. Dávka může být poskytnuta nejen v penězích, ale i ve věcné formě (např. ve stravenkách) či obou těchto formách (zákon o pomoci v hmotné nouzi).

3.2.4 Dávky pro osoby se zdravotním postižením

Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením upravuje: „... poskytování peněžitých dávek osobám se zdravotním postižením určených ke zmírnění sociálních důsledků jejich zdravotního postižení a k podpoře jejich sociálního začleňování ...“. Zákon upravuje dvě dávky a sociální výhodu – průkaz osoby se zdravotním postižením.

3.2.4.1 Příspěvek na mobilitu

Pokud je osoba držitelem průkazu pro osoby se zdravotním postižením se symbolem „ZTP“ nebo „ZTP/P“ (zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením).

a opakovaně se v měsíci dopravuje či je dopravována (za úhradu), může jí být přiznán a vyplácen příspěvek na tuto dopravu ve výši 550,- Kč měsíčně. Dávka se vyplácí měsíčně, a to po uplynutí měsíce, na který byla přiznána.

3.2.4.2 Příspěvek na zvláštní pomůcku

Nárok na tuto dávku mají osoby s těžkou vadou pohybového či nosného ústrojí, s těžkým sluchovým postižením, s těžkým zrakovým postižením či těžkou nebo hlubokou mentální retardací a tento stav má (dle lékařské vědy) trvat či trvá déle než rok. (ÚZ č.: 1425, Sociální zabezpečení)

Za zvláštní pomůcku lze považovat motorové vozidlo, vodícího psa, schodolez, stropní zvedací systém a další pomůcky umožňující oprávněným osobám sebeobsahu, vzdělávání či získávání informací.

Zákon vymezuje okolnosti, za jakých nelze příspěvek poskytnout (např. pomůcka by mohla být hrazena z veřejného zdravotního pojištění) a ukládá oprávněné osobě její využívání. O dávku lze žádat i v případě, že byla pomůcka zakoupena v průběhu 12 měsíců před podáním žádosti.

Pro nárok na dávku je testován příjem osoby a s ní společně posuzovaných osob (dle zákona o životním a existenčním minimu). Osoba se musí na zakoupení pomůcky částečně podílet, spoluúcast je stanovena na 10 % z pořizovací ceny pomůcky, nejméně však 1 000 Kč. Výše dávky je určena individuálně dle druhu pomůcky, její ceny a testovaného příjmu. Maximální částka, která může být ze systému vyplacena činí 350 000 Kč, výjimka je dána u svislé zdvihací plošiny či šikmé zvedací plošiny, zde je možno vyplatit až 400 000 Kč.

3.2.5 Příspěvek na péči

Do okruhu NSD patří specifický systém dávek určený lidem, kteří se o sebe ze zdravotních důvodů nemohou postarat samostatně. Podmínky poskytnutí pomoci a podpory upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Jedním z nástrojů finanční pomoci je „příspěvek na péči“.

Nárok na dávku se odvíjí od stupně závislosti na pomoci jiné fyzické osoby. Posuzování stupně závislosti provádí posudkový lékař okresní správy sociálního zabezpečení, který vychází z odborných lékařských zpráv, z výsledku sociálního šetření, které provedl sociální pracovník úřadu práce, případně z výsledků vlastního vyšetření. Posudkový lékař může stanovit závislost na pomoci jiné osoby v rozsahu: I stupeň (lehká závislost), II stupeň (středně těžká závislost), III stupeň (těžká závislost) či IV stupeň (úplná závislost). Dle tohoto stupně, je pak stanovena výše dávky.

Dávka se vyplácí měsíčně v tom měsíci, za který náleží a je možné o ní žádat až jeden rok zpětně. Protože dávku může pobírat fyzická osoba již od 1 roku věku, je výše měsíčních dávek rozdělena na dávky pro osoby do 18 let a pro osoby starší 18 let věku, viz. tabulka.

Výše příspěvku v Kč pro osoby do 18 let věku					
I stupeň	II stupeň	III stupeň (péče v sociálních zařízeních, lůžkových zařízeních či dětských domovech)	III stupeň (ostatní případy)	IV stupeň (péče v sociálních zařízeních, lůžkových zařízeních či dětských domovech)	IV stupeň (ostatní případy)
3 300	6 600	9 900	13 900	13 200	19 200

Výše příspěvku v Kč pro osoby od 18 let věku					
I stupeň	II stupeň	III stupeň (péče v sociálních zařízeních, lůžkových zařízeních či dětských domovech)	III stupeň (ostatní případy)	IV stupeň (péče v sociálních zařízeních, lůžkových zařízeních či dětských domovech)	IV stupeň (ostatní případy)
880	4 400	8 800	12 800	13 200	19 200

Tabulka 1 Výše příspěvku na péči

Zdroj: ÚZ č.:1425, Sociální zabezpečení, str. 127

3.3 Přeplatky na dávkách

Cílem sociálního zabezpečení je pomoci lidem v obtížných životních situacích, které nejsou schopni sami zvládnout. Tyto situace jsou zákonem nazývány „sociální událostí“ při které vzniká nárok na dávku a její výplatu. (ČELEDOVÁ, ČEVELA, 2019) Všechny zákony stanovující podmínky pro vznik nároku na nepojistnou sociální dávku a její výplatu, ale také ukládají žadatelům povinnosti, které mají po dobu nároku na dávku a její výplatu plnit. Neplnění těchto povinností může vést k odejmutí dávky, přehodnocení nároku na dávku a v případě již vyplacené dávky i ke vzniku přeplatku, který je žadatel povinen vrátit.

3.3.1 Povinnosti žadatele

Všechny zákony, vztahující se k nepojistným sociálním dávkám, obsahují paragraf ukládající žadatelům o dávky či osobám společně posuzovaným nebo osobám pečujícím základní tzv. „ohlašující“ povinnost, spočívající v tom, že tyto osoby jsou povinny písemně do osmi dnů oznámit změny ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na dávku, její výši či výplatu. Dále ukládají další povinnost, a to, že pokud byly tyto osoby úřadem písemně vyzvány k osvědčení rozhodných skutečností, jsou povinny této výzvě vyhovět.

V zákonech jsou také uvedena paragrafová znění, která řeší, že bude-li prokázána skutečnost, že žadatel o dávku (OSPO, osoba pečující) nesplnil uloženou povinnost nebo přijal dávku, ačkoliv musel z okolností předpokládat, že mu byla vyplacena neprávem či jinak způsobil, že byla vyplacena neoprávněně, je povinen vyplacenou dávku vrátit.

Jedinou výjimku tvoří dávka rodičovský příspěvek (ze systému státní sociální podpory), kde je rodič při nesplnění nároku na dávku povinen vyplacenou částku rodičovského příspěvku vrátit vždy, tedy i v případech, kdy své povinnosti neporušil a přeplatek nezavinil. Jako příklad této možnosti lze uvést narození nejmladšího dítěte poslední den v měsíci, následná hospitalizace rodičky, která tuto událost nestihne nahlásit do výplatního termínu a dávka rodičovský příspěvek (teď již na straší dítě) je jí zaslána, avšak již nenáleží.

3.3.2 Vznik přeplatků

V této kapitole budou popsány nejčastější důvody vzniku přeplatků. Protože se tyto důvody oficiálně nijak a nikým neevidují, bude vycházeno z autorčiných dlouholetých zkušeností vedoucí odd. státní sociální podpory a pěstounské péče a jejích kolegyň (vedoucích ostatních oddělení patřících pod oblast nepojistných sociálních dávek).

I přes skutečnost, že legislativní normy určují práva a povinnosti uživatelů systému nepojistných sociálních dávek, nemohou zabránit jejich zneužívání, které je denní realitou.

Za zneužití dávek lze považovat vědomé zneužití, kdy zákon umožní poskytnout dávku i tomu, kdo by dávku získat nemohl (PRŮŠA, VÍŠEK, JAHODA, 2014).

Před samotným vydáním rozhodnutí o vzniku přeplatku se skutečnost, že žadatel o dávku (OSPO nebo pečující osoba) přeplatek skutečně zavinil, musí prokázat. S žadatelem se tato zjištění musí projednat a je mu dle správního řádu dána možnost seznámit se se spisovou dokumentací a před vydáním rozhodnutí se vyjádřit, případně spis doplnit. Pokud se prokáže, že dotyčný uvádí záměrně nesprávné či neúplné údaje, manipuluje s hmotným majetkem, nevyužívá dávky ke stanovenému účelu, neplní povinnost oznámit změny rozhodných skutečností do osmi dnů, účelově mění svůj rodinný stav (účelové rozvody či rozchody partnerů z důvodu změny okruhu společně posuzovaných osob), uzavírá neformální dohody se zaměstnavateli (jsou tak potvrzovány nižší příjmy), atd. (SIROVÁTKA, 2000), je vydáno rozhodnutí o vzniku přeplatku, kde je popsáno, jak přeplatek vznikl, jak tato skutečnost byla zjištěna, za jaké období vznikl, v jaké výši, jakým způsobem má být uhrazen a do jakého data.

Nejčastějším důvodem přeplatků na dávkách testovaných na příjmy (dávkách v systému SSP, HN i DOZP) je **zatajování rozhodných příjmů**. Klienti se často domnívají, že některé příjmy dokládat vůbec nemusí a úřad je nikdy nezjistí. Takovými příjmy jsou příjmy z krátkodobého zaměstnání, z pronájmu (bytových či nebytových prostor), přijaté výživné stanovené na děti, příjmy z podnikání či příjmy ze zahraničí (ze zaměstnání či vyplácení rodinných dávek). O existenci těchto příjmů se úřad většinou dozví zpětně po kontrolách ve firmách, které Úřad práce ČR musí ze zákona provádět, nebo při elektronických sehrávkách příjmů, které jsou nastaveny mezi ÚP ČR a Českou správou sociálního zabezpečení (výplata nemocenských dávek, důchodů atd.) či Finanční správou České republiky (sehrávky příjmů podléhajícím dani z příjmů). Příjmy ze zahraničí jsou nejčastěji zjištěny díky koordinaci dávek dle EU Nařízení ES č. 883/2004 a ES č. 987/2009.

Protože výše dávek SSP a HN testovaných na příjmy, je závislá také na počtu společně posuzovaných osob v domácnosti, je druhou nejčastější příčinou vzniku přeplatku na dávce neoznámení změny počtu osob v domácnosti (tzv. **vyřazení či zařazení osoby do okruhu společně posuzovaných osob**), zvláště pak osob výdělečně činných, které musí po dodatečném zařazení do OSPO, doložit své příjmy. Změna OSPO je nejčastěji zjištěna úředníky při místním či sociálním šetření, kontrolou v registrech obyvatel či za přispění oznámení této skutečnosti jinými občany. Při zjišťování správného OSPO u dávek HN a příspěvku na bydlení se vychází ze zákona o životním a existenčním minimu, kde je nejčastěji řešeným problémem zařazení otce dítěte do žádosti. Některé žadatelky o dávky, již záměrně otce svých dětí neuvádějí do rodných listů (přestože otec dětí s rodinou žije), některé (jak bylo uvedeno výše) účelově ukončují partnerské vztahy s otci dětí, aby nemusely dokládat jeho příjmy.

Podobnou změnou mající vliv na výši dávky (z důvodu změny životního minima při výpočtu dávek) je i **změna nezaopatřenosti dítěte** (pokud dítě do 26 let věku ukončí celodenní studium nebo je dítě do 18 let věku vyřazeno z evidence uchazečů o zaměstnání, je považováno za zaopatřené). Tyto změny jsou nejčastěji zjištěny ve spolupráci s oddělením zaměstnanosti.

Důvodem pro vznik přeplatku na dávce přídavek na dítě i rodičovský příspěvek bývá skutečnost, že žadatel/ka o dávku **přestane o dítě** zakládající nárok na dávku **pečovat**. Tato skutečnost bývá ve většině případů hlášena ústavem, který dítě do své péče převzal nebo osobou, které bylo dítě do péče svěřeno. Osoba, která přeplatek na dávce zapříčinila (neoznámením rozhodné skutečnosti v zákonné lhůtě), zpravidla ani nereaguje na výzvy či oznámení o řízení o vzniklém přeplatku.

Dalším důvodem (řešeným i mezinárodně) bývá u přídavku na dítě a rodičovského příspěvku (u tzv. rodinných dávek), **pobírání obdobné dávky v ČR a v zemi Evropské unie**. Nařízení ES č. 883/2004 nepřipouští pobírání několika dávek stejného druhu za jedno a totéž období povinného pojištění. Přesto si někteří občané uplatňují žádosti o tutéž dávku v ČR i zemi EU, v obou zemích např. prohlásí, že v dané zemi žijí děti, na které jsou dávky vázány a žádají vyplacení dávek. V současné době však již existuje rychlý elektronický systém (EESSI), kterým spolu země EU komunikují a mohou si tak dané informace ověřit, proto se počet těchto případů rychle snížil.

Na dávkách pěstounské péče vznikají přeplatky převážně na dávce odměna pěstouna a příspěvek na úhradu potřeb dítěte, nejčastějším důvodem bývá **neoznámení změny**

nezaopatřenosti dítěte. Na odměně pěstouna vznikají přeplatky také z důvodu **ukončení péče o svěřenou osobu.** Zde je důležité, aby pečující osoba včas oznámila, že dítě bylo předáno do péče jiné osoby či ústavu. Přeplatky na dávce příspěvek na úhradu potřeb dítěte vznikají často i z důvodu **neoznámení přiznání a vyplácení dávky z důchodového pojištění** (sirotčí důchod, invalidní důchod).

Další dávkou, kdy je ukončena péče a není v zákonné lhůtě oznámena, je dávka příspěvek na péči. U této dávky vzniká přeplatek, pokud je osoba, o kterou je pečováno, po **celý kalendářní měsíc hospitalizována** (a pečující osoba s ní hospitalizována není a péči neposkytuje) nebo v případě, že tato **osoba zemře.** Pečující osoby nejčastěji uvádějí, že hospitalizaci včas neoznámily, protože nevěděly, že tato hospitalizace bude dlouhá. U neoznámení úmrtí argumentují tím, že si tuto skutečnost úřad má zjistit z elektronických databází. V době přechodu dávek z obcí na úřady práce byl zjištěn případ, kdy oprávněná osoba (osoba o kterou bylo pečováno) byla již tři roky mrtvá a pečující osoba stále pobírala dávku (dávka byla zasílána na účet). Z důvodu neoznámení pečující osobou úmrtí oprávněné osoby, vznikají nejčastěji přeplatky i na dávce příspěvek na mobilitu.

Častým a u některých dávek i jediným důvodem vzniku přeplatku bývá skutečnost, že **dávka nebyla využita k účelu, ke kterému byla přiznána.** Takovou dávkou je dávka mimořádná okamžitá pomoc (klient požádá o MOP kvůli lékařské prohlídce do zaměstnání, prohlídky se nezúčastní). Na dávce příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla vznikne přeplatek, pokud klient vozidlo nezakoupí (nebo dle rozhodnutí o poskytnutí dávky nenechá opravit), nevyužívá pro osoby, pro které bylo určeno, vozidlo prodá, využívá k podnikání. Obdobně je sociálními pracovníky oddělení DOZP a příspěvku na péči kontrolována i dávka příspěvek na zvláštní pomůcku (kontrola proběhne přímo v místě bydliště klienta), kde je povinností příjemce dávky tuto dávku do 3 měsíců od vyplacení použít (zakoupit vodícího psa, upravit koupelnu, zakoupit motorové vozidlo, ...) a tuto pomůcku nejméně po zákonem stanovenou lhůtu využívat.

Nejpromyšlenější důvody přeplatků jsou odhalovány na dávce státní sociální podpory – příspěvek na bydlení. Kromě výše uvedených důvodů (nedoložení příjmu, změna v OSPO či změna nezaopatřenosti dítěte), je dalším častým důvodem vzniku přeplatku **ukončení nájemního vztahu k bytu,** na který si žadatel dávku uplatnil. Dávka je vyplácena na konkrétní nemovitost na konkrétní adrese. Je-li tedy nájemní smlouva uzavřena na konkrétní byt a nájemník byt opustí (skončil nájemní vztah k bytu), musí tuto skutečnost oznámit a dávka musí být ukončena. Obdobně se postupuje u vlastníka bytu

(domu), který nemovitost užíval a žádal o dávku, pokud nemovitost přestane užívat nebo jí prodá, musí tuto skutečnost do osmi dnů oznámit. V této souvislosti jsou také dokládány „**upravené**“ **nájemní smlouvy**, které byly majitelem nemovitosti vydány pouze na dobu určitou, nájemníci nehradí nájemné a ani náklady a majitel již smlouvu dále neprodlouží. Někteří žadatelé o dávku však přesto prodloužení nájemní smlouvy doloží, a to po vlastní (někdy až profesionální) úpravě staré smlouvy.

Za skutečně záměrné zneužití dávky s podvodným úmyslem lze považovat **dokládání nepravdivých údajů o úhradě nákladů na bydlení**. Z autorčiny dlouholeté praxe, která kontroluje a odsouhlasuje zpracovaná rozhodnutí o dávkách SSP (včetně rozhodnutí o přeplatcích) vyplynulo, že žadatelé o dávku nejčastěji přepisují či přímo vyhotovují příjmové doklady o zaplacení nájemného či nákladů spojených s užíváním bytu (dokáží napodobit nejen podpisy majitelů či správců nemovitostí, ale i razítka organizací), počítačově upravují bankovní výpisy z účtů a v neposlední řadě předkládají části poštovních poukázek, které byly skutečně odeslány, avšak na neexistující číslo účtu (částka se pak odesílateli vrátí jako nedoručitelná). Prokazování tohoto jednání je velice náročné a vyžaduje nejen precizní práci úředníků, ale i spolupráci s majiteli nemovitostí a v neposlední řadě i orgánů činných v trestním řízení.

3.3.3 Trestní oznámení

Úřad práce ČR jako státní orgán, je dle trestního řádu povinen oznamovat státnímu zástupci či policejním orgánům skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin. (trestní řád) Na úseku nepojistných sociálních dávek jsou proto písemně podávána trestní oznámení dle § 158 odst. 1 trestního řádu pro podezření z trestného činu podvodu dle § 209 trestního zákoníku. Pachatelem takového trestného činu může být osoba, která uvedla jinou osobu (v případě ÚP ČR zástupce orgánu) v omyl, případně zamlčela rozhodné skutečnosti, v důsledku čehož došlo ke škodě na cizím majetku a obohacení pachatele či jiné osoby. (trestní zákoník) Na ÚP ČR se jedná o všechny případy, kdy bylo prokázáno zavinění přeplatku na vyplacené dávce a bylo vydáno pravomocné rozhodnutí s vyčíslením přeplatku a povinností tento přeplatek do stanoveného data uhradit.

Do října 2020 podával ÚP ČR trestní oznámení v případech, kdy byla výše škody (výše celkového přeplatku na dávkách) vyšší než 5 000 Kč, od října 2020 byla v trestním zákoníku částka zvýšena na 10 000 Kč (jedná se o škodu nikoli nepatrnou).

Praxe před podáním trestního oznámení je taková, že pověřeni pracovníci ÚP ČR konzultují dané případy se zástupci Policie ČR (odd. hospodářské kriminality), kteří po prostudování dostupné spisové dokumentace posoudí, zda by se mohlo v daném případě skutečně jednat o trestný čin (pak je trestní oznámení oficiálně písemně podáno). Pokud by se daný případ mohl řešit pouze jako přestupek (dle zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich), je kopie spisu předána obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, která je příslušná k řízení o přestupku. V některých případech je pak po předběžném projednání případ odložen, protože byt' byl prokázán a vyčíslen přeplatek, další jednání osoby, která přeplatek zavinila, nenavědčuje úmyslu obohatit se. (Úřad práce ČR, 2019) Odložení případu či předání k řízení o přestupku bývá nejčastěji v případech, kdy vyčíslený přeplatek hraničí s částkou, kdy je povinnost státních orgánů případ oznámit (dříve např. 5 100 Kč), klient přeplatek nejenom uzná, ale i uhradí či se zaváže jej do určitého data uhradit a tento závazek skutečně splní. Policejní orgán také zvažuje, jak k přeplatku došlo, tedy, zda pouhým neoznámením rozhodné skutečnosti (např. neoznámení změny zaopatření dítěte – ukončení studia nebo předkládáním nepravdivých údajů – ne/hrazení nákladů na bydlení).

Po oficiálním podání trestního oznámení čeká ÚP ČR na výsledek šetření Policie ČR a po předání spisu na výsledek šetření státního zástupce.

Nejčastějšími závěry, které v této souvislosti státní zástupci či soudci vydávají jsou:

- trestní příkaz, kde je stanoven trest odnětí svobody, ale výkon trestu je na určitou dobu podmíněně odložen a je stanovena povinnost škodu uhradit
- trestní příkaz, kde je stanovena povinnost škodu uhradit a vykonat stanovený počet hodin veřejně prospěšných prací
- rozhodnutí či usnesení o podmíněném odložení řízení (na určitou dobu), kdy je projednávanému udělena povinnost škodu uhradit
- rozsudek o odnětí svobody (se stanovením doby) – bez podmínky

(Úřad práce ČR, 2019)

3.4 Vymáhání pohledávek

Vymáhání pohledávek na Úřadu práce ČR se řídí: *Služebním předpisem č. 3/2021: Organizační řád Úřadu práce České republiky a Úplným zněním Směrnice generální ředitelky č. 22/2014 ve znění Dodatku č. 4 a 5: Jednotný postup při nakládání s pohledávkami Úřadu práce České republiky* (zpracovaným v souladu s právními normami, které jsou pro ÚP ČR závazné). Dle organizačního řádu odbor kontrolně právní generálního ředitelství, zajišťuje a eviduje vymáhání pohledávek vzniklých na úrovni generálního ředitelství. Oddělení kontrolně právní při jednotlivých krajských ředitelstvích ÚP ČR, zajišťuje a eviduje vymáhání pohledávek vzniklých na úrovni krajské pobočky.

3.4.1 Vymezení pojmů

Daňová pohledávka: pohledávka vymáhaná jako daň, postupem dle daňového řádu, na ÚP ČR, úseku NSD se jedná zejména o plnění vzniklá na základě správního rozhodnutí, která jsou také exekučním titulem (dle správního řádu, ust. § 106, odst. 3).

Splatnost pohledávky: konkrétní datum, do kdy plyne lhůta k dobrovolnému splnění povinnosti dlužníka uhradit dluh, který vůči ÚP ČR má.

Vymahatelnost pohledávky: jestliže není splatná pohledávka včas (do stanoveného datumu) dobrovolně dlužníkem uhrazena, je dlužník v prodlení a Úřadu práce vzniká právo tuto pohledávku vymáhat (i proti vůli dlužníka).

Prekluze: „*Nebylo-li právo vykonáno ve stanovené lhůtě, zanikne jen v případech stanovených zákonem výslovně.*“ (občanský zákoník) Prekluze je stanovena, u pohledávek vzniklých zneužitím nepojistných sociálních dávek, příslušnými zákony. Ve všech zákonech je uvedeno, že nárok na vrácení dávky poskytnuté neprávem či v nesprávné výši zaniká uplynutím tří let ode dne, kdy byla dávka vyplacena. Po uplynutí této doby již není Úřad práce oprávněn pohledávku vymáhat, ani přijmout (byť dobrovolné) plnění pohledávky (tedy její splacení).

Exekuce: nucený výkon exekučního titulu prováděný příslušným procesním postupem. V případě NSD u některých dávek dle daňového řádu.

Exekuční titul: dokument, vydaný oprávněným orgánem, sloužící jako podklad pro výkon rozhodnutí (exekuci). V případě NDS jde o pravomocné správní rozhodnutí o vzniku přeplatku.

Vykonatelnost exekučního titulu: splněním zákonných podmínek se stane exekuční titul způsobilým pro vynucení stanovené povinnosti dlužníka exekucí, na exekučním titulu (na správní rozhodnutí) musí být vyznačena doložka vykonatelnosti. (exekuční řád)

3.4.2 Nakládání s pohledávkami

Úřad práce ČR (potažmo jednotlivé krajské pobočky) eviduje ty pohledávky, které je příslušný na základě zvláštních právních předpisů **vybírat** nebo **vybírat a vymáhat**. Má právo **vybírat všechny** pohledávky vzniklé jako přeplatky na vyplacených dávkách na úseku nepojistných sociálních dávek.

Evidence pohledávek je prováděna věcně příslušnými útvary (jednotlivá oddělení NSD spadající pod krajské pobočky ÚP ČR) v agendových aplikacích, a to automaticky při vydávání správních rozhodnutí o vzniku přeplatku na dávce a povinnosti jeho uhrazení. V současné době se dávky péče o dítě, státní sociální podpory a DOZP zpracovávají v programu OKcentrum (s celostátním propojením) a dávky hmotné nouze a příspěvek na péči v programu OKnouze/OKslužby (pouze s lokálním propojením jednoho pracoviště).

Věcně příslušné útvary sledují **úhrady pohledávek ve lhůtě splatnosti**, která byla dlužníkům stanovena v přeplatkovém rozhodnutí. Pokud se dlužník před vydáním rozhodnutí dostavil na ÚP ČR k projednání přeplatku, je s ním lhůta pro úhradu pohledávky projednána a dle situace stanovena tak, aby dlužník mohl pohledávku hradit ve splátkách. Pokud se dlužník k projednání přeplatku nedostaví, je stanovena lhůta pro splacení krátká (nejčastěji do konce následujícího měsíce po nabytí právní moci rozhodnutí) a po jejím uplynutí je pohledávka předána na oddělení kontrolně právní. Na kontrolně právní oddělení se předávají i částečně uhrazené pohledávky, které dlužník neuhradí ve lhůtě splatnosti, protože nesplácí ve stanovených splátkách nebo přestane splácet zcela.

Pracovníci kontrolně právního oddělení musí určit, jak bude s pohledávkou nadále pracováno. Musí nejprve určit, zda je úřad práce příslušný k vymáhání pohledávky nebo zda se jedná o pohledávku bez příslušnosti vymáhání Úřadem práce. Skutečnost, zda je ÚP ČR příslušný k vymáhání pohledávky stanovují jednotlivé zákony o sociálních dávkách.

3.4.2.1 Pohledávky bez příslušnosti vymáhání Úřadem práce

Zákon o pomoci v hmotné nouzi má přímo v § 54, odst. 3 vymezeno, že: „*Vymáhání neoprávněně vyplacených dávek provádí příslušný celní úřad. Částky vymožené podle věty první jsou příjmem státního rozpočtu.*“ Odstavec 2 téhož zákona a § 22, odst. 6 zákona o sociálních službách řeší, že vrácené prostředky jsou příjmem státního rozpočtu v případě jejich vrácení v jiném roce než v roce poskytnutí (tyto prostředky se bezodkladně odvádějí do státního rozpočtu). Zákon o sociálně-právní ochraně dětí v § 47z, odst. 4 vymezuje, že vrácené a vymožené prostředky jsou příjmem státního rozpočtu.

Tyto zákony tedy stanovují příslušnost pro vymáhání pohledávek přímo Celnímu úřadu, který dle zákona o Celní správě České republiky zajišťuje vymáhání peněžitých plnění, která byla uložena jinými správními úřady v řízení dle správního řádu, a která jsou příjmem státního rozpočtu.

Podle daňového řádu je Úřad práce povinen do 30 dnů ode dne uplynutí lhůty splatnosti, předat Celnímu úřadu všechna správní rozhodnutí, ve kterých uložil platební povinnost a není příslušný k jeho vymáhání. Na originálech těchto rozhodnutí musí být vyznačena doložka právní moci a vykonatelnosti. V předávacím protokolu musí být také uvedena informace o výši částečné úhrady, pokud byla realizována, a informace o prekluzivní lhůtě. Pokud by se stalo, že pohledávka bude po předání Celnímu úřadu uhrazena na účet Úřadu práce, musí být tato částka převedena na účet Celního úřadu. (daňový řád)

V agendových aplikacích Úřadu práce je pak vyznačeno, že pohledávka byla předána k vymáhání. Tím je pohledávka vypořádána.

3.4.2.2 Vymáhání pohledávek Úřadem práce

Úřad práce je příslušný k vymáhání pohledávek pouze u dávek dle zákona o státní sociální podpoře a dle zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením. Tuto povinnost má dle daňového řádu (§ 161) a vystupuje tak jako správce daně. Tím se pak vyčíslený přeplatek (pohledávka) stává daňovou pohledávkou, resp. nedoplatkem.

Pracovník kontrolně právního oddělení po převzetí rozhodnutí (s vyznačením právní moci a vykonatelnosti) s marně uplynulou lhůtou splatnosti, nejprve zjistí dobu **prekluze**. Bylo již uvedeno, že prekluze u dávek NSD je tříletá a je počítána ode dne, kdy byla dávka vyplacena. Pro určení prekluze je důležité, že tato tříletá lhůta neplyne, pokud jsou na

přeplatku prováděny srážky z dávek nebo příjmu či další úkony konané do vymožení. V případě, že je již pohledávka v prekluzi a Úřad práce již není oprávněn činit další kroky k vymáhání, je (po řadě administrativních úkonů) dávka vypořádána v aplikačních programech. Zájmem Úřadu práce samozřejmě je, aby takových pohledávek v prekluzi bylo co nejméně, proto se okamžitě zahájí činnost pro úspěšné vymáhání.

Dlužníkovi je zaslána „**Výzva k zaplacení dluhu a poslední pokus o smír**“, ve které je upozorněn na povinnost uhradit vyčíslený dluh (s odkazem na vydané pravomocné rozhodnutí), stanoven termín, do kdy by měl být uhrazen a je také upozorněn, že pokud dluh nezaplatí, bude vůči němu zahájena daňová exekuce či jiné úkony vedoucí k vymožení pohledávky.

Pokud dlužník na zaslanoou výzvu reaguje, dluh uhradí, pohledávka je v aplikačním programu vypořádána jako splacená. Častěji se však stává, že dlužník reaguje příchodem na Úřad práce konkrétně projednat možnost splácení dluhu. V tomto případě může požádat o **posečkání úhrady daně** (dle daňového řádu). Úřad práce rozhodnutím stanoví, zda povolí či nepovolí rozložení úhrady daně, a to v závislosti na době prekluze, protože doba posečkání nesmí přesáhnout na jedné straně dobu uvedenou v žádosti daňového subjektu (dlužníka) a na druhé straně prekluzivní lhůtu tří let. Je-li rozložení úhrad daně (dluhu) povoleno, je v rozhodnutí dlužník poučen, že musí hradit splátky ve výši a termínech stanovených rozhodnutím a pokud tak neučiní, pozbývá toto rozhodnutí účinnosti a dluh je splatný okamžitě.

Daňový řád stanovuje, v jakých případech lze posečkání úhrady daně povolit (např. není-li možné vybrat daň od daňového subjektu najednou atd.). Vzhledem ke skutečnosti, že dlužníky jsou často lidé, kteří byli nebo stále jsou závislí na sociálních dávkách, je možnost úhrady ve splátkách nejčastějším způsobem úhrady pohledávek. Z praxe vyplývá, že mnoho dlužníků, kteří po výzvě žádají o možnost svůj dluh splácet, dluh nakonec splatí. Někteří dlužníci, pokud pobírají dávky státní sociální podpory, dokonce řeší situaci tak, že změni způsob výplaty některé z dávek. Uvedou číslo účtu, na který by měli zasílat splátku dluhu a o splácení se pak již nestarají. Pracovníci úřadu, kteří mají povinnost hlídat splácení pohledávek, pak v případě uhrazení dluhu či jeho přeplacení, vyzývají klienta, aby si opět změnil způsob výplaty a přeplacený přeplatek je klientovi vrácen (někdy na jeho žádost převeden na jiný dluh).

V případě, když dlužník na výzvu nijak nereaguje, jsou činěny kroky ke zjištění možnosti provádět srážky z dávek (pobírání dávek lze zjistit z aplikačních programů) či příjmu (jsou činěny písemné dotazy na zdravotní pojišťovny, které znají plátce pojištění dotčených osob). Také jsou zasílány dotazy do bank, zda má klient účet, který by mohl být postižen exekucí. Není-li zjištěno, že by dlužník pobíral dávky, pracoval, či měl postižitelný účet, je nedoplatek stále aktivně veden až do doby prekluze a v pravidelných intervalech je zjišťováno, zda by mohl být nějakým způsobem vymožen.

Je-li zjištěno, že dlužník pobírá sociální dávku, kterou lze postihnout exekucí (dle občanského soudního řádu lze postihnout odměnu pěstouna, rodičovský příspěvek, přírůstek na dítě), podporu v nezaměstnanosti či rekvalifikaci nebo má dlužník příjem ze zaměstnání, pobírá důchod ze systému důchodového pojištění či má jiný postižitelný příjem, je vydán exekuční titul (dle daňového řádu), a to „**Exekuční příkaz na srážku ze mzdy a z jiných příjmů**“. Dle ustanovení § 177 daňového řádu a § 279 občanského soudního řádu se v případě vydání exekučního příkazu na úhradu takové pohledávky jedná o přednostní pohledávku. Význam přednostní pohledávky je v tom, že určuje výši srážky z příjmu dlužníka. Z příjmu dlužníka je odečteno tzv. nezabavitelné minimum, tedy částka, která musí dlužníkovi zůstat, zbytek čisté mzdy se rozdělí na třetiny a na přednostní pohledávku je zaslána 1/3 z této částky. Další třetina se použije na úhradu ostatních exekučních pohledávek (dle jejich pořadí). Přednostní pohledávka tedy zajistí, že je úspěšně hrazena i v případě, že má dlužník více pohledávek.

K srážkám z dávek je třeba doplnit, že zákon o pomoci v hmotné nouzi v ustanovení § 51 odst. 6 připouští možnost, že „*Částky neprávem přijaté mohou být sráženy též z běžně vyplácené nebo později přiznané opakující se dávky; po provedení srážky musí povinné osobě zůstat nejméně částka ve výši existenčního minima, a*“, ale v praxi se tato možnost příliš nevyužívá, protože částka, kterou je tak možno srazit je tak nízká, že by byl dluh splácen i několik desítek let (což by znamenalo, že by tak dlouho musel být dlužník v hmotné nouzi).

Druhým vydávaným exekučním titulem je „**Exekuční příkaz na přikázání pohledávky na peněžní prostředky dlužníka z účtu u poskytovatele platebních služeb**“. Tento exekuční příkaz musí být vždy vydán pro konkrétní bankovní ústav, musí být vždy uvedeno konkrétní číslo účtu, ze kterého má být pohledávka přikázána. I v tomto případě se dle občanského soudního řádu jedná o přednostní pohledávku.

Exekuční příkaz se doručuje poskytovateli platebních služeb dříve než dlužníkovi, a to proto, že ve chvíli, kdy je příkaz doručen do peněžního ústavu, ztrácí dlužník právo vybrat peněžní prostředky z účtu, použít je k platbám či s nimi jinak nakládat. Tato blokáce účtu může trvat až šest měsíců (poté je zrušena, a to i v případě, že pohledávka nebyla zcela uspokojena). Občanský soudní řád opět ukládá výjimky, za kterých je možné dlužníkovi z obestaveného účtu část peněz vyplatit. Avšak i dlužníci vědí, jak zabránit exekuci na účtech. Velice často si zakládají účty na osoby blízké (nejčastěji děti), případně si založí další účty u jiných bank, protože vědí, že exekutorovi zjištění nového účtu bude nějakou dobu trvat.

Při vydání exekučního příkazu jsou dlužníkovi počítány i exekuční náklady. Tyto náklady se řídí opět daňovým řádem a tvoří 2 % z vymáhané částky, nejméně 500 Kč a nejvýše 500 000 Kč.

Jednotný postup č. 22/2014 ukládá pracovníkům kontrolně právního oddělení sledovat zahájení **insolvenčních řízení** a v případě zjištění takového zahájení jsou povinni přihlásit pohledávky dlužníka do tohoto řízení. Úspěšnost samotného vymáhání formou exekucí či přihlášením se do insolvenčního řízení však není samostatně sledována.

Odpis nedoplatku pro nedobytnost je dalším způsobem vypořádání se s pohledávkou. Řídí se opět daňovým zákonem a jak název napovídá, odepisuje se pohledávka, která je bezvýsledně vymáhána na dlužníkovi či jeho dědicích (osoba zemře nebo se u ní prokáže nemajetnost). Odpis se také provede v případě, že vymáhaná částka je tak malá, že by náklady na vymáhání byly daleko vyšší (např. vymáhání částky 150 Kč) nebo by vymáhání znamenalo zvláštní obtíže (vymáhání pohledávky v zahraničí, mimo země EU).

V rámci EU Nařízení ES č. 883/2004 a ES č. 987/2009 lze pohledávky na dávkách uplatňovat i v zemích Evropské unie, které nařízení ratifikovaly. Jedná se o tzv. „**refundaci dávek**“ a v současné době bylo nejvíce refundací realizováno u pohledávek vzniklých na rodičovském příspěvku a přídatku na dítě. Důvod je ten, že i tyto dávky jsou v zemích EU vypláceny a dluhy mohou být v zahraničí z těchto dávek umořovány. Někteří dlužníci, pokud zjistí, že bylo zahraničí požádáno o spolupráci při vymáhání pohledávky, raději pohledávky dobrovolně v ČR splatí. Přesný počet takto uhrazených pohledávek zatím není k dispozici.

4 Analytická část

Pohledávky vzniklé na nepojistných sociálních dávkách vyčísľují a do termínu splatnosti sledují jejich úhradu odborné útvary ÚP ČR, kterými konkrétně jsou: oddělení státní sociální podpory a dávek pěstounské péče, oddělení hmotné nouze a oddělení dávek DOZP a příspěvku na péči. (Organizační řád)

Návratnost pohledávek a jejich jiné druhy vypořádání bude analyzována v období let 2016 až 2020.

4.1 Struktura pohledávek a jejich vývoj

Pohledávky jsou rozděleny dle druhu jednotlivých nepojistných sociálních dávek a tím je i sledováno, na kterém odborném útvaru vznikly.

Název dávky	2016	2017	2018	2019	2020
OZP - příspěvek na mobilitu	1 190 560	1 092 000	1 583 300	1 662 300	1 489 266
OZP - příspěvek na zvláštní pomůcku	20 851 852	24 788 444	27 812 132	11 381 048	5 135 365
PnP - příspěvek na péči	24 450 456	36 675 684	27 506 764	33 619 380	30 563 072
Odd. DOZP a PnP	46 492 868	62 556 128	56 902 196	46 662 728	37 187 703
PP - odměna pěstouna	1 714 756	1 998 679	1 359 223	2 149 065	2 076 559
PP - příspěvek na úhradu potřeb dítěte	4 042 563	4 089 671	3 445 560	4 429 805	3 434 557
PP - příspěvek při převzetí dítěte	37 000	8 000	8 000	0	0
PP - příspěvek při ukončení pěstounské péče	0	25 000	0	25 000	0
PP - příspěvek při zakoupení motor. vozidla	1 637 807	1 812 696	1 715 935	1 979 258	1 591 091
SSP - přídatek na dítě	12 090 060	11 161 682	9 912 588	9 377 938	8 427 631
SSP - rodičovský příspěvek	81 383 740	75 008 585	71 409 756	60 180 461	44 776 499
SSP - porodné	686 000	662 000	428 000	466 000	353 000
SSP - pohřebné	0	5 000	0	10 000	0
SSP - příspěvek na bydlení	56 140 189	51 158 220	43 216 748	40 449 985	36 100 439
Odd. SSP a dávek PP	157 732 115	145 929 533	131 495 810	119 067 512	96 759 776
HN - příspěvek na živobytí	27 622 567	92 149 640	70 136 100	61 294 767	29 884 613
HN - doplatek na bydlení	69 798 667	8 108 307	18 608 513	8 124 307	9 390 460
HN - mimořádná okamžitá pomoc	19 580 920	8 813 540	8 633 847	3 180 513	358 973
Odd. HN	117 002 154	109 071 487	97 378 460	72 599 587	39 634 046
Pohledávky celkem	321 227 137	317 557 148	285 776 466	238 329 827	173 581 525

Tabulka 2 Vývoj objemu pohledávek na jednotlivých nepojistných soc. dávkách za roky 2016 až 2020 vyčíslených jednotlivými odděleními (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, aplikační databáze, vlastní zpracování

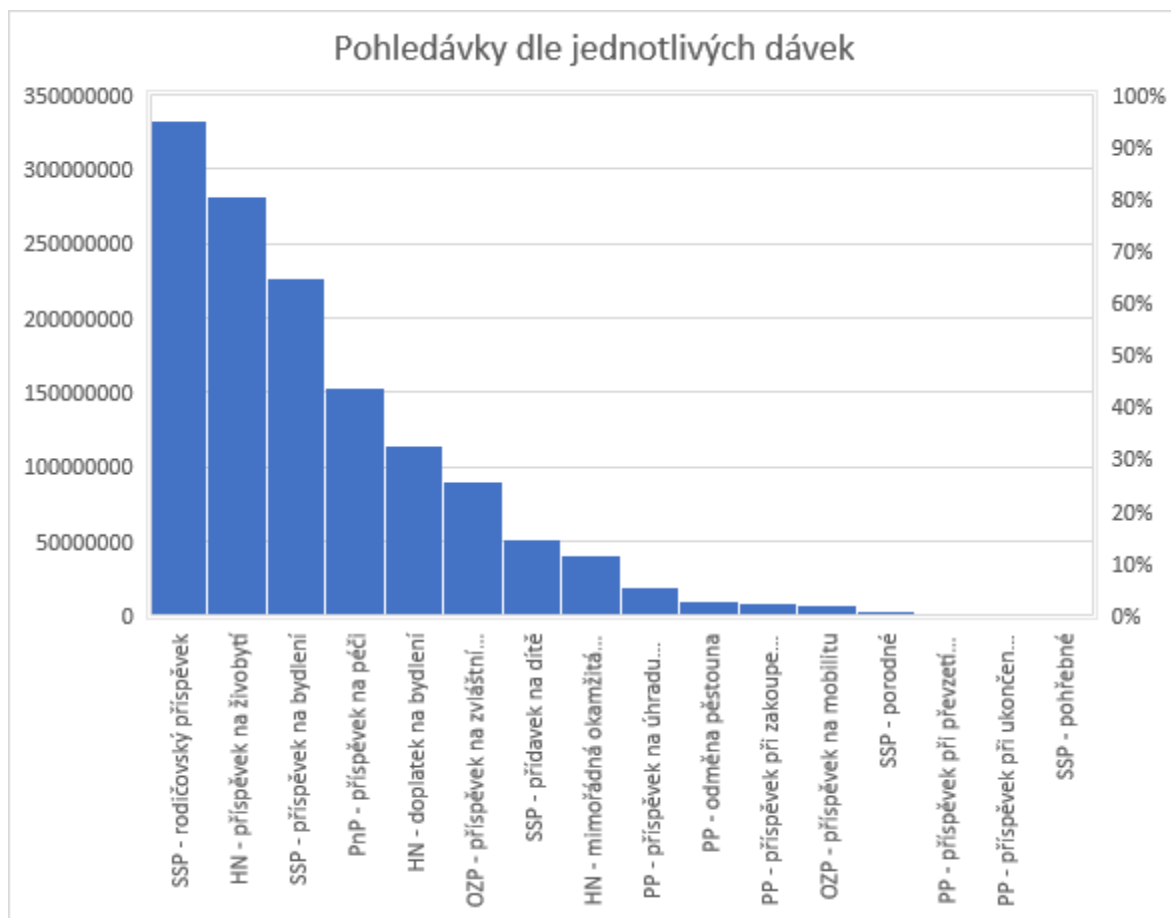
V roce 2016 vyčíslilo oddělení dávek státní sociální podpory (odd. dávek SSP a dávek PP) největší objem pohledávek. Z celkového počtu objemu pohledávek v hodnotě 321 227 137 Kč, bylo vyčísleno tímto oddělením 157 732 115 Kč, což činí 49,1 %. Oddělení hmotné nouze (odd. HN) vyčíslilo 117 002 154 Kč, což je 36,4 % a oddělení DOZP a příspěvku na péči (odd. DOZP a PnP) vyčíslilo 46 492 868 Kč, což činí 14,5 %. Nejvyšší přeplatky vznikly u dávky rodičovský příspěvek, patřící do systému dávek státní sociální podpory. Na druhém místě je dávka doplatek na bydlení ze systému dávek hmotné nouze a třetí dávkou je dávka příspěvek na bydlení opět ze systému dávek státní sociální podpory.

V roce 2017 bylo oddělením dávek SSP a dávek PP vyčísleno 145 929 533 Kč, což je 46 % z celkového objemu vyčíslených přeplatků. Oddělení HN vyčíslilo 34,3 % z objemu přeplatků v celkové výši 109 071 487 Kč. Oddělení DOZP a PnP vyčíslilo 19,7 % z objemu přeplatků ve výši 62 558 145 Kč. V tomto roce byl nejvyšší objem přeplatků vyčíslen na dávce příspěvek na živobytí ze systému dávek pomoci v hmotné nouzi. Na dalším místě je dávka rodičovský příspěvek a příspěvek na bydlení.

Rok 2018 byl obdobný roku 2017. Nejvyšší procento vyčíslených pohledávek připadá na odd. SSP a dávek PP, vyčísleno bylo 131 495 810 Kč, což je 46 %. Oddělení HN vyčíslilo 97 378 460 Kč, což je 34 % a oddělení DOZP a PnP vyčíslilo 56 902 196 Kč, což je 20 % objemu pohledávek. Nejvíce přeplatků bylo v daném roce vyčísleno na dávce rodičovský příspěvek. Dále pak na dávce příspěvek na živobytí a příspěvek na bydlení.

V roce 2019 vyčíslilo odd. SSP a dávek PP 50 % z objemu přeplatků, tj. částku 119 067 512 Kč, odd. HN 30,5 % v částce 72 599 587 Kč a odd. DOZP a PnP 19,5 % pohledávek v částce 46 662 728 Kč. Nejvyšší objem přeplatků byl vyčíslen na dávce příspěvek na živobytí, méně pak na dávce rodičovský příspěvek a příspěvek na bydlení.

V roce 2020 se nezměnilo pořadí oddělení, oddělení SSP a dávek PP vyčíslilo nejvíce přeplatků za uvedená období, a to 55,8 %, částka činila 96 759 776 Kč, oddělení HN procenta snížilo na 22,8 %, částka činila 39 634 046 Kč a oddělení DOZP a PnP vyčíslilo částku 37 187 703 Kč, což činí 21,4 % z celkové částky objemu pohledávek za tento rok. Největší objem pohledávek byl opět vyčíslen na rodičovském příspěvku, následuje příspěvek na bydlení a na třetí dávkou s nejvíce vyčíslovaným objemem přeplatků je dávka příspěvek na péči.

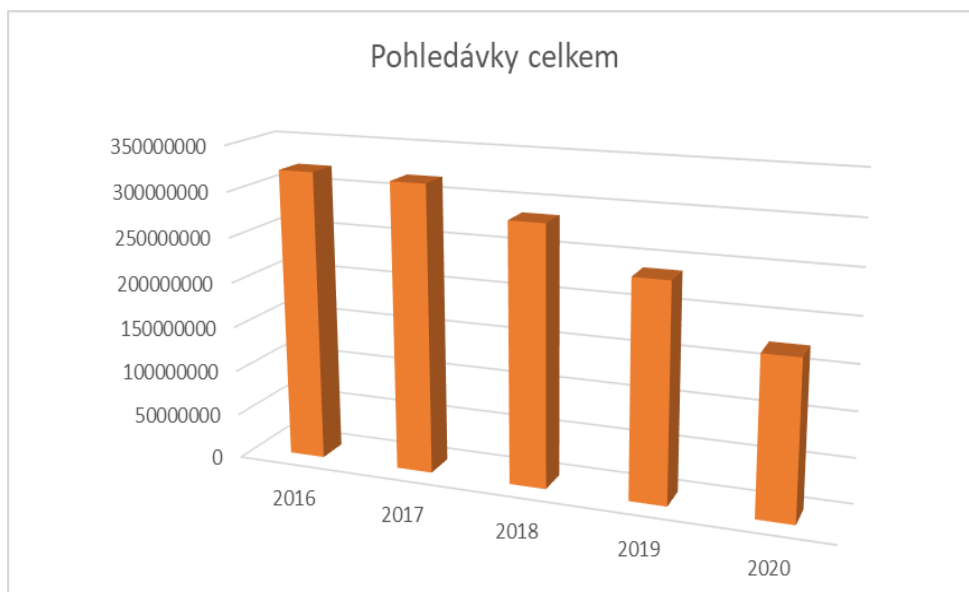

1 Graf - Přehled celkového objemu vyčíslených přeplatků za roky 2016 až 2020 dle jednotlivých nepojistných sociálních dávek (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, aplikační databáze, vlastní zpracování

Za sledované období vznikl celkově nejvyšší počet vyčíslených pohledávek na dávce rodičovský příspěvek (částka 332 759 041 Kč), který patří do systému dávek státní sociální podpory. Druhou dávkou, s o 16 % nižším objemem vyčíslených přeplatků, je dávka příspěvek na živobytí ze systému dávek hmotné nouze (vyčísleno bylo 281 087 687 Kč). Třetí dávkou, u které bylo vyčísleno o 32 % pohledávek méně než u rodičovského příspěvku, je dávka příspěvek na bydlení (částka 227 065 581 Kč), také ze systému dávek státní sociální podpory.

Ze zjištěných informací lze odvodit závěr, že nejvyšší objem přeplatků byl vyčíslen na oddělení státní sociální podpory a dávek pěstounské péče, celých 49 %. Na oddělení hmotné nouze bylo vyčísleno celkem 32 % přeplatků a na oddělení dávek pro osoby se zdravotním postižením a příspěvku na péči bylo vyčísleno 19 % přeplatků.

2 Graf - Vývoj objemu pohledávek na nepojistných soc. dávkách za roky 2016 až 2020 (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, aplikační databáze, vlastní zpracování

Porovnání celkového objemu vyčíslených pohledávek za jednotlivé sledované roky vede k poznatku, že v roce 2016 bylo vyčísleno přeplatků nejvíce, celková výše přeplatků byla vyčíslena částkou 321 227 137 Kč. Následující roky však měl objem vyčíslených pohledávek klesající tendenci. V posledním sledovaném roce 2020 bylo vyčísleno pouze 173 581 525 Kč, což je o 54 % méně než v roce 2016, rozdíl činí 147 645 612 Kč.

4.2 Struktura pohledávek jednotlivých dávek a jejich vypořádání

Všechny nepojistné sociální dávky mají stanovenou stejnou prekluzivní lhůtu, tedy tři roky od data vyplacení. V této době musí být, po zjištění a prokázání úmyslu získat neoprávněně dávku, nejen vyčíslen přeplatek, ale musí být i uhrazen. Tato lhůta je přerušena, pokud jsou činěny kroky pro uhrazení pohledávky (dávka je srážena, probíhá trestní řízení, dědické řízení atd.).

Po vyčíslení přeplatku je Úřadem práce sledováno, zda je přeplatek dlužníkem splácen a kolik ještě zbývá z dluhu uhradit. Pokud dluh hrazen není, je po uplynutí doby splatnosti pro dobrovolné plnění, přistoupeno u některých dávek k dalším způsobům vymáhání pohledávek, např. exekuce, povolení splátek (dle daňového řádu) či refundace (dle ES č. 883/2004) proto, aby byl dluh splacen.

Některé pohledávky však Úřad práce vymáhat nemůže, ty je však třeba v aplikačních programech také řádně vypořádat. Jsou to pohledávky předávané k vymáhání Celnímu úřadu. Vypořádat v aplikačních programech se musí i pohledávky, které jsou odepsány z důvodu tzv. „nedobytnosti“ nebo uplynutím prekluzivní lhůty.

4.2.1 Příspěvek na mobilitu

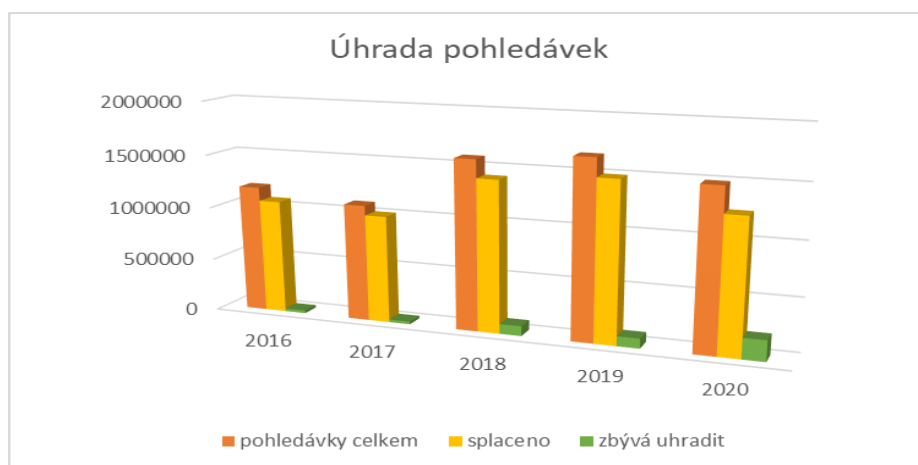
Dávka příspěvek na mobilitu je opakující se dávka ze systému dávek DOZP, která má pevně stanovenou výši dávky. Přeplatky mohou vzniknout například tím, že se osoba přestala opakovaně dopravovat za úhradu (např. k lékaři) a nebyla splněna oznamovací povinnost. ÚP ČR vymáhá pohledávku jako daňový nedoplatek, ale z těchto dávek se nesmí, dle zákona, provádět srážky a nelze je postihnout exekucí.

OZP - příspěvek na mobilitu	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	1 190 560	1 092 000	1 583 300	1 662 300	1 489 266
splaceno	1 067 726	1 004 300	1 414 390	1 489 250	1 249 791
zbývá uhradit	24 834	25 300	92 310	92 500	194 975
odepsáno	74 400	55 200	71 350	55 850	13 500
prekluze	23 600	7 200	5 250	24 700	31 000
předáno k vymáhání	0	0	0	0	0

Tabulka 3 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na mobilitu (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejnižší počet přepлатků na dávce příspěvek na mobilitu v částce 1 092 000 Kč byl vyčíslen v roce 2017. V roce 2019 byl vyčíslen nejvyšší počet přepлатků, a to ve výši 1 662 300 Kč, což je o 66 % více proti roku 2017. V roce 2020 byl počet přepлатků nižší o 10,5 % oproti roku 2019.

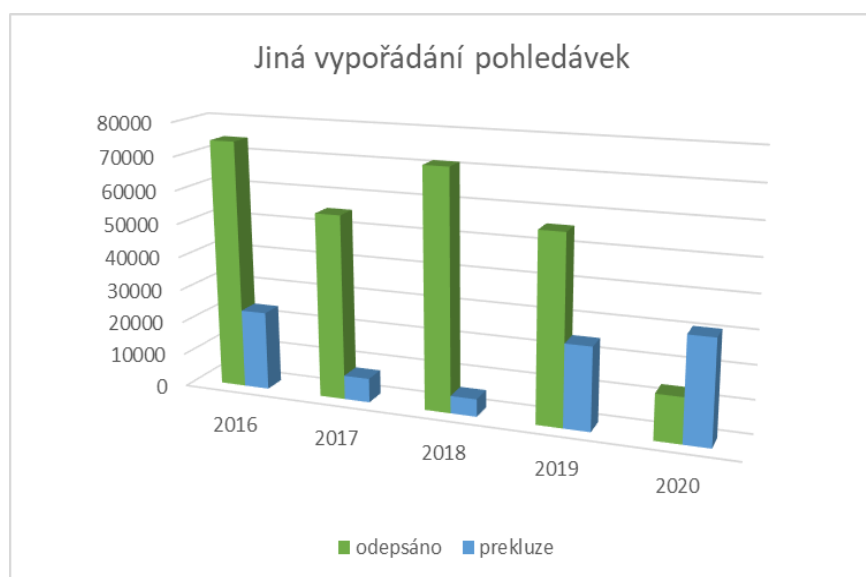
3 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na mobilitu (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

V letech 2016 a 2019 bylo z celkového přeplatku v daném roce uhrazeno 90 % pohledávek. O procento méně bylo uhrazeno pohledávek v roce 2018. Nejúspěšnějším rokem úhrad byl rok 2017, kdy bylo uhrazeno až 92 % pohledávek. Pohledávek z roku 2020 bylo doposud uhrazeno pouze 84 %, ale k uhrazení stále zbývá 13 % pohledávek v celkové výši 194975 Kč, u kterých neuběhla lhůta pro splacení.

Z let 2016 a 2017 zbývají k úhradě 2 % z celkového objemu přeplatků z daných let. Z roku 2018 zůstává nesplaceno 92 310 Kč, což je 6 % z pohledávek a pohledávky zbývající k úhradě z roku 2019 činí 92 500 Kč, tedy 5,5 %. Dle vnitřních informací z Úřadu práce, u těchto pohledávek probíhá dědické řízení, proto nejsou pohledávky zatím vypořádány.

Zbývající pohledávky, které nebyly uhrazeny a ani již uhrazeny nebudu, byly odepsány nebo prekludovány.

4 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na mobilitu (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejvíce pohledávek bylo odepsáno v roce 2016, a to v hodnotě 74 400 Kč, což činí 6 % pohledávek daného roku. Nejméně jich bylo odepsáno v roce 2020, pouze 0,9 % v částce 13 500 Kč, ale téhož roku bylo nejvíce pohledávek prekludovaných, 2 % v částce 31 000 Kč. Nejméně prekludovaných pohledávek bylo v roce 2018, pouze 0,3 % v částce 5 250 Kč. Počet odepsaných dávek má od roku 2018 tendenci se snižovat, počet prekludovaných se naopak zvyšuje.

4.2.2 Příspěvek na zvláštní pomůcku

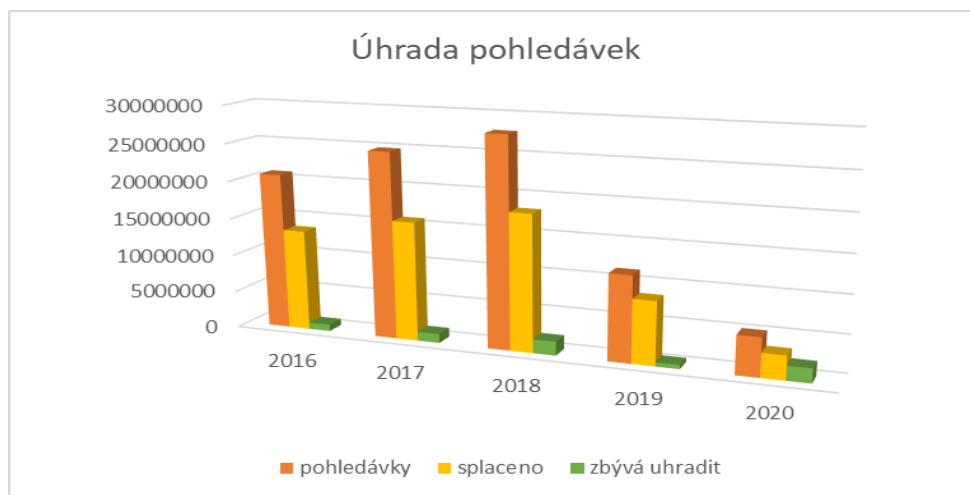
Dávka příspěvek na zvláštní pomůcku je dávka jednorázová, ze systému dávek DOZP. Přeplatek může vzniknout tím, že pomůcka není zakoupena či využívána osobou, které byla přiznána. ÚP ČR vymáhá pohledávku jako daňový nedoplatek, ale z těchto dávek se nesmí dle zákona provádět srážky a nelze je postihnout exekucí.

OZP - Příspěvek na zvláštní pomůcku	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	20 851 852	24 788 444	27 812 132	11 381 048	5 135 365
splaceno	13 452 525	15 834 509	18 124 672	8 408 197	3 191 468
zbývá uhradit	877 184	1 208 654	1 846 323	539 871	1 922 934
odepsáno	6 310 599	7 434 073	7 623 139	2 302 980	20 963
prekluze	211 544	311 208	217 998	130 000	0
předáno k vymáhání	0	0	0	0	0

Tabulka 4 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na zvláštní pomůcku (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

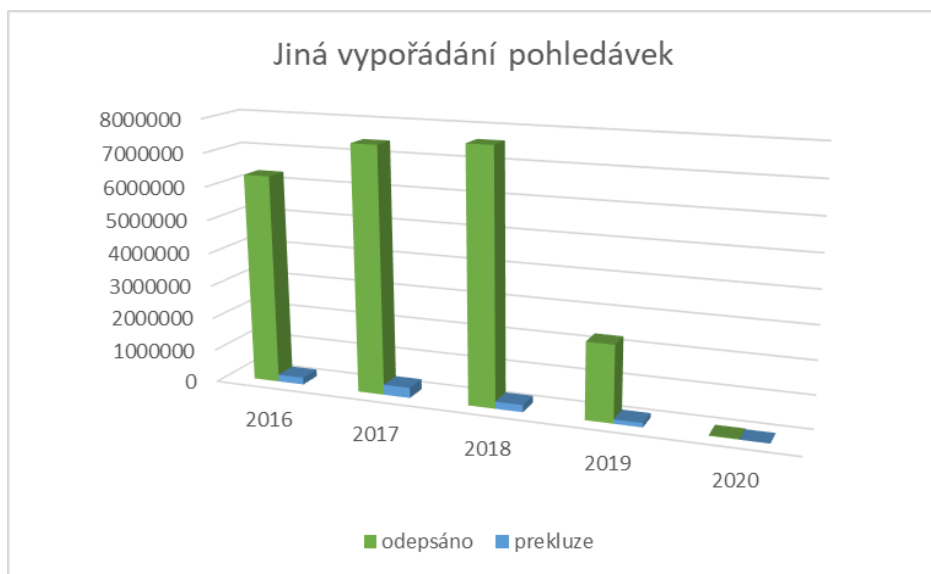
Od roku 2016 do roku 2018 se objem pohledávek na dávce zvyšoval. V roce 2018 byl nejvyšší, v hodnotě 27 812 132 Kč. V roce 2019 se však výrazně snížil o 59 %. Nejvýraznější snížení je patrné v roce 2020, kdy snížení oproti roku 2018 bylo až o 81,5 %. Z částky necelých 28 mil. Kč se pohledávky snížili na částku 5 milionů.

5 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na zvláštní pomůcku (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejúspěšnějším rokem splacených pohledávek byl rok 2019, kdy bylo z celkového objemu pohledávek uhrazeno 74 % pohledávek. Návratnost pohledávek v letech 2016, 2017, 2018 a 2020 se pohybuje v průměru 64 %. Návratnost roku 2020 je však očekávána vyšší, protože stále ještě nebylo splaceno 37 % pohledávek, částka 1 922 934 Kč, které mohou být uhrazeny v době splatnosti či Úřadem práce vymoženy.

6 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávky příspěvek na zvláštní pomůcku (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

U dávky příspěvek na zvláštní pomůcku je zaznamenáno vysoké procento odpisů. Nejvyšší procento odpisů bylo v roce 2016, a to 30,2 %. Následující roky se počet odpisů mírně snižoval, v roce 2017 byl 29,9 %, v roce 2018 se snížil na 27,4 % a v roce 2019 bylo odepsáno 20,2 % pohledávek. V roce 2020 je počet odpisů velice malý, 0,4 %, ale tato skutečnost vychází z počtu pohledávek, které by měly být teprve uhrazeny. Tento počet zahrnuje i pohledávky, které jsou součástí dědického řízení a tato řízení nebyla ještě ukončena a je třeba vyčkat, zda bude pohledávka plně uhrazena či odepsána pro nedobytnost. Počet pohledávek v prekluzi u této dávky je nízký, pohybuje se v průměru kolem jednoho procenta z celkových pohledávek.

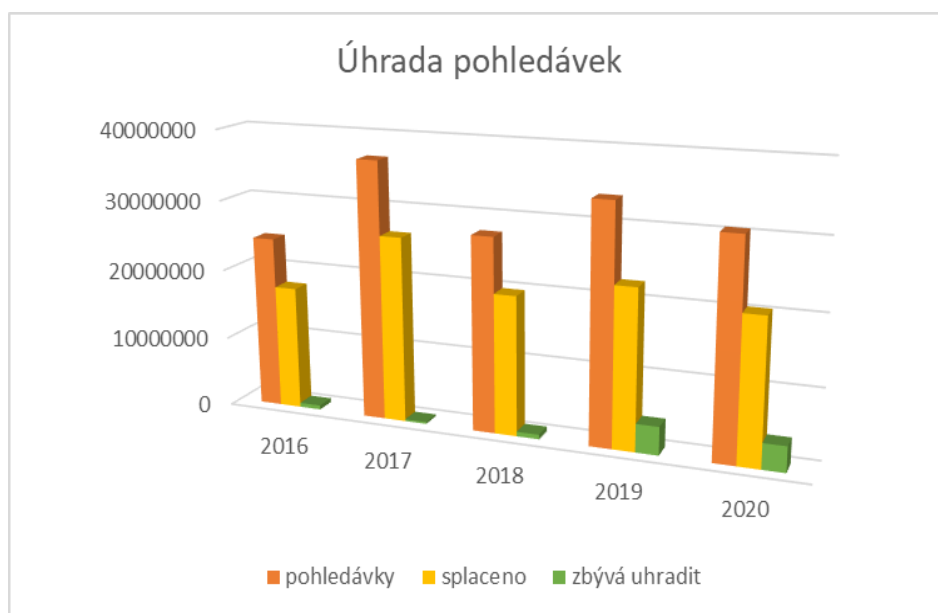
4.2.3 Příspěvek na péči

Příspěvek na péči je opakující se dávka, určená osobám, které potřebují pomoc jiné fyzické osoby, protože kvůli svému zdravotnímu stavu nejsou schopny vykonávat činnosti běžného života. Přeplatky bývají nejčastěji vyčíslovány v případech, kdy tyto osoby zemřou nebo pokud je osobě poskytována zdravotní péče v průběhu hospitalizace po celý kalendářní měsíc a pečující osoba tuto skutečnost neoznámí v zákonné lhůtě Úřadu práce. Úřad práce může vzniklé přeplatky na dávkách vybírat, nikoli však vymáhat. Pohledávky neuhrazené v době splatnosti jsou předávány na Celní úřad.

PnP - příspěvek na péči	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	24 450 456	36 675 684	27 506 764	33 619 380	30 563 072
splaceno	17 529 696	26 294 545	19 720 911	22 504 040	20 458 218
zbývá uhradit	581 559	260 985	654 257	3 998 238	3 634 762
odepsáno	79 592	119 388	89 541	109 439	99 490
prekluze	1 365 654	2 659 833	1 536 358	1 877 772	1 138 043
předáno k vymáhání	4 893 955	7 340 933	5 505 697	5 129 891	5 232 559

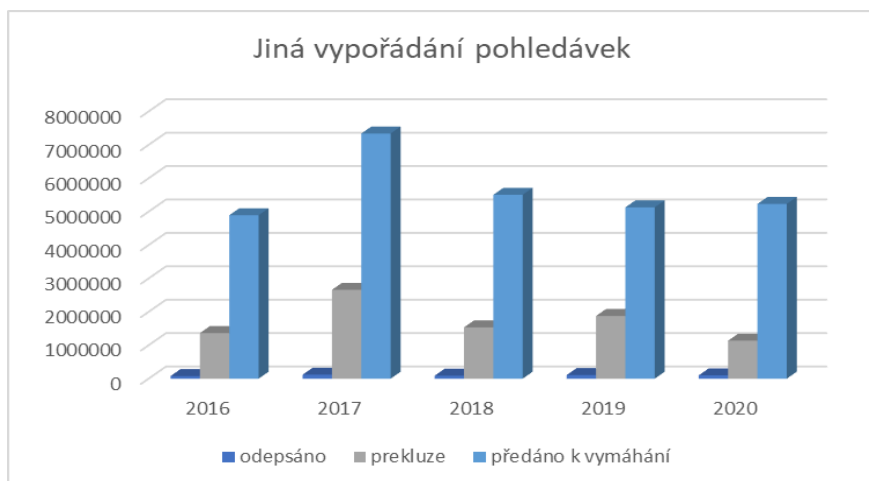
Tabulka 5 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na péči (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

V roce 2016 byl vyčíslen nejnižší objem pohledávek, a to 24,4 mil. Kč a o rok později, v roce 2017 byl naopak vyčíslen nejvyšší objem pohledávek na dávce příspěvek na péči. Vyčísleno bylo 36,6 mil. Kč, což je o 33 % více než v roce 2016. V roce 2018 bylo vyčísleno přes 27,5 mil., což je o 25 % méně než v roce 2017. V roce 2019 bylo vyčísleno o 22 % více než v roce 2018 a v roce 2020 se objem pohledávek proti roku 2019 snížil o 9 %.

7 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na péči (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

Úspěšnost úhrady pohledávek byla v letech 2016 až 2018 vyrovnaná, byla 71,6 %. V letech 2019 a 2020 se snížila na 66,9 %. Avšak ke splacení z roku 2019 a 2020 zbývá ještě 11,8 % pohledávek, proto by úspěšnost splacení mohla vzrůst. Z let 2016 až 2018 zbývají uhradit pouze menší částky z celkových pohledávek v rozmezí 0,7 až 2,3 %, jejich uhrazení závisí na ukončení dědických řízení či vymožení v insolvenčním řízení.

8 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na péči (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

Protože pohledávky na dávce příspěvek na péči nemůže Úřad práce sám vymáhat, je druhým nejvyšším počtem vypořádání, předání pohledávek na Celní úřad. V letech 2016 až 2018 bylo na Celní úřad předáno 20 % pohledávek. V roce 2019 jich bylo předáno k vymáhání o 5 % méně, ale v roce 2020 se počet opět zvýšil na 17 %. Zatímco odpisy u této dávky se pohybují v průměru kolem 0,3 % z celkového objemu pohledávek, prekludovaných dávek je průměrně 5 % v daných letech.

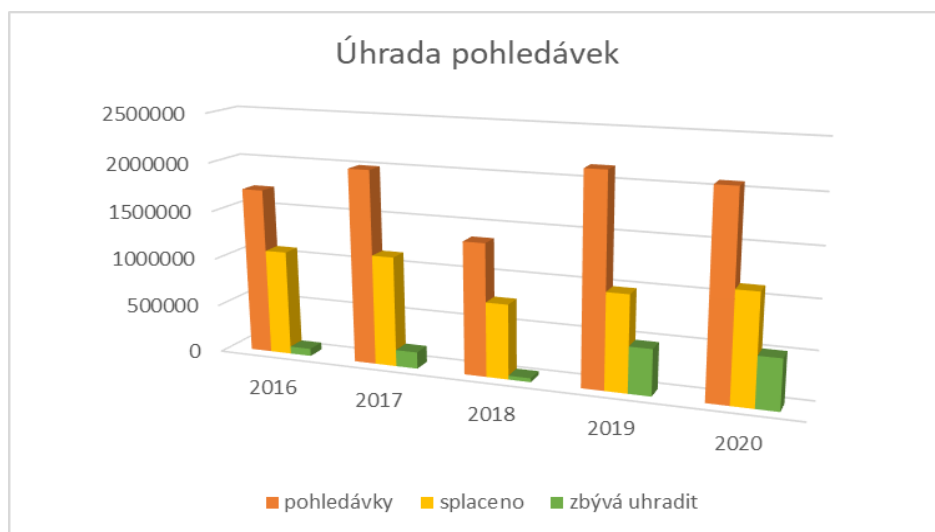
4.2.4 Odměna pěstouna

Dávka odměna pěstouna je opakující se dávka, určená osobám pečujícím o děti, které jí byly svěřeny do pěstounské péče. Nejedná se tedy o vlastní děti. Přepjatky vznikají nejčastěji z důvodu pozdě oznámené skutečnosti, že tato péče byla zrušena. Pohledávky neuhrazené v termínu splatnosti jsou předávány na Celní úřad, protože Úřad práce tyto pohledávky může pouze vybírat, nikoli vymáhat.

PP - odměna pěstouna	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	1 714 756	1 998 679	1 359 223	2 149 065	2 076 559
splaceno	1 085 660	1 135 499	766 649	985 725	1 125 611
zbývá uhradit	76 126	171 356	39 989	473 741	518 617
odepsáno	12 145	206 849	38 560	91 481	119 040
prekluze	87 335	13 507	7 832	0	0
předáno k vymáhání	453 490	471 468	506 193	598 118	313 291

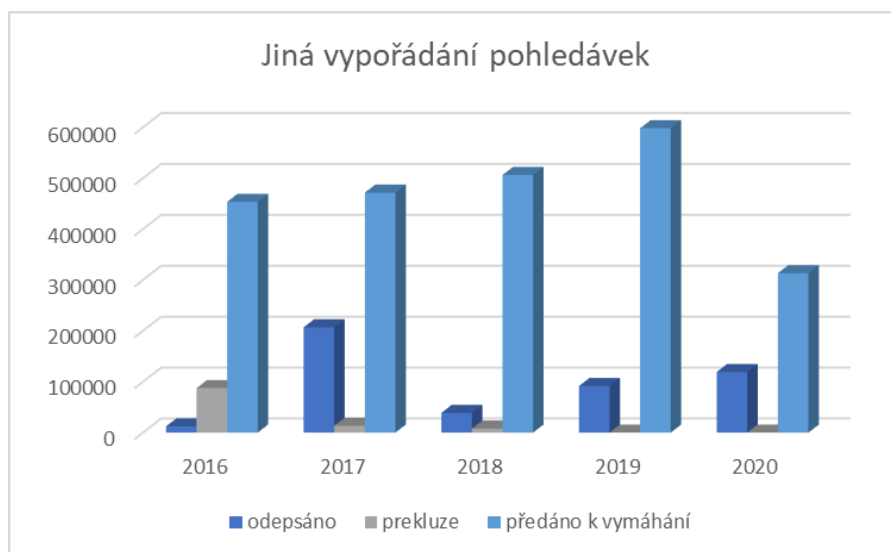
Tabulka 6 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – odměna pěstouna (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejnižší počet pohledávek byl vyčíslen v roce 2018, o rok později byl vyčíslen nejvyšší počet. Rozdíl mezi rokem 2018 a 2019 je 37 %, v Kč jde o částku 789 842.

9 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce odměna pěstouna (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

V roce 2019 bylo vyčísleno nejvíce přeplatků na dávkách, ale úspěšnost návratnosti byla v tomto roce nejnižší, je pouhých 45,8 %. Nejvíce pohledávek bylo splaceno v roce 2016, a to 63,3 % z počtu vyčíslených pohledávek. Splácení v letech 2017, 2018 a 2020 je v rozmezí 54 až 57 %, což je více než polovina vyčíslených pohledávek. Za roky 2019 a 2020 však zbývá ke splacení ještě více než 22 % pohledávek, proto se konečné procento vymahatelnosti může zvýšit.

10 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce odměna pěstouna (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejvyšší částka pohledávek předaná k vymáhání byla v roce 2019, jednalo se o částku 598 118 Kč, bylo to však pouze 27,8 % z celkových vyčíslených pohledávek daného roku. Nejvyšší procento předání bylo v roce 2018, kdy bylo předáno k vymáhání 37,2 % pohledávek, ve výši 506 193 Kč. Nejvíce pohledávek bylo odepsáno v roce 2017, celkově 10,3 % a nejvíce prekludovaných pohledávek bylo v roce 2016, částka 87 335 Kč představuje 5 % z celkových pohledávek vyčíslených v daném roce.

4.2.5 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Dávka příspěvek na úhradu potřeb dítěte je dávka určená na výživu dítěte v pěstounské péči. Jedná se o tzv. opakující se dávku, která je vyplácena měsíčně. Přepjatky nejčastěji vznikají neoznámením pobírání některého z důchodu ze systému důchodového pojištění (dítě začne pobírat sirotčí důchod) nebo neoznámení změny v nezaopatřenosti dítěte (ukončení studia u osob starších 18 let). Často vznikají přepjatky u dávek, kde se vyplácí rozdíl částky mezi vyplácenou výší důchodu a nárokem na tuto dávku, pokud se důchod zvýší a tato skutečnost není v zákonné lhůtě oznámena. Úřad práce pohledávky vybírá, ale k vymáhání předává Celnímu úřadu.

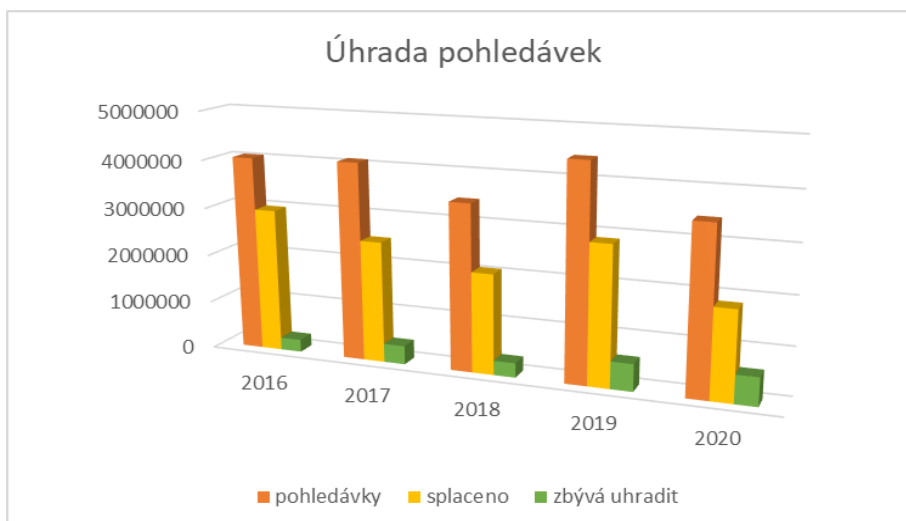
PP - příspěvek na úhradu potřeb dítěte	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	4 042 563	4 089 671	3 445 560	4 429 805	3 434 557
splaceno	2 975 055	2 507 376	2 069 937	2 875 322	1 846 878
zbývá uhradit	257 385	385 318	299 082	562 737	586 750
odepsáno	43 713	175 512	172 905	222 213	66 605
prekluze	152 074	62 149	23 002	0	157 040
předáno k vymáhání	614 336	959 316	880 634	769 533	777 284

Tabulka 7 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na úhradu potřeb dítěte (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

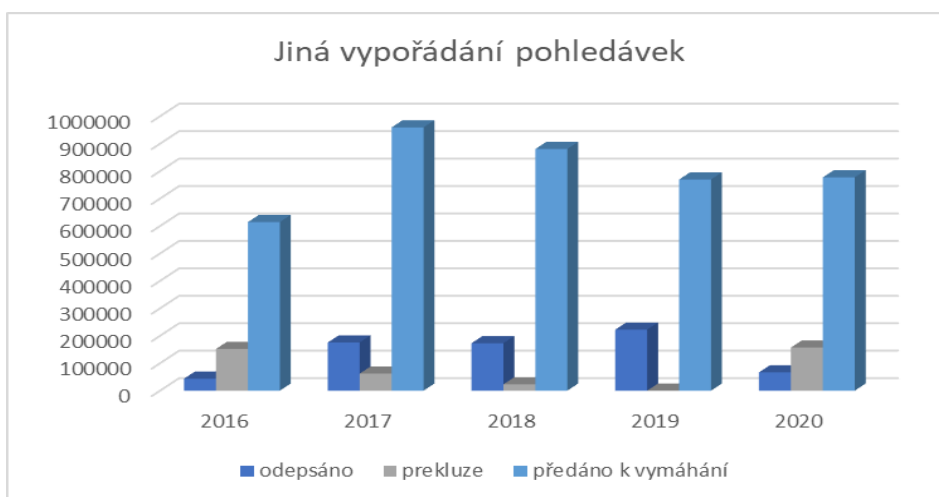
V roce 2016 a 2017 byl vyčíslen obdobný objem pohledávek, v každém roce přes 4 mil. Kč. V roce 2018 tento objem klesl oproti předchozímu roku o 16 % a to i přes skutečnost, že v tomto roce došlo ke změně zákona, částky dávky od 1. 1. 2018 ze zákona zvyšovaly.

Nejvyšší objem pohledávek byl u dané dávky vyčíslen v roce 2019. V následujícím roce poklesl tento objem o 22,5 % a současně v tomto roce bylo vyčísleno nejméně pohledávek.

11 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na úhradu potřeb dítěte (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejvyšší procento návratnosti finančních prostředků vyčíslených pohledávek bylo zaznamenáno v roce 2016 ve výši 73,6 %. Následující roky vykazují návratnost ve výši 60 až 65 %. Rok 2020 zatím vykazuje nejnižší procento splácení (53,7 %), a i přes nejvyšší procento pohledávek, které stále zůstávají nesplaceny a nebyly vypořádány jinak (17 %), přesáhla by, v případě 100% splácení pohledávek, které uhrazeny nejsou, návratnost pouze 60 %.

12 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na úhradu potřeb dítěte (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejvyšší částka předaná k vymáhání Celnímu úřadu byla v roce 2017, jednalo se o částku 959 316 Kč, tato částka představuje 23,5 % z celkové částky pohledávek v daném roce. Procentuálně nejvyšší částka předaná k vymáhání byla předána v roce 2018, jednalo se o předání 25,5 % pohledávek ve výši 880 634 Kč. Ve sledovaném období byl celkově

odepsán vyšší objem pohledávek, nežli bylo pohledávek prekludovaných. V roce 2019 bylo odepsáno 222 213 Kč, což činí 5 % pohledávek v daném roce. Stejné procento bylo odepsáno i v roce 2018, částka však činí 172 905 Kč. Nejvíce prekludovaných pohledávek bylo v roce 2020, prekludovaná částka činila 157 040 Kč a současně byla nejvyšší i procentuálně (4,6 %).

4.2.6 Příspěvek při převzetí dítěte

Dávka příspěvek při převzetí dítěte je jednorázově vyplacenou dávkou, která by měla být využita na nákup základního vybavení pro dítě, které je převzato do náhradní rodinné péče. Přepjatky na dávce mohou vzniknout tak, že dítěti je ustanoven poručník a následným šetřením či soudním řízením je zjištěno, že se jedná pouze o poručníka ve smyslu občanského zákoníku, nikoli poručníka dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Dítě s poručníkem nežije ve společné domácnosti apod. Neuhrazené pohledávky lze předat k vymáhání Celnímu úřadu.

PP - příspěvek při převzetí dítěte	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	37 000	8 000	8 000	0	0
splaceno	37 000	5 786	8 000	0	0
zbývá uhradit	0	2 214	0	0	0
odepsáno	0	0	0	0	0
prekluze	0	0	0	0	0
předáno k vymáhání	0	0	0	0	0

Tabulka 8 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek při převzetí dítěte (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Na dávce příspěvek při převzetí dítěte vznikají přeplatky zcela výjimečně. Problémem může být shodné názvosloví ve dvou zákonech – občanském zákoníku a v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí, oba zákony vymezují pojem „poručník“. Tento pojem bývá pro některé klienty i úředníky zavádějící. Při vyčíslování přeplateků bylo třeba vycházet ze soudních rozhodnutí, která byla dodatečně vydána. Z těchto důvodů vznikly 4 přeplatky ve výši 37 000 Kč v roce 2016 a jeden v roce 2018, přeplatky byly řádně splaceny. V roce 2017 vznikl přeplatek zjištěním skutečnosti, že poručník o svěřené dítě řádně nepečuje a nepečoval ani v době, kdy uplatňoval žádost o dávku. Tento přeplatek je stále splácen.

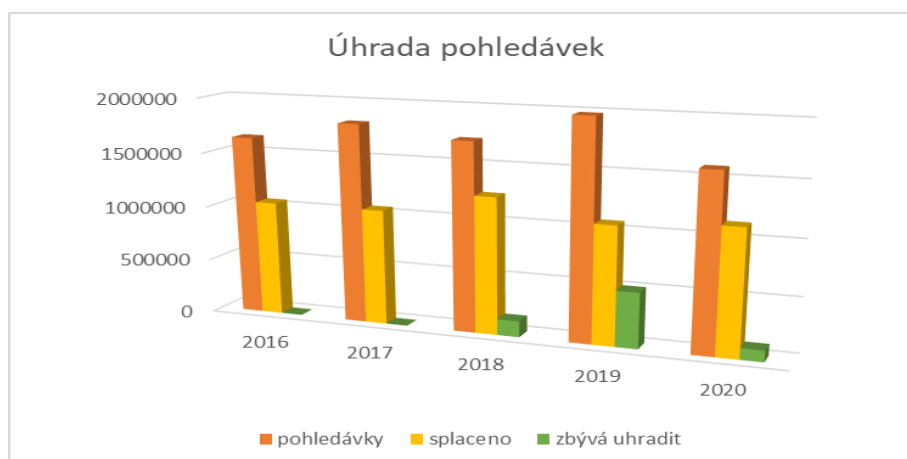
4.2.7 Příspěvek při zakoupení motorového vozidla

Příspěvek je určen pečující osobě, která má v pěstounské péči nejméně tři děti. Vozidlo by mělo soužit pro usnadnění dopravy těchto dětí do školy, k lékaři atd. Jedná se o dávku jednorázovou. Přepjatky vznikají z důvodu využívání vozidla k podnikatelské činnosti, často i proto, že vozidlo není vůbec pořízeno. Pokud je příspěvek přiznán na opravu vozidla, nebývá přiznaná částka plně využita (fakturovány nižší náklady na opravu). Neuhrazené pohledávky po termínu splatnosti se předávají Celnímu úřadu.

PP - příspěvek při zakoupení motor. vozidla	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	1 637 807	1 812 696	1 715 935	1 979 258	1 591 091
splaceno	1 047 280	1 049 916	1 243 030	1 071 457	1 134 791
zbývá uhradit	0	0	145 166	504 861	103 500
odepsáno	46 900	9 000	0	60 000	160 300
prekluze	146 767	100 000	52 499	20 300	0
předáno k vymáhání	396 860	653 780	275 240	322 640	192 500

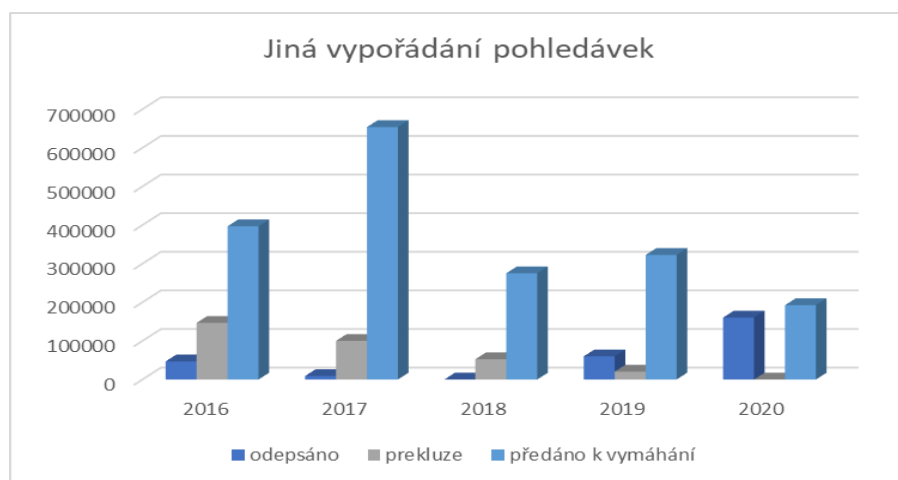
Tabulka 9 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek při zakoupení motor. vozidla (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejnižší objem pohledávek na této jednorázové dávce byl vyčíslen v roce 2020, vyčíslená částka byla 1 591 091 Kč. V předchozím roce byl naopak vyčíslen nejvyšší objem pohledávek, a to o 20 % více, částka byla vyčíslena na 1 979 258 Kč. Při vzniku přeplatku nemusí být vyčíslovaná částka z celé přiznané dávky, ale pokud klient nesplňuje podmínky stanovené zákonem po určité období, může být vyčíslena pouze poměrná část z vyplacené dávky.

13 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek při zakoupení motor. vozidla (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Přestože dlužné částky při přeplatku na této dávce jsou poměrně vysoké (dle zákona až 100 000 Kč), úspěšnost jejich splácní je vysoká. V roce 2018 byla až 72,4 % a z tohoto roku zbývá ke splacení (je pravděpodobně spláceno nebo sráženo) ještě 8,5 % pohledávek. Rok 2019 byl ve splácní méně úspěšný, bylo splaceno 54 % pohledávek, ale ke splacení stále zbývá 25,5 % pohledávek. V roce 2020 bylo splaceno 71,3 % pohledávek, ke splacení však zbývá již jen 6,5 % pohledávek. V roce 2016 bylo splaceno 64 % pohledávek a v roce 2017 58 %. Nesplacené pohledávky v těchto letech byly již vypořádány jiným způsobem.

14 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek při zakoupení motor. vozidla (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Přestože v roce 2020 bylo splaceno 71,3 % pohledávek, bylo za toto období již odepsáno pro nedobytnost (většinou nemajetnost dlužníka) 10 % pohledávek, což je nejvíce za sledovaná období. Nejvíce prekludováno bylo pohledávek v roce 2016, a to 9 % pohledávek, v následujících letech však tento způsob vyrovnání pohledávek měl klesající tendenci, za rok 2020 nebyly prekludovány žádné pohledávky. Pohledávek, které by mohly být vymoženy prostřednictvím Celního úřadu, bylo nejvíce v roce 2017, předávaný objem pohledávek byl 653 750 Kč, tedy nejvyšší ve sledovaném období a současně tvořil ve sledovaném období nejvyšší procento předaných pohledávek, tedy 36 %. V roce 2016 bylo předáno k vymáhání 24 % pohledávek. Roky 2018 a 2019 byly procentuálně vyrovnány, předáno bylo 16 % pohledávek a v roce 2020 pouze 12 %.

4.2.8 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Tento jednorázový příspěvek je určen dospělým dětem odcházejícím od pěstouna. Toto dítě však musí ke dni zletilosti splňovat podmínku nezaopatřenosti a o dávku si žádá ve chvíli, kdy pěstounská péče končí. Přeplatky vznikají neoznámením skutečnosti, že dítě

ukončilo studium před dovršením zletilosti (již tedy není nezaopatřeným). Vymáhání pohledávek provádí Celní úřad.

PP - příspěvek při ukončení pěstounské péče	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	0	25 000	0	25 000	0
splaceno	0	25 000	0	25 000	0
zbývá uhradit	0	0	0	0	0
odepsáno	0	0	0	0	0
prekluze	0	0	0	0	0
předáno k vymáhání	0	0	0	0	0

Tabulka 10 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek při ukončení pěstounské péče (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Dvě pohledávky vzniklé na této dávkce ve sledovaném období byly plně uhrazeny a dle interního sdělení vznikly neoznámením rozhodných skutečností, tj. že dítě v pěstounské péči ukončilo studium ještě před svou plnoletostí a nezaevidovalo se na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání (v den plnoletosti nebylo nezaopatřené).

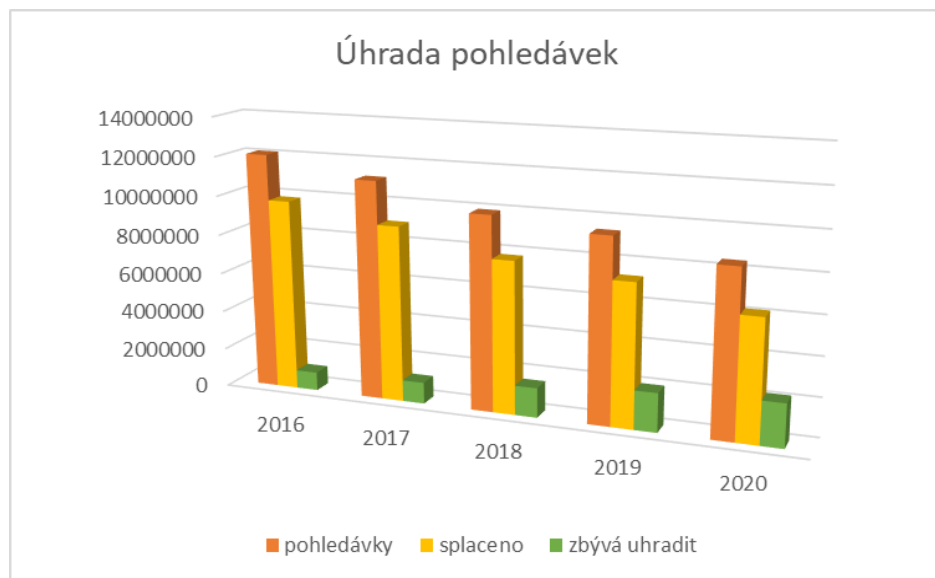
4.2.9 Přídavek na dítě

Dávka přídavek na dítě slouží k částečnému krytí výdajů na výživu a výchovu na dítě. Dávka spadá do systému dávek státní sociální podpory. Přepjatky vznikají nejčastěji nedokládáním všech rozhodných příjmů rodiny (dávka je testována na příjmy rodiny) nebo neoznámením skutečnosti, že dítě již není nezaopatřené (ukončilo studium). Dobrovolně neuhrazené přepjatky vymáhá Úřad práce ČR

SSP - přídavek na dítě	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	12 090 060	11 161 682	9 912 588	9 377 938	8 427 631
splaceno	9 796 425	8 978 475	7 765 052	7 265 127	6 182 080
zbývá uhradit	938 795	1 090 319	1 513 996	1 987 661	2 216 371
odepsáno	249 030	152 168	71 650	25 620	1 700
prekluze	1 105 810	940 720	561 890	99 530	27 480
předáno k vymáhání	0	0	0	0	0

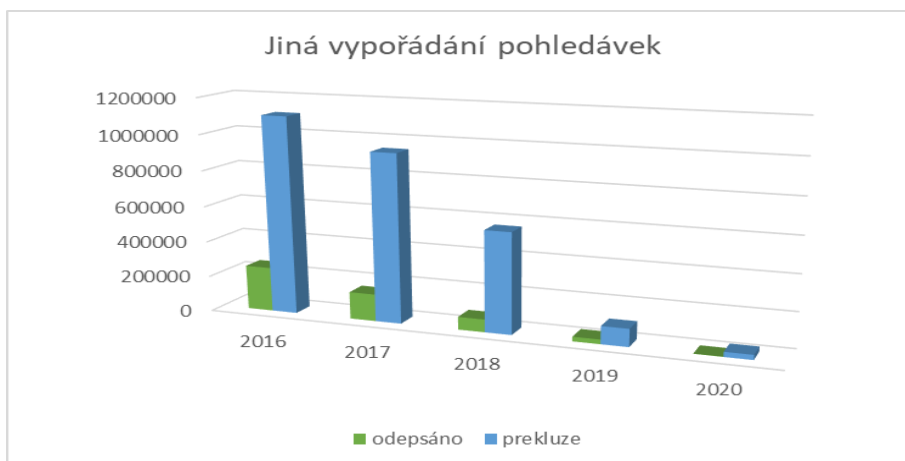
Tabulka 11 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – přídavek na dítě (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejvyšší objem pohledávek byl vyčíslen v roce 2016, jednalo se o částku 12 mil. Kč. Následující roky byl však počet vyčíslených pohledávek snižován a v roce 2020 byl snížen až o 30 % oproti roku 2016, vyčísleno bylo přes 8 mil. Kč.

15 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce přídavek na dítě (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Tak, jak se snižoval počet vyčíslených pohledávek, snižoval se postupně i počet pohledávek splacených. V roce 2016 bylo uhrazeno 81 % pohledávek, v roce 2017 – 80 %, v roce 2018 – 78 %, v roce 2019 – 77 % a pouze 73 % uhrazených pohledávek bylo v roce 2020. Poměr uhrazených pohledávek však stále není konečný, protože počet neuhrazených pohledávek, které mohou dlužníci stále ještě dobrovolně splatit nebo je může Úřad práce vymoci, může přispět ke zlepšení návratnosti. Počet neurhazených pohledávek se od roku 2016 do roku 2020 má zvyšující se tendenci. Z roku 2016 zbývá uhradit ještě částku 938795 Kč, která tvoří 7,7 % pohledávek daného roku, z roku 2017 zbývá 9,7 %, z roku 2018 zbývá 15,3 %, z roku 2019 zbývá 21 % a z roku 2020 se jedná o částku 2 216 371 Kč, která činí 26,3 % celkové pohledávky.

16 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce přídavek na dítě (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Úřad práce vymáhá pohledávky uvedené dávky sám, nejsou tedy předávány na Celní úřad, pokud není dávka uhrazena či ve fázi vymáhání, jiným vypořádáním může být odpis pro nedobytnost. Odpisů bylo provedeno nejvíce v roce 2016, odepsána byla 2 % pohledávek. Pokud pohledávka nemohla být nijak vymožena a pro další vymáhání uběhla prekluzivní lhůta, musí být také pohledávka řádně vypořádána. Nejvíce pohledávek s uplynulou prekluzivní lhůtou bylo také v roce 2016, bylo prekludováno 9 % pohledávek. Odepsané i prekludované pohledávky mají ve sledovaném období klesající tendenci.

4.2.10 Rodičovský příspěvek

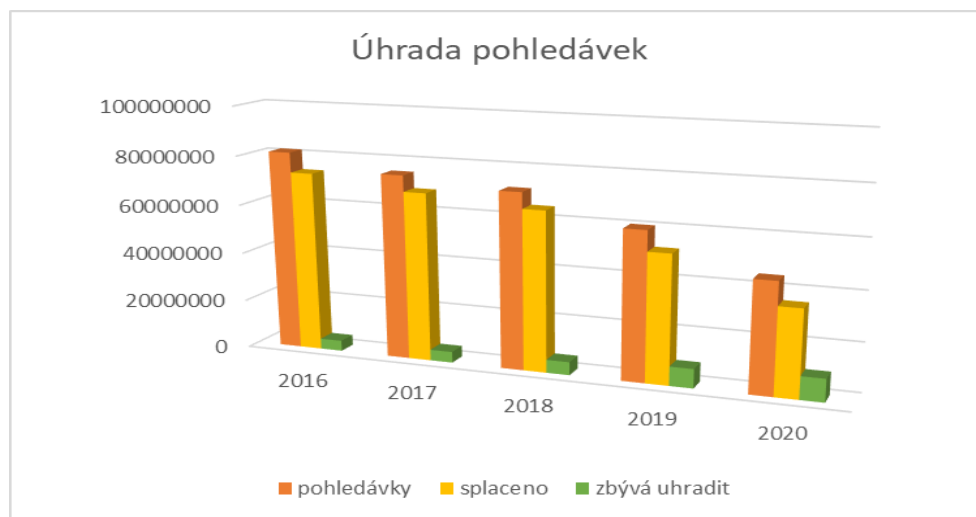
Dávka rodičovský příspěvek je určena rodičům, kteří celodenně pečují o nejmladší dítě v rodině. Dávka se vyplácí měsíčně. Dávka spadá do systému dávek státní sociální podpory. Nejčastějším důvodem přeplatku je skutečnost, že rodiče o dítě přestanou pečovat, protože jim je dítě odebráno a předáno jiné pečující osobě či ústavu. Dalším důvodem bývá skutečnost, že matka či dítě nesplňuje podmínku bydliště na území ČR a neexistuje k ČR ani vazba zaměstnání. V takovém případě nevzniká nárok na dávku vůbec. Tyto přeplatky často vznikají proto, že rodič pobírající dávku v ČR se odstěhuje, ve státě nového bydliště nemá na dávku nárok (nesplňuje podmínky pro nárok) a domnívá se, že mu tedy dávku dál bude vyplácet Česká republika. Přeplatky z důvodu nesplnění podmínky bydliště v ČR jsou vyčíslovány i několik let zpětně, proto je u nich velmi krátká lhůta na uhrazení či vymožení. Neuhrazené pohledávky vybírá a vymáhá úřad práce.

SSP - rodičovský příspěvek	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	81 383 740	75 008 585	71 409 756	60 180 461	44 776 499
splaceno	73 361 141	68 488 509	64 927 867	51 936 357	35 283 300
zbývá uhradit	4 263 085	4 445 846	5 328 952	7 791 606	9 327 799
odepsáno	576 972	306 344	116 974	253 067	131 600
prekluze	3 182 542	1 767 886	1 035 963	199 431	33 800
předáno k vymáhání	0	0	0	0	0

Tabulka 12 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – rodičovský příspěvek (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Přeplatky na této dávce jsou nejvyšší z celkových přeplatků na dávkách. Od roku 2016, kdy bylo vyčísleno přes 81 mil. se však výše přeplatků snižuje. V roce 2020 již bylo vyčísleno pouze přes 44 mil., což je o 45 % méně oproti roku 2016.

17 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce rodičovský příspěvek (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Návratnost vyčíslených pohledávek na dávce rodičovský příspěvek je vysoká.

V roce 2017 bylo dlužníky uhrazeno nebo Úřadem práce vymoženo 91,3 % pohledávek. Největší objem peněz byl vrácen v roce 2016, a to 73 361 141 Kč, což v daném roce činí 90,1 % z vyčísleného celkového dluhu. V roce 2018 bylo uhrazeno 90,9 % pohledávek daného roku a v roce 2019 se objem splacených pohledávek snížil na 86,3 %. V roce 2020 bylo zatím splaceno nebo vymoženou pouze 78,7 % z celkového počtu pohledávek, avšak ke splacení či vymožení zbývá stále částka 9 327 799 Kč, která činí 20,8 % z pohledávek a pokud by splacení nebo vymožení bylo úspěšné, bylo by vyšší nežli v roce 2017.

18 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce rodičovský příspěvek (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Procenta odpisů z pohledávek u této dávky jsou nízká, od 0,1 po 0,7 %. Vypořádání dávek v prekluzi bylo nejvyšší v roce 2016, prekludováno bylo 3 182 542 Kč, tedy 3,9 % pohledávek. Počet prekludovaných pohledávek se v následujících letech snižoval. Nejvíce prekludovaných pohledávek je z důvodu zpětného vyčíslování přeplatků a nemožnosti tyto přeplatky vymáhat.

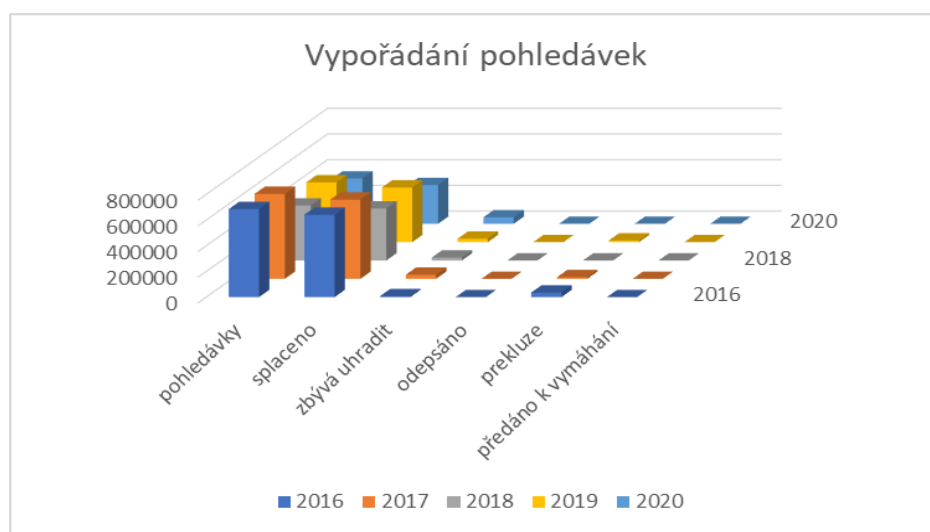
4.2.11 Porodné

Dávka je určena k částečnému pokrytí nákladů, vzniklých při narození dítěte. Jedná se o dávku jednorázovou, testovanou na příjmy, spadající do systému dávek státní sociální podpory. Důvodem vzniku přeplatku na dávce bývá nedokládání všech příjmů rodiny, dle kterých je zjišťováno, zda nárok na dávku vzniká. Dalším důvodem bývá dodatečné zjištění, že narozené dítě není prvním či druhým živě narozeným dítětem žadatelky. Tyto případy jsou zjištěny většinou následnou kontrolou v případě cizinek, jejichž děti nežijí na území ČR. Pohledávky vybírá i vymáhá Úřad práce.

SSP - porodné	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	686 000	662 000	428 000	466 000	353 000
splaceno	642 165	616 786	405 200	426 312	302 020
zbývá uhradit	7 835	32 214	22 800	26 688	50 980
odepsáno	0	0	0	0	0
prekluze	36 000	13 000	0	13 000	0
předáno k vymáhání	0	0	0	0	0

Tabulka 13 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – porodné (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Výše vyčíslených pohledávek u této dávky není, v porovnání s ostatními dávkami ze systému dávek státní sociální podpory (vyjma dávky pohřebné), příliš vysoká. Nejvyšší počet pohledávek byl opět vyčíslen v roce 2016 a nejméně jich bylo vyčísleno v roce 2020, až o 49 % méně oproti roku 2016. V roce 2017 bylo vyčísleno o pouhých 3,5 % méně než v roce 2016. V roce 2018 již o 37,6 % méně oproti roku 2016 a v roce 2019 bylo vyčísleno o 32,1 % přeplatků méně než v roce 2016.

19 Graf - Vypořádání pohledávek vzniklých na dávce porodné (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Splacené či vymožené pohledávky činí až 95 % vyčíslených pohledávek v roce 2018. V roce 2016 bylo uhrazeno 94 % pohledávek, v roce 2017 bylo uhrazeno 93 % pohledávek a v roce 2019 bylo uhrazeno 91 % pohledávek. V roce 2020 bylo splaceno či vymoženo pouze 85,5 % pohledávek, ale stále zbývá ke splacení až 14,4 % vyčíslených pohledávek. Překludováno bylo pouze pět dávek, a to z důvodu zpětného vyčíslení přeplatku a velice krátké prekluzivní doby na vymáhání pohledávky.

4.2.12 Pohřebné

Dávka pohřebné je vyplacena osobě, která vypravila pohřeb rodiči nezaopatřeného dítěte nebo nezaopatřenému dítěti. Jedná se o jednorázovou dávku a může být v souvislosti se zemřelou osobou přiznána pouze jednomu žadateli. Dávka je zařazena do systému dávek státní sociální podpory. Dávka může být vyplacena pouze fyzické osobě. Přeplatky na dávce vybírá a vymáhá Úřad práce.

SSP - pohřebné	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	0	5 000	0	10 000	0
splaceno	0	5 000	0	10 000	0
zbývá uhradit	0	0	0	0	0
odepsáno	0	0	0	0	0
prekluze	0	0	0	0	0
předáno k vymáhání	0	0	0	0	0

Tabulka 14 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – pohřebné (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Přeplatky vzniklé na této dávce byly plně uhrazeny. Dva přeplatky vznikly, protože nárok na dávku byl uplatněn osobou, která v době úmrtí již nebyla nezaopatřená, neboť ukončila studium a byla plnoletá. Jeden přeplatek vznikl proto, protože si na zemřelou osobu uplatnili žádost dvě osoby a chybou v úmrtním listu se na tuto skutečnost přišlo až následnou kontrolou.

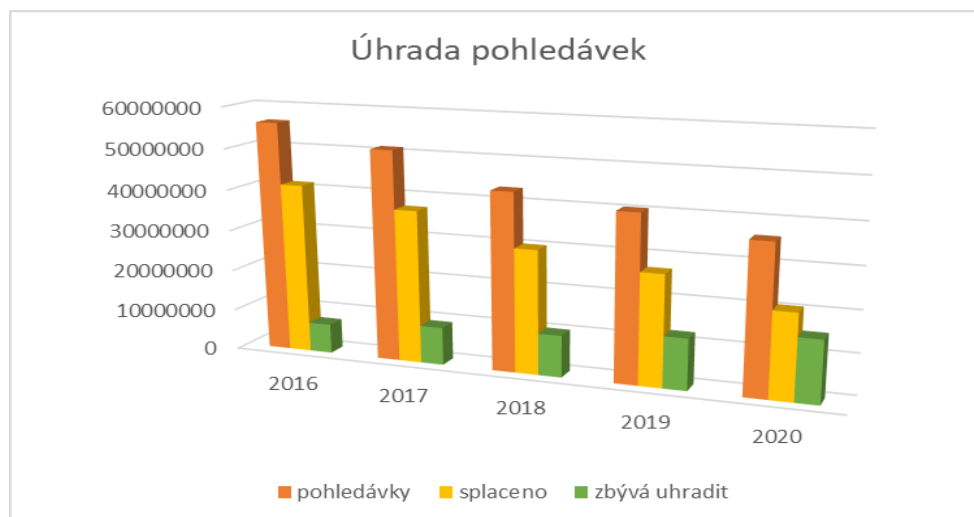
4.2.13 Příspěvek na bydlení

Dávka příspěvek na bydlení je určena k částečné úhradě nákladů na bydlení. Jedná se o opakující se dávku (vyplácenou měsíčně), testovanou na příjem rodiny, spadající do systému dávek státní sociální podpory. U této dávky je vyčíslován přeplatek z velkého množství důvodů. Kromě nedokládání všech příjmů majících vliv na přiznání a výši dávky a neoznámení změny v nezaopatřenosti dětí, je častým důvodem pro vyčíslení přeplatku i neoznámení ukončení nájemní smlouvy, předkládání klientem upravené nájemní smlouvy (klientem prodloužený nájemní vztah) či úhrady nákladů na bydlení (klient náklady neuhradí, ale přepíše či jinak upraví potvrzení o úhradě nákladů). Od roku 2020 provádí pracovníci odd. státní sociální podpory místní šetření, při kterém zjišťují, zda byt, na který je uplatněna žádost o dávku, obývá skutečně okruh společně posuzovaných osob, uvedený v žádosti a zda jsou tedy dokládány skutečně příjmy všech společně bydlících osob. Neuhrazené pohledávky v termínu splatnosti vymáhá Úřad práce.

SSP - příspěvek na bydlení	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	56 140 189	51 158 220	43 216 748	40 449 985	36 100 439
splaceno	41 353 093	37 163 412	30 093 946	26 893 751	20 735 734
zbývá uhradit	7 160 538	9 188 198	10 159 793	12 447 460	15 188 487
odepsáno	1 132 301	599 757	175 412	213 305	39 886
prekluze	6 494 257	4 206 853	2 787 597	895 469	136 332
předáno k vymáhání	0	0	0	0	0

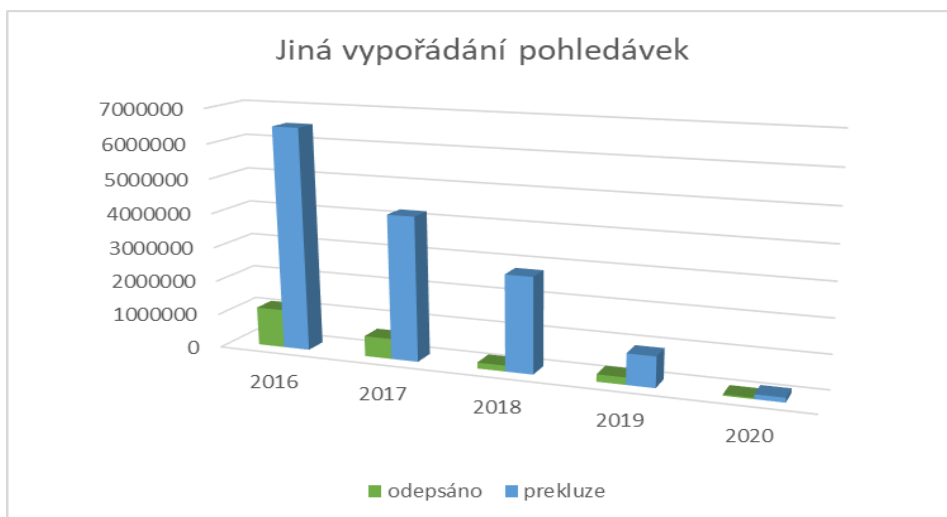
Tabulka 15 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na bydlení (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Nejvyšší objem pohledávek byl vyčíslen v roce 2016. V následujících letech se počet pohledávek postupně snižoval. Snížení v roce 2017 bylo proti roku 2016 o 9 %, v roce 2018 byl snížen objem pohledávek o 23 % ve srovnání s rokem 2016, v roce 2019 bylo 28% snížení oproti roku 2016 a rozdíl mezi rokem 2016 a 2020 byl 36 %.

20 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávce příspěvek na bydlení (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Návratnost pohledávek měla ve sledovaném období klesající tendenci, naopak stoupající tendenci mají přeplatky které jsou zatím neuhrazené, návratnost by tak mohla být po uhrazení vyšší. Nejvyšší návratnost (73,6%) byla v roce 2016, ke splacení zbývá ještě 12,7 % pohledávek daného roku. V roce 2017 byla návratnost 72,6 %, ale ke splacení zbývá 17,9 % pohledávek. V roce 2018 bylo uhrazeno 69,6 % pohledávek a stále zbývá uhradit 2,5 %. V roce 2019 bylo uhrazeno 66,4 % pohledávek a k uhrazení ještě zbývá 30,7 %. Nejméně pohledávek bylo uhrazeno v roce 2020 v částce 20735734 Kč, což činí 57,4 %, ale ke splacení či vymožení stále zbývá 15 188 487 Kč, 42 % pohledávek. Rozdíl v návratnosti mezi rokem 2016 a 2020 je 16,2 %.

21 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na bydlení (v Kč
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, a), vlastní zpracování

Odpisy i prekluze mají ve sledovaných obdobích sklesající tendenci. V roce 2016 byl odpis pohledávek nejvyšší, odepsány byly pohledávky ve výši 1 132 301 Kč, což jsou 2 % pohledávek v daném roce a nejméně pohledávek bylo odepsáno v roce 2020, výše odpisů činila 39 886 Kč, což je 0,1 %. Největší objem prekludovaných pohledávek byl v roce 2016, 11,5 %. Následující roky se počet prekluzí snižuje, ale vzhledem k počtu stále neuhrazených pohledávek, nemusí být tyto prekluze konečné. Nejméně bylo zatím prekludován pohledávek v roce 2020, pouhých 0,4 % z počtu pohledávek vyčíslených v daném roce.

4.2.14 Příspěvek na živobytí

Dávka je určena pro osoby, které po zaplacení nákladů na živobytí nemají dostatečný finanční příjem na pokrytí svých základních životních potřeb, udržely si alespoň minimální životní úroveň a nebyly sociálně vyloučeny. Dávka patří do systému dávek pomoci v hmotné nouzi. Nejčastějším důvodem pro vyčíslení přeplatku bývá nedoložení rozhodných příjmů (příjmy ze závislé činnosti, příjmy na účtech, neoznámení další osoby v domácnosti s příjmem, prodej sběru, výživné, příjem z pojistného plnění, vyplacení dávek ze zahraničí), změna okruhu společně posuzovaných osob, zahájení podnikání. Neuhrazené pohledávky úřad práce nevymáhá, ale předává je k vymáhání Celnímu úřadu.

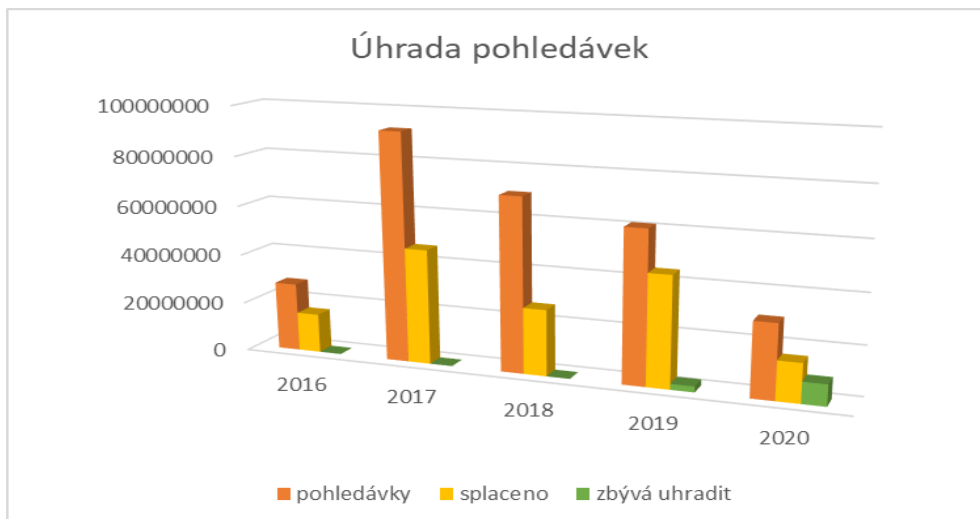
HN - příspěvek na živobytí	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	27 622 567	92 149 640	70 136 100	61 294 767	29 884 613
splaceno	15 753 540	46 321 530	26 659 280	44 558 153	15 739 900
zbývá uhradit	0	0	0	2 378 567	8 629 433
odepsáno	0	0	6 710 985	0	0
prekluze	0	1 241 027	0	326 053	0
předáno k vymáhání	11 869 027	44 587 083	36 765 835	14 031 994	5 515 280

Tabulka 16 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – příspěvek na živobytí (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

Nejvyšší objem finančních prostředků, který byl vyčíslen jako přeplatky na dávkách, byl ve sledovaném období zjištěn v roce 2017, vyčíslená částka činí 92 149 640 Kč, což bylo 70% zvýšení oproti předchozímu roku 2016. V roce 2017 byl pozměněn zákon o pomoci v hmotné nouzi. Od prosince tohoto roku byla část příspěvku vyplácena v tzv. „poukázkách na nákup potravin, drogistického a dalšího základního zboží“. Změna se týkala každého člověka, který pobíral příspěvek na živobytí déle než šest měsíců, v poukázkách měl pak dostat nejméně 35 % a nejvýše 65 % dávky.

Přípravou na tuto změnu bylo mimo jiné i zvýšení počtu místních kontrolních šetření a intenzivnější spolupráce s městskou policií (kontroly v hernách, restauracích atd.). Úřad pak ve správním řízení rozhodl, zda bude dávka poskytována v poukázkách a v jakém poměru či zda dávku odejme, protože není řádně využívána k účelu, ke kterému byla přiznána a vyplacena. Následující roky se objem vyčíslených přeplatků postupně snižoval, nikoli snížením počtu kontrol, ale klienti věděli, že kontroly využívání dávek probíhají nejen pracovníky Úřadu práce. V roce 2018 se objem pohledávek snížil o 24 % a v roce 2017 o 33,5 % oproti roku 2017. V roce 2020 bylo vyčísleno podobně pohledávek jako v roce 2016, jejich počet se snížil proti roku 2017 o 67,6 %.

22 Graf - Přehled objemu pohledávek a jejich úhrady na dávatce příspěvek na živobytí (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

Přestože v roce 2017 byl uhrazen nejvyšší objem pohledávek v Kč (46 321 530 Kč), tvoří tato částka pouze 50,3 % z vyčísleného objemu pohledávek. Zatímco v roce 2019 bylo uhrazeno 44 558 153 Kč a tato částka tvoří 72,7 % objemu vyčíslených pohledávek daného roku, což je i nejvyšší procento vymožení ve sledovaných obdobích.

Nejnižší objem pohledávek byl uhrazen v roce 2018, pouhých 38 %, ale tento rok byl jediný, kdy byly pohledávky odepisovány. V tomto roce bylo pro nedobytnost odepsáno 9,5 % vyčíslených pohledávek v částce 6 710 985 Kč. Z roku 2019 stále zbývají uhradit 3,9 % a z roku 2020 ještě 28,9 % pohledávek, u kterých ještě neuplynula lhůta pro dobrovolné splácení.

23 Graf - Jiná vypořádání pohledávek vzniklých na dávatce příspěvek na živobytí (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

Po lhůtě splatnosti byla nejvyšší finanční částka předaná k vymáhání na Celní úřad v roce 2017, a to 44 587 083 Kč, tato částka činí 48,3 % z celkové částky vyčíslených pohledávek daného roku. Následující roky se předané finanční částky snižovaly. Rok 2016 je již zcela vypořádán, pohledávky jsou splaceny (57 %) nebo předány k vymáhání (42 %).

V roce 2017 je plné vypořádání pohledávek rozšířeno o pohledávky s uplynulou prekluzivní lhůtou, tyto pohledávky činí 1,3 %. V roce 2018 bylo vypořádání pohledávek řešeno splácením, odpisy i předáním k vymáhání, tento rok představuje nejvyšší podíl předaných pohledávek ve sledovaných obdobích, předáno k vymáhání bylo 52,4 % vyčíslených pohledávek daného roku. V roce 2019 bylo k vymáhání předáno 22,9 % pohledávek a v roce 2020 bylo předáno 18,5 %. Počet dávek předaných k vymáhání se však za rok 2019 a 2020 může zvýšit, neboť stále zbývají pohledávky k uhrazení do termínu splatnosti a v případě jejich neuhrazení budou předány na Celní úřad.

4.2.15 Doplatek na bydlení

Dávka doplatek na bydlení je určena lidem, kteří ani přes maximální úsporný způsob života nejsou schopni hradit odůvodnitelné náklady na bydlení z vlastních zdrojů. Odůvodnitelnými náklady jsou nájemné, úhrada za nezbytnou spotřebu energie a základní služby spojené s užíváním bytu. Aby mohla být dávka vyplácena, musí být osoba v hmotné nouzi a pobírat dávku příspěvek na živobytí. Dávka tedy patří do systému dávek pomoci v hmotné nouzi. Přeplatky vznikají nedokládáním všech rozhodných příjmů rodiny, neuvedením všech osob bydlících v bytě do žádosti (a nedoložením jejich příjmů), opuštěním bytu či ubytovny a neoznámením této skutečnosti (tzn. nevyužíváním dávky k účelu, ke kterému byla poskytnuta). Úřad práce přeplatky na dávce vybírá, ale k vymáhání jsou pohledávky po lhůtě splatnosti předávány na Celní úřad.

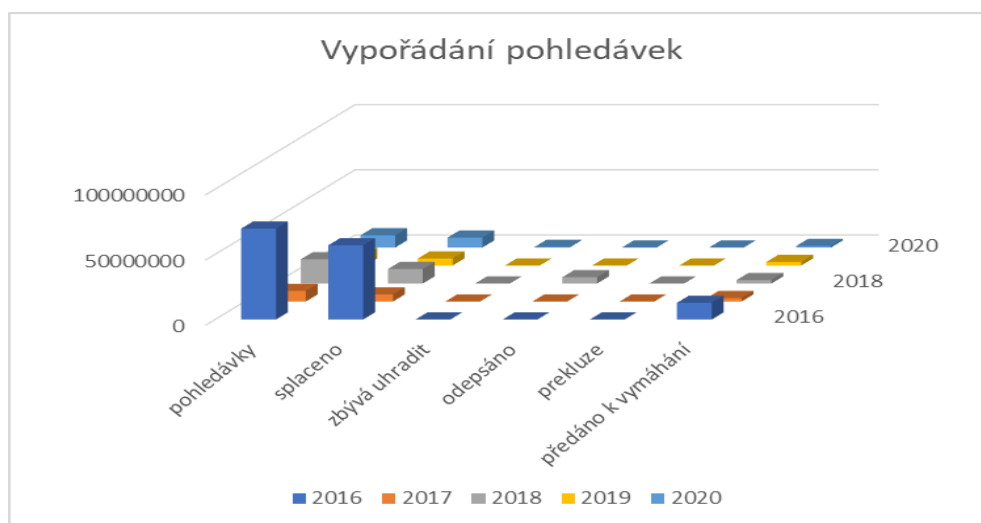
HN - doplatek na bydlení	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	69 798 667	8 108 307	18 608 513	8 124 307	9 390 460
splaceno	56 985 847	5 411 280	11 132 333	5 376 307	7 660 147
zbývá uhradit	0	0	0	0	520 156
odepsáno	0	0	4 813 127	0	0
prekluze	0	0	0	0	0
předáno k vymáhání	12 812 820	2 697 027	2 663 053	2 748 000	1 210 157

Tabulka 17 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – doplatek na bydlení (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

Nejvyšší objem vyčíslených pohledávek u dávky doplatek na bydlení byl v roce 2016. V následujících letech se objem vyčíslených přeplatků na této dávce výrazně snížil, a to v roce 2017 a 2019 až o 88 %, v roce 2018 bylo toto snížení nejnižší, pouze o 73 % a v roce 2020 bylo o 87 % oproti roku 2016.

V roce 2017 vešla v platnost novela zákona o hmotné nouzi, která mimo jiné dávala lidem v hmotné nouzi možnost zvýšit si příjem v rámci veřejné služby (pokud absolvovali tuto aktivitu, byla jim navýšena dávka příspěvek na živobytí). Na tuto část novely byli klienti v předstihu upozorňováni a v mnoha případech bylo zjištěno, že klienti pobírající sociální dávky vykonávají pracovní činnost, kterou však úřadu práce neuvedli a nedokládali ani příjem z této činnosti. Jednalo se jak o činnost pravidelnou, tak příležitostné práce, které „bránily“ klientům podepsat dohodu o veřejné službě. Samozřejmě změna zákona nebyla jedinou příčinou vzniku přeplatků, přeplatky byly vyčíslovány i z dříve uvedených důvodů. (Úřad práce ČR, 2021, c)

24 Graf - Vypořádání pohledávek vzniklých na dávce doplatek na bydlení (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

Za rok 2016 jsou pohledávky Úřadem práce vypořádány. V tomto roce byla splacena nejvyšší část pohledávek, bylo uhrazeno 81,6 %, a tím, že byl vyčíslen nejvyšší finanční objem pohledávek, byl i splacen nejvyšší finanční objem pohledávek. Pohledávky, které nebyly uhrazeny, byly předány k vymáhání, činily 18,4 %.

Rok 2017 a 2019 byl opět podobný, tak, jako bylo vyčísleno podobné množství pohledávek, bylo podobné množství i uhrazeno (v roce 2017 bylo splaceno 66,7 % a v roce

2019 bylo splaceno 66,2 %). A přibližně stejné množství pohledávek bylo předáno k vymáhání (za rok 2017 bylo předáno 33,3 % a za rok 2019 bylo předáno k vymáhání 33,8 % pohledávek).

Pohledávky roku 2018 jsou vypořádány z 59,8 % splacením, ze 14,3 % předáním k vymáhání na Celní úřad, ale 25,9 % pohledávek bylo v tomto roce odepsáno pro nedobytnost. Rok 2020 zatím vykazuje úspěšnost ve splácení pohledávek ve výši 81,6 % z počtu vyčíslených pohledávek a zatím bylo k vymáhání na Celní úřad předáno pouze 12,9 % pohledávek. Stále ještě zbývá ke splacení částka 520156 Kč, která tvoří 5,5 % z pohledávek.

4.2.16 Mimořádná okamžitá pomoc

Mimořádná okamžitá pomoc je dávkou řešící nenadálou životní situaci. Je dávkou ze systému pomoci v hmotné nouzi. Zákon vyjmenovává šest základních situací, které lze touto jednorázovou dávkou řešit, pokud je osoba v hmotné nouzi. Může se jednat o vážnou mimořádnou událost (např. zničení domu při povodni), hrozí újma na zdraví či sociální vyloučení, je třeba uhradit nějaký mimořádný výdaj (uhradit poplatek za vstupní prohlídku do zaměstnání), je třeba opravit základní domácí vybavení či zajistit vzdělání dítěte. Přepjatky vznikají nejčastěji proto, že dávka není využita k účelu, ke kterému byla, rozhodnutím Úřadu práce, určena. Neuhrazené pohledávky jsou po datu splatnosti předávány k vymáhání na Celní úřad.

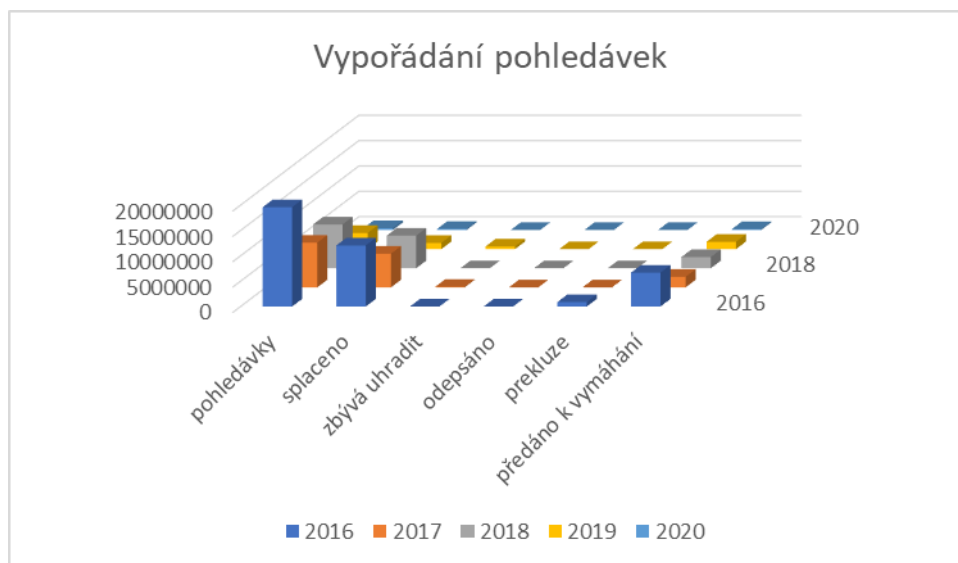
HN - mimořádná okamžitá pomoc	2016	2017	2018	2019	2020
pohledávky	19 580 920	8 813 540	8 633 847	3 180 513	358 973
splaceno	12 042 460	6 636 613	6 433 747	1 221 027	206 127
zbývá uhradit	0	102 566	0	522 047	0
odepsáno	0	0	0	0	0
prekluze	871 800	0	0	0	0
předáno k vymáhání	6 666 660	2 074 361	2 200 100	1 437 439	152 846

Tabulka 18 Přehled objemu pohledávek a jejich vypořádání – mimořádná okamžitá pomoc (v Kč)

Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

Nejvyšší podíl vyčíslených přeplatků na dávce byl v roce 2016. V následujícím období pak tento počet výrazně klesal. V roce 2017 byl tento pokles velice výrazný, počet přeplatků se snížil o 55 %. V roce 2018 se snížil ještě o další procento a v roce 2019 byl snížen počet vyčíslených přeplatků až o 84 % oproti roku 2016 a v roce 2020 byla vyčíslena pouhá dvě procenta z částky vyčíslených přeplatků roku 2016.

Dle interních informací Úřadu práce došlo k tomuto skutečně výraznému poklesu proto, že dávka mimořádná okamžitá pomoc se stala nejvíce kontrolovanou dávkou ze všech dávek sociálního systému. Je pečlivě sledováno, kolik dávek je přiznáno, jaké jsou důvody, zda byly osoby skutečně v situaci, která vyžadovala tuto pomoc a hlavně, zda byla tato dávka využita ke svému účelu. Na většině pracovištích dokonce o samotné dávce nerozhodují samostatní referenti, ale její administrativu, včetně pečlivého odůvodnění, vedou samotní vedoucí oddělení. Příčinou této kontroly je nejenom ohlídat využívání dávek, ale dávka se stala i jakýmsi politickým fenoménem dnešní doby. Stane-li se jakákoli negativní událost většího rozsahu, o které informují média, okamžitě je také prezentováno, že tyto situace vyřeší mimořádná okamžitá pomoc poskytovaná Úřadem práce. Počet těchto dávek, poskytovaný právě v důsledku dané situace je pak kontrolován generálním ředitelstvím ÚP ČR a Ministerstvem práce a sociálních věcí. Takovou událostí byla pandemie Covid-19, tornádo na Moravě, povodně aj. Je třeba konstatovat, že tato dávka je, díky tomuto fenoménu, jednou z nejučelněji vyplácenou dávkou sociálního systému.

25 Graf - Vypořádání pohledávek vzniklých na dávce mimořádná okamžitá pomoc (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, b), vlastní zpracování

Nejúspěšnějším rokem návratnosti pohledávek byl rok 2017, ve kterém bylo uhrazeno 75,3 % pohledávek a stále ještě zbývá k uhrazení 1,1 % pohledávek k uhrazení. V daném roce bylo zbývajících 23,5 % předáno k vymáhání. Naopak nejméně úspěšným rokem v návratnosti pohledávek byl rok 2019, kdy bylo uhrazeno pouze 38,4 % pohledávek, ke splacení stále zbývá 16,4 % a i v případě plného uhrazení tohoto procentuálního podílu, by potenciální návratnost činila pouze 54,8 %. V daném roce však bylo k vymáhání na Celní úřad předáno nejvíce pohledávek ze sledovaných období, celých 45,2 %.

V roce 2016, kdy byl vyčíslen nejvyšší počet pohledávek, bylo uhrazeno 61,5 % pohledávek, předáno k vymáhání 34 % pohledávek a 4,5 % pohledávek bylo prekludováno. V roce 2018 bylo z celkového objemu pohledávek uhrazeno 74,5 % pohledávek a 25,5 % neuhrazených pohledávek bylo předáno k vymáhání.

Rok 2020 byl nejúspěšnějším rokem ve vyčíslování počtu přeplatků, protože jich bylo ve sledovaném roce vyčísleno nejméně. Z celkového objemu vyčíslených přeplatků bylo 57,4 % uhrazeno a 42,6 % neuhrazených pohledávek bylo předán k vymáhání.

5 Výsledky a diskuse

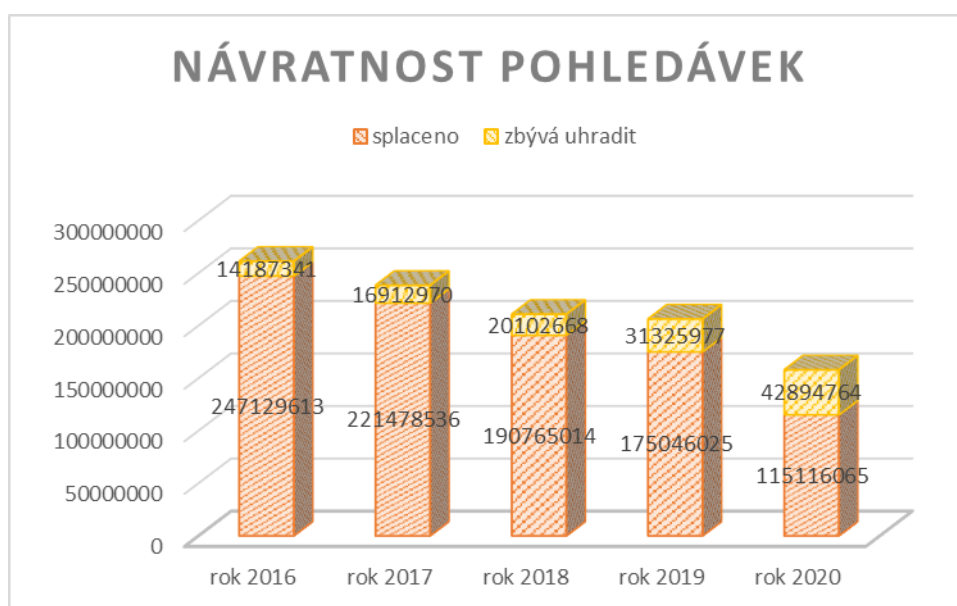
V této části práce bude porovnán celkový vyčíslený objem pohledávek za sledovaná období let 2016 až 2020 s celkovým objemem pohledávek splacených, prekludovaných, odepsaných a předaných k vymáhání. Bude zhodnoceno, u které dávky byla zjištěna nejvyšší návratnost pohledávek, která dávka byla nejčastěji prekludována, ve které dávce se provádělo nejvíce odpisů a u které dávky bylo nejvíce pohledávek předáno k vymáhání. Také budou navržena řešení, jak docílit vyšší návratnosti v případech, kdy budou pohledávky na nepojistných sociálních dávkách vyčísleny.

5.1 Výsledky

Z celkového objemu vyčíslených pohledávek ve výši 1 336 472 103 Kč za sledovaná období, bylo uhrazeno **71 %** pohledávek. Pohledávek, které mohou dlužníci stále splácet je celkově **9,4 %**. K vymáhání Celnímu úřadu bylo předáno **13,8 %** pohledávek, odepsáno bylo **3,1 %** a prekludováno **2,7 %** pohledávek.

5.1.1 Vypořádání pohledávek splacením

Porovnáním celkového objemu vyčíslených pohledávek s celkovým objemem splacených pohledávek je zjištěno, že **návratnost pohledávek je 71 %**. Ke splacení však stále ještě zbývá **9,4 %** vyčíslených pohledávek, znamená to tedy, že by se návratnost mohla ještě zvýšit.

26 Graf - Objem splacených pohledávek a pohledávek zbývajících k uhrazení za jednotlivé roky (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, aplikační databáze, vlastní zpracování

Největší objem pohledávek byl uhrazen v roce 2016, celkem bylo splaceno 247 129 613 Kč, což představuje 18,5 % z celkového objemu uhrazených pohledávek. Ke splacení zbývá již jen 1,1 % pohledávek. Celkově by tak mohlo být uhrazeno až 19,6 % pohledávek.

V následujících letech se objem splacených pohledávek snižoval, a to i pokud se přihlédne k pohledávkám, které zatím uhrazeny nejsou, ale mohly by být. V roce 2017 bylo uhrazeno 221 478 536 Kč, což je 16,6 % z celkového objemu uhrazených pohledávek a ke splacení zbývá ještě 1,3 % pohledávek. V roce 2018 bylo uhrazeno 190 765 014 Kč, což činí 14,3 % z celkem uhrazených pohledávek a ke splacení zbývá 1,3 % pohledávek. Přestože z roku 2019 zbývá stále ještě uhradit 2,3 % pohledávek z celkově dosud neuhrazených pohledávek, i v tomto roce počet potencionálně a skutečně uhrazených pohledávek nebude vyšší než v předchozích letech, protože v tomto roce bylo skutečně uhrazeno 13 % pohledávek z celkového objemu, částka 175 046 025 Kč.

V roce 2020 byla návratnost pohledávek nejnižší, pouhých 8,6 % v částce 115 116 065 Kč a ani možný počet zbývajících neuhrazených pohledávek ve výši 3,2 % nebude mít na nejnižší návratnost vliv. Potencionální návratnost by mohla být pouhých 11,8 %.

Porovnáním návratnosti vyčíslených pohledávek na šestnácti jednotlivých dávkách je zřejmé, že **100%** návratnost pohledávek byla u dávky **pohřebné a příspěvek při ukončení pěstounské péče**. Ze skutečnosti, že na těchto dávkách byly vyčísleny celkově nízké pohledávky, nelze jednoznačně odvodit, že to je důvod 100% uhrazení pohledávek, protože obdobný objem pohledávek byl vyčíslen i na dávce příspěvek při převzetí dítěte a ten byl uhrazen pouze na 95,8 %, ke splacení stále zbývá 4,2 % a pokud nebude zbývajících částka 2 214 Kč uhrazena, může být vypořádána odpisem, prekluzí nebo předáním k vymáhání na Celní úřad.

Jak bylo již zjištěno, **nejvyšší objem vyčíslených pohledávek** za dané období byl vyčíslen u dávky rodičovský příspěvek, celkem bylo vyčísleno 332 759 041 Kč. Návratnost pohledávek u této dávky byla z celkového počtu uhrazených pohledávek **88,4 %**, což představuje částku 293 997 174 Kč. Ke splacení však stále zbývá 31 157 288 Kč, což činí 9,4 % ze zbývajících pohledávek stále nesplacených. Dávka **rodičovský příspěvek** je tak **na šestém místě** v pořadí návratnosti vyčíslených pohledávek. Tato úspěšnost může být dána i tím, že dávku lze refundovat dle EU Nařízení

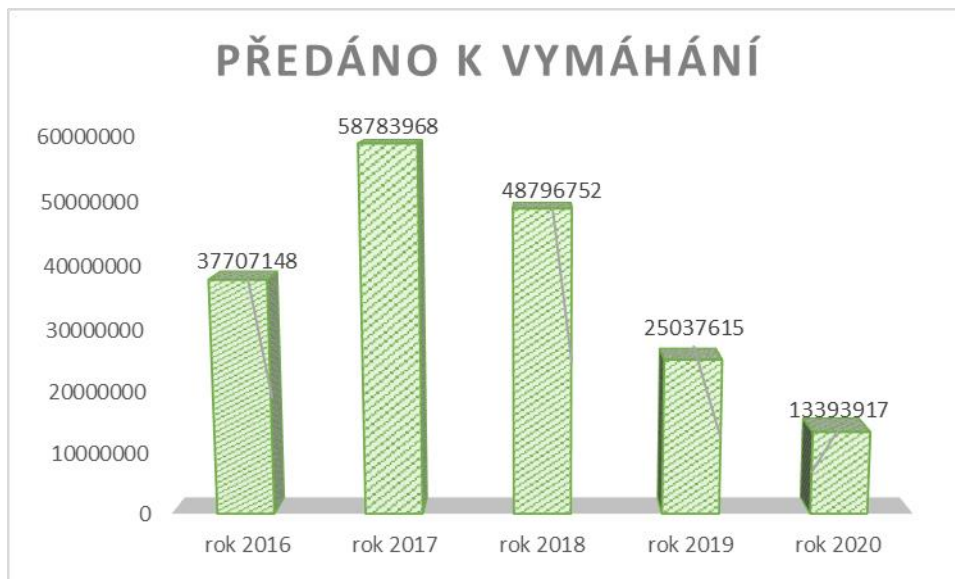
ES č. 883/2004. Bohužel, přesný počet takto uhrazených pohledávek nelze vyčíslit, protože aplikační program takto uhrazené pohledávky samostatně neviduje. Dalším důvodem může být skutečnost, že dávka je exekučně postižitelná. A v neposlední řadě může úspěšnosti splácení přispívat i fakt, že převážná většina přeplatkových rozhodnutí je předávána jako podnět k zahájení trestního stíhání ve věci pokusu o podvod a mnoho dlužníků v průběhu vyšetřování žádá Úřad práce o možnost splácení dluhu.

Dávka **příspěvek na živobytí**, na které byl zjištěn druhý nejvyšší objem vyčíslených pohledávek za dané období v částce 281 087 687 Kč, **je dávkou s nejnižší návratností** pohledávek. Z celkového počtu splacených pohledávek představuje částka 149 032 403 Kč pouze **53 %** a ke splacení u této dávky zbývá již jen 3,9 % pohledávek, které lze stále ještě uhradit. Splatit lze pohledávky z roku 2019 a 2020, neboť u pohledávek neuběhla lhůta splatnosti nebo si dlužníci požádali o možnost dluh splácet. Nízké procento splácení lze přisoudit skutečnosti, že tato dávka patří do systému dávek hmotné nouze a lidé pobírající tyto dávky jsou nemajetní a většinou zcela finančně závislí na sociálních dávkách.

5.1.2 Jiná vypořádání pohledávek

Při hodnocení celkového počtu pohledávek předaných k vymáhání je třeba si uvědomit, že některé dávky Úřad práce k vymáhání na Celní úřad nepředává. Jedná se o dávky dle zákona o státní sociální podpoře a dle zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením.

Porovnáním celkového objemu vyčíslených pohledávek s celkovým objemem pohledávek předaných k vymáhání na Celní úřad bylo zjištěno, že bylo předáno k vymáhání **13,8 %** pohledávek, což činí celkovou částku 183 719 400 Kč.

27 Graf - Objem pohledávek předaných k vymáhání za jednotlivé roky (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, aplikační databáze, vlastní zpracování

Nejvyšší objem pohledávek z celkového počtu pohledávek za sledované období, které nebyly uhrazeny v termínu splatnosti a dle zákona je Úřad práce nemohl vymáhat, byl k vymáhání Celnímu úřadu předán v roce 2017 v hodnotě 58 783 968 Kč, což z celkového počtu předaných pohledávek činí 4,4 %. Méně pohledávek bylo předáno v roce 2018, v hodnotě 48 796 752 Kč, bylo předáno 3,7 % pohledávek. V roce 2016 bylo předáno 2,8 % pohledávek v hodnotě 37 707 148 Kč. V roce 2019 bylo předáno 1,9 % pohledávek v hodnotě 25 037 615 Kč a v roce 2020 pouze 1 % v hodnotě 13 393 917 Kč, takto nízká procenta mohou být proto, že z těchto let stále zbývají některé pohledávky ke splacení.

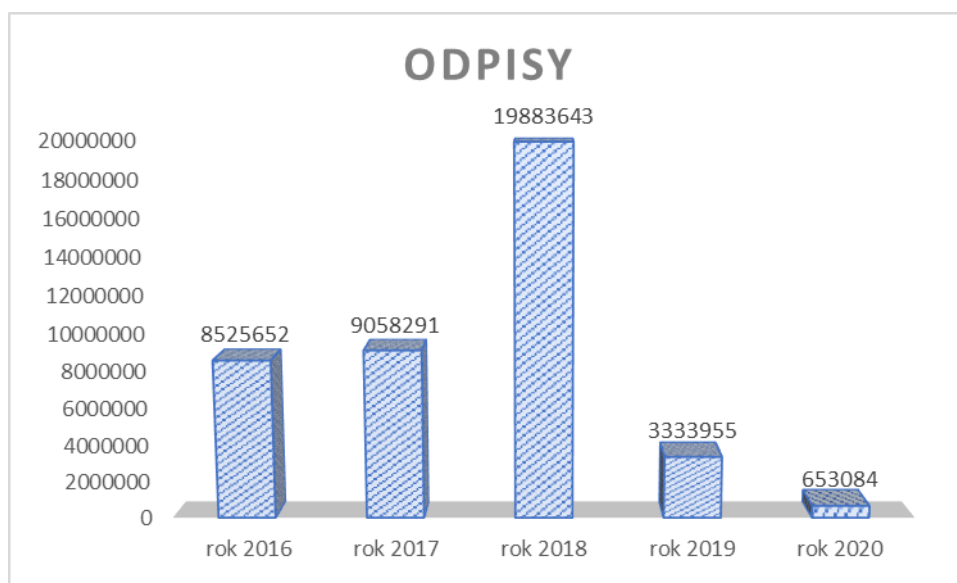
Při zjišťování nejvyššího počtu pohledávek, předaných k vymáhání na Celní úřad, bylo zjištěno, že nejvyšší objem pohledávek předaných k vymáhání byl u dávky **příspěvek na živobytí**, který je současně dávkou s druhým nejvyšším počtem vyčíslených pohledávek. Předáno k vymáhání bylo celkem 112 769 219 Kč, což činí **40,1 %** z celkově vyčíslených pohledávek na této dávce.

Na druhém místě je pak dávka **mimořádná okamžitá pomoc**, která také spadá do systému dávek hmotné nouze. Předáno k vymáhání bylo **30,9 %** celkově vyčíslených pohledávek za sledované období, částka pohledávek činí 12 531 406 Kč.

Nejnižší procento objemu vyčíslených pohledávek, pouze **18,4 %** bylo zjištěn u dávky **příspěvek na péči**, a to i přes skutečnost, že částka 28 103 035 Kč je druhá nejvyšší z částek předaných na vymáhání.

Pohledávky na dávce příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek při ukončení pěstounské péče, na Celní úřad k vymáhání dány nebyly, byly vypořádány jinými způsoby.

Jednou z forem vypořádání vyčíslených, ale neuhrazených pohledávek jsou odpisy pohledávek (nejčastěji pro tzv. nedobytnost). Porovnáním celkového objemu vyčíslených pohledávek za sledované období, s celkovým objemem pohledávek, které byly, po vnitřním administrativním procesu nastaveným Úřadem práce, odepsány, bylo zjištěno, že odepsáno bylo za celé sledované období celkem 41 454 625 Kč, což je **3,1 %** pohledávek.

28 Graf - Objem odepsaných pohledávek za jednotlivé roky (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, aplikační databáze, vlastní zpracování

Nejvyšší objem pohledávek byl odepsán v roce 2018, činil 1,5 % v hodnotě 19 883 643 Kč. V ostatních letech počet odepsaných pohledávek nepřesáhl jedno procento. V roce 2017 bylo odepsáno 0,7 % pohledávek v hodnotě 9 058 291 Kč. V roce 2016 bylo odepsáno 0,6 % pohledávek v hodnotě 8 525 652 Kč. Po roce 2018 byly odpisy ještě nižší, v roce 2019 bylo odepsáno 0,2 % pohledávek v hodnotě 3 333 955 Kč a v roce 2020 bylo odepsáno nejméně pohledávek, pouze 0,1 % v hodnotě 653 084 Kč.

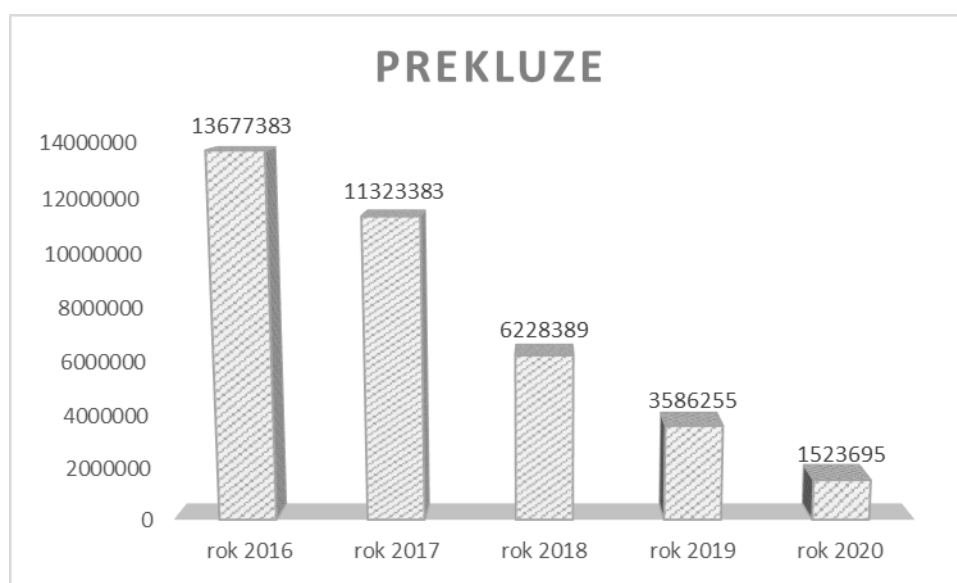
Analýzou jednotlivých dávek bylo zjištěno, že celkově nejvyšší objem odpisů z vyčíslených pohledávek, byl proveden u dávky **příspěvek na zvláštní pomůcku**, a to ve výši **26,3 %** v hodnotě 23 691 754 Kč i finanční hodnota odpisů je nejvyšší ze všech odpisů na jednotlivých dávkách. Z interních zdrojů bylo zjištěno, že jednou z příčin by mohlo být, že jednotlivé přeplatky vyčíslované na této dávce jsou finančně vysoké, protože i přiznaná dávka je vysoká, může činit až 400 000 Kč. Pokud dlužníci dluh nehradí, je

vymáhán Úřadem práce, který nemá v případě nemajetnosti, neexistence postižitelného účtu či platu nebo exekucí postižitelné dávky, mnoho možností k vymáhání.

Procenta odpisů u ostatních dávek jsou, v porovnání s dávkou příspěvek na zvláštní pomůcku, o více než 20 % nižší. V pořadí druhá dávka s nejvyšším procentuálním objemem odepsaných vyčíslených pohledávek je dávka **odměna pěstouna**, odepsáno bylo 468 075 Kč, které činí 5 % z objemu vyčíslených pohledávek u této dávky. Z hlediska výše celkových odepsaných finančních prostředků však byla druhou dávkou, dávka **příspěvek na živobytí**, kde bylo odepsáno 6 710 985 Kč, tato částka tvoří 2,4 % z celkově vyčíslených pohledávek na této dávce.

Nejnižší procento odpisů ve výši **0,3 %** v částce 497 450 Kč z celkového objemu vyčíslených pohledávek, bylo učiněno na dávce **příspěvek na péči**. Z finančního hlediska bylo nejméně odepsáno 270 300 Kč na dávce **příspěvek na mobilitu**, částka činí 3,9 % z objemu vyčíslených pohledávek na dávce za sledovaná období.

Na dávkách pohřebné a příspěvek při ukončení pěstounské péče nebyly provedeny odpisy žádné, pohledávky byly na těchto dávkách plně uhrazeny. Na dávkách příspěvek při převzetí dítěte, porodné a mimořádná okamžitá pomoc také nebyly provedeny žádné odpisy, u těchto dávek je stále ještě určité procento pohledávek možno splatit či vypořádat jiným způsobem.

29 Graf - Objem prekludovaných pohledávek za jednotlivé roky (v Kč)
Zdroj: Úřad práce ČR, 2021, aplikační databáze, vlastní zpracování

Další z forem vypořádání vyčíslených, ale neuhrazených pohledávek je vypořádání prekluzí. Porovnáním celkového objemu vyčíslených pohledávek za sledované období, s celkovým objemem pohledávek, které byly prekludovány, bylo zjištěno, že tímto způsobem bylo za celé sledované období vypořádáno celkem 36 339 105 Kč, tato částka činí **2,7 %** z celkového objemu vyčíslených pohledávek.

Celkově má tento druh vypořádání od roku 2016 do roku 2020 klesající tendenci. V roce 2016 byl prekluzí vypořádán nejvyšší objem vyčíslených pohledávek v hodnotě 13 677 383 Kč, což činí 1 % z celkového objemu prekludovaných pohledávek sledovaného období. V roce 2017 bylo prekludováno 0,8 % pohledávek v hodnotě 11 323 383 Kč. V roce 2018 bylo prekludováno pouze 0,5 % v hodnotě 6 228 389 Kč. V roce 2019 bylo prekludováno 0,3 % v hodnotě 3 586 255 Kč a nejmenší objem pohledávek ve výši 1 523 695 Kč byl v roce 2020, částka tvořila 0,1 %.

Analýzou jednotlivých dávek bylo zjištěno, že nejvyšší finanční objem prekludovaných dávek byl u dávky **příspěvek na bydlení**, prekluzí bylo vypořádáno 14 520 508 Kč, tato částka tvoří současně i nejvyšší procento prekludovaných dávek, a to **6,4 %**.

Druhou nejvíce prekludovanou dávkou z finančního i procentuálního hlediska je dávka **příspěvek na péči** v hodnotě 8 577 660 Kč a ve výši **5,6 %**.

Nejnižší procento prekludovaných dávek bylo zjištěno u dávky **příspěvek na živobytí**, kde bylo prekludováno pouze **0,6 %** z celkového objemu vyčíslených pohledávek na dávce, ale z hlediska objemu prekludovaných financí by se dávka umístila na pátém místě. Finančně nejnižší objem prekludovaných pohledávek ve výši 62 000 Kč byl zjištěn u dávky **porodné**, tato částka však tvořila 2,4 % z objemu vyčíslených pohledávek na dané dávce.

Vypořádání formou prekluze nebylo provedeno u dávky pohřebné, příspěvek při ukončení pěstounské péče, příspěvek při převzetí dítěte a doplatek na bydlení.

5.2 Návrhy, jak lépe nakládat s pohledávkami

1. Nové programové vybavení
2. Možnost srážení přeplatků
3. Přestupek jako forma prevence

Ad. 1. Úřad práce má v tuto chvíli velice nedokonalou a v některých oblastech žádnou programovou aplikaci zpracovávající pohledávky. Již bylo uvedeno, že nakládání s pohledávkami je dle vnitřního nařízení ÚP ČR záležitostí toho pracoviště, kde pohledávky vznikly. Tato myšlenka je prvotně správná, ale je třeba vést všechny pohledávky (nejen ty vzniklé na nepojistných sociálních dávkách), které na ÚP ČR vzniknou v jednom celostátním aplikačním programu, aby byl celkový a jednotný přehled jak o jejich objemu, tak o způsobech vypořádání, například proto, aby byly hledány způsoby zefektivnění činnosti úřadu při samotném procesu vypořádání. Jednotlivá krajská pracoviště si vedou evidenci pohledávek a jejich vypořádání sama. Dle zjištění se pohledávky ručně zadávají do jednoho ekonomického programu, zde však hrozí vysoké procento chybovosti jak v okamžiku zadávání pohledávky, tak vypořádání pohledávky. (Z vlastní zkušenosti autorky: v roce 2016 proběhla tzv. „Velká inventura vypořádaných pohledávek“ a v roce 2020 měla autorka podávat vysvětlení, proč jsou právě v ekonomickém programu – do kterého vůbec nemá přístup, protože nepracuje na ekonomickém oddělení – stále staré nevypořádané pohledávky, které se v roce 2016 již řešily a měly být vypořádány.) Dále pak ani ekonomický program a ani aplikační programy, z kterých autorka čerpala použitá data, neumějí zpracovat všechny způsoby práce s pohledávkou. Například nelze zjistit, kolik bylo vydáno na pohledávku exekucí a jakých, kolik bylo vymoženo pohledávek touto formou a v jaké výši. U kolika pohledávek je přerušena prekluzivní lhůta a z jakých důvodů, z jakých důvodů přesně byly pohledávky odepsány. Tyto a další informace si vedou pracovníci zabývající se pohledávkami sami v pomocných tabulkách či sešitech, někteří si je nevedou vůbec, protože nemusí. Bylo by vhodné nechat vyvinout nebo **zakoupit program**, kam se vzniklé pohledávky na jednotlivých odděleních i pracovištích propíší automaticky (bez zásahu obsluhy) a mohly být pak podrobně sledovány právě ze všech hledisek potřebných k úspěšnému vymáhání. Aplikace by měla být **celorepubliková a umožnit kompletní digitalizaci spisové dokumentace**, aby bylo možné pohledávky úspěšně vymáhat i v případě, že se dlužník odstěhuje do jiného kraje.

Ad. 2 U pohledávek vzniklých na nepojistných sociálních dávkách je zarážející jejich nejednotnost z hlediska vybírání či vybírání a vymáhání. Některé dávky Úřad práce vymáhat dle zákona může, některé nemůže. Záleží na zákonu, dle kterého byla dávka přiznána, vyplácena a dle kterého byl vyčíslen přeplatek. Tato roztržštěnost by se měla sjednotit úpravou v zákonech.

Jako jedno z možných řešení, jak docílit vyšší návratnosti vyčíslených pohledávek se nabízí možnost, **srážet** vzniklé dluhy z běžně vyplácených nebo později přiznaných dávek. V současné době tuto možnost nabízí pouze zákon o hmotné nouzi, ale podmiňuje ji tím, aby osobě zůstalo alespoň existenční minimum. Z praxe bylo zjištěno, že tento způsob úhrady pohledávek je velice neefektivní a využívaný velice výjimečně, a to pouze v případě, když pohledávka činí jen několik stovek Kč. Obdobnou možností je vydat exekuční příkaz na určité, exekucí postižitelné dávky (rodičovský příspěvek, odměna pěstouna, přídavek na dítě), ale i zde jsou nastavena exekuční pravidla, takže úspěšnost vymáhání není velká. (Úřad práce ČR, 2021, c)

Je stále mnoho dlužníků, kteří neoprávněně pobírali dávky, byly jim vyčísleny přeplatky, dluh neuhradili, pohledávky byly odepsány pro nemajetnost či prekludovány a dlužník dál pobírá dávky. Mnohdy si o ně žádá i zpětně, protože ví, že pokud splní zákonný nárok, musí mu být dávka přiznána, ale dluh se z ní nesmí srážet.

Dluhy vzniklé na nepojistných sociálních dávkách by se měly dát **srážet** (i bez souhlasu dlužníka) **z běžně vyplácených nebo později přiznaných dávek**, a to bez ohledu na skutečnost, na které nepojistné sociální dávce vznikly a z které budou sráženy. Je samozřejmé, že i zde by musela být nastavena určitá omezení, aby dlužník alespoň část dávky obdržel. Například by mohla být (bez souhlasu) prováděna srážka ve výši jedné třetiny přiznané dávky. Pokud by existoval jeden program, do kterého by se propisovaly vzniklé pohledávky a zákony umožňovaly srážky těchto dluhů z dávek, návratnost pohledávek by byla vyšší a do srážení dávek by se zapojili nejen pracovníci kontrolně-právních oddělení, kteří mají pohledávky vymáhat, ale i pracovníci odborných útvarů, kde pohledávky vznikají (vyčíslením přeplatku) a kde jsou přiznávány dávky.

Ad. 3. Do 1.1.2018 zákon o státní sociální podpoře umožňoval, aby byla osobě (žadatelé o dávku nebo osobě společně posuzované), která nesplní své zákonné povinnosti (např. nenahlásí rozhodnou změnu skutečností do 8 dnů a zapříčiní tím vznik přeplatku) uložena pokuta. Maximální výše pokuty mohla být 10 000 Kč. V praxi to znamenalo, že pokud bylo zjištěno, že klient záměrně oznámil rozhodnou skutečnost, která měla vliv na výši dávky nebo její samotný nárok, nebo předkládal nepravdivé údaje (zfalšované nájemní smlouvy, doklady o úhradě nákladů na bydlení apod.) a bylo mu to prokázáno, mohla být takovému člověku uložena pokuta. Tato forma „trestu“ byla pro mnohé klienty účinnější, než dnešní vyčíslení přeplatku a jeho předání na Policii ČR (zvláště pak, když trestní

oznámení je Úřad práce povinen činit až od pohledávky ve výši 10 000 Kč). Pokud klient dostal pokutu, vždy v odůvodnění bylo přesně uvedeno, proč byla pokuta udělena. Klienti se pak o další podvody nepokoušeli (většinou). Pokuty byly udělovány v přiměřené výši s ohledem na skutečnost, zda klient porušil zákon opakovaně či nikoli a také na to, jak vysoký přeplatek způsobil.

Uvedená možnost udělovat pokuty za porušení povinností byla údajně zrušena z důvodu změny přestupkového zákona. Protože je Úřad práce státní organizací, měla by být **možnost udělovat pokuty**, za nesplnění zákonných povinností a jejich porušování, vrácena a rozšířena do všech zákonů o nepojistných sociálních dávkách.

5.3 Diskuse

Tato práce dostatečně prokázala, že zneužívání nepojistných sociálních dávek ze strany klientů opravdu existuje. Kromě policejních a soudních statistik, které vedou evidenci jimi řešených případů z této oblasti, jsou nejprůkaznějším argumentem částky přeplatků, které byly klientům vyčísleny v přeplatkových rozhodnutích a které byly splaceny, vymáhány či jinak vypořádány samotným Úřadem práce ČR, který tyto dávky vyplácí.

Jak bylo již uvedeno, před vyčíslením přeplatku, musí být klientovi zavinění přeplatku prokázáno a přeplatek s ním má být projednán nebo mu musí být dána možnost (dle správního řádu) se k přeplatku vyjádřit písemně.

Jedinou výjimku tvořila do 27.8.2021 dávka, u které byl zjištěn nejvyšší objem vyčíslených přeplatků, a to rodičovský příspěvek. Zde zákon výslovně stanovil, že přeplatek na této dávce musí žadatel vrátit vždy, tedy i v případech, kdy přeplatek nezavinil. Tyto případy se nejčastěji vztahovaly na situace, kdy byla vyplácena dávka na nejmladší dítě v rodině a do rodiny se narodilo mladší dítě. Zákon umožňoval, aby případný přeplatek na dávce byl tzv. „zúčtován“ a tím dluh vůbec nebyl vyčíslen, ale tato možnost byla možná pouze v případě, že žadatelka mohla o dávku rodičovský příspěvek žádat okamžitě po narození dítěte. Pokud však žadatelka před pobíráním rodičovského příspěvku nastoupila na peněžitou pomoc v mateřství ze systému pojistných sociálních dávek, zúčtování provést nešlo a žadatelce byl vyčíslen dluh. Od 28.7.2021 však již k této situaci nedojde, protože zákon nebere u těchto žadatelů narození nového dítěte jako důvod k vyčíslení přeplatku, ale naopak, pobírá-li žadatelka peněžitou pomoc v mateřství, je jí

vyplacena jednorázově celá zbývající částka dávky rodičovský příspěvek, kterou na předchozí dítě nestihla před posledním porodem vyčerpat. Je tedy možné, že se objem vyčíslených přeplatků u této dávky v budoucnu sníží.

V závěru práce je třeba se také zamyslet nad faktem, že v roce 2020 bylo vyčísleno nejméně přeplatků na dávkách přídavek na dítě a příspěvek na bydlení. Do vyčíslování přeplatků zasáhla změna zákona o státní sociální podpoře v době pandemie (zákon č. 437/2020), která pro období od 1. října 2020 do 31. prosince 2020 zprostita žadatele o dávku i osoby společně posuzované, povinnosti hlásit do osmi dnů změny ve skutečnostech rozhodných pro trvání nároku na dávku, její výši či výplatu. Proto, pokud bylo v následujícím období zjištěno, že dávka za uvedené období nenáležela nebo byla vyplacena ve vyšší částce, než náležela, nemohl být žadateli přeplatek vyčíslen, neboť mu nemohl být prokázán úmysl.

I tvůrci zákonů museli možnost zneužívání sociálních dávek předpokládat, protože ve všech zákonech o nepojistných sociálních dávkách jsou uvedeny paragrafy, které řeší situace, kdy příjemce dávky je povinen uhradit přeplatek způsobený nesplněním uložených povinností nebo přijetím dávky, která mu nenáležela, protože musel z okolností předpokládat, že mu byla dávka vyplacena neprávem (např. po předložení nepravdivých údajů). Pokud je tedy s touto možností kalkulováno, bylo by také vhodné dát úřadu, který dávky vyplácí, možnost efektivněji dávky vymáhat, protože všechny státní peníze jsou peníze daňových poplatníků, ať již současných nebo budoucích. (LIPOVSKÁ, 2018). A všechny státní výdaje (tedy i výdaje na sociální dávky) jsou hrazeny ze současných (především daňových) příjmů nebo z vypůjčených peněz (které budou muset být z daní splaceny).

6 Závěr

Zneužívání nepojistných sociálních dávek samotnými žadateli o dávky či osobami společně posuzovanými je faktem, který dokládají pravomocně vydaná rozhodnutí o vzniku přeplatku a povinnosti dlužníka tento **přeplatek uhradit**. Nejčastějšími důvody vzniku přeplatku je porušení povinnosti oznámit skutečnost mající vliv na nárok na dávku či její výši, v zákonné lhůtě 8 dnů (např. ukončení nájemní smlouvy), nedokládání rozhodných skutečností (např. zatajení příjmu) a nevyužití dávky na účel, pro který byla přiznána (např. nezakoupení zdravotní pomůcky).

Na základě analýzy objemu vyčíslených pohledávek za období 2016 až 2020 a objemu splacených pohledávek v témže období, byla vyhodnocena úspěšnost návratu finančních prostředků, které byly vyplaceny neoprávněně.

Porovnáním celkového objemu vyčíslených pohledávek za jednotlivé sledované roky bylo zjištěno, že v roce 2016 bylo vyčísleno přeplatků nejvíce, celková výše přeplatků byla vyčíslena částkou 321 227 137 Kč. Následující roky však měl objem vyčíslených pohledávek klesající tendenci. V posledním sledovaném roce 2020 bylo vyčísleno pouze 173 581 525 Kč, což je o 54 % méně než v roce 2016, rozdíl činí 147 645 612 Kč. Celkový objem pohledávek za sledovaná období činil **1 336 472 103 Kč**.

Za sledované období vznikl celkově nejvyšší počet vyčíslených pohledávek na dávce **rodičovský příspěvek** (částka 332 759 041 Kč), patřící do systému dávek státní sociální podpory. Druhou dávkou, s o 16 % nižším objemem vyčíslených přeplatků, byla dávka **příspěvek na živobytí** ze systému dávek hmotné nouze (vyčísleno bylo 281 087 687 Kč). Třetí dávkou, u které bylo vyčísleno o 32 % pohledávek méně než u rodičovského příspěvku, je dávka **příspěvek na bydlení** (částka 227 065 581 Kč), také ze systému dávek státní sociální podpory. Dávkou s nejmenším objemem vyčíslených pohledávek, byla dávka ze systému dávek státní sociální podpory, pohřebné (vyčísleno bylo 15 000 Kč).

Porovnáním celkového objemu vyčíslených pohledávek za období 2016 až 2020 a celkového objemu uhrazených pohledávek za totožné období bylo zjištěno, že **návratnost** vyčíslených pohledávek je **71 %** (částka 949 535 253 Kč). Pohledávek, které mohou dlužníci ještě uhradit je celkově **9,4 %** (částka 125 423 720 Kč).

Porovnáním celkového objemu vyčíslených pohledávek za uvedená období a celkového objemu jinak vypořádaných dávek bylo zjištěno, že k vymáhání Celnímu

úřadu bylo předáno **13,8 %** pohledávek (částka 183 719 400 Kč), odepsáno pro nedobytnost bylo **3,1 %** pohledávek (částka 41 454 625 Kč) a prekludováno bylo **2,7 %** pohledávek (částka 36 339 105 Kč).

Z komparace podrobných analýz šestnácti dávek vyplynulo, že **100 % návratnost** přeplatků byla u dávky pohřebné a příspěvek při ukončení pěstounské péče. Pohledávky byly zcela uhrazeny.

Návratnost dávky rodičovský příspěvek je 88,4 % a stále zbývá uhradit 9,4 % pohledávek. Dávka příspěvek na živobytí má nejnižší návratnost pohledávek, pouze 53 % a ke splacení zbývá pouze 3,9 % pohledávek. Návratnost dávky příspěvek na bydlení je 68,8 % a ke splacení zbývá 23,8 %. Ostatní část pohledávek byla u dávek vypořádána jinak.

Z jiných vypořádání bylo **k vymáhání** na Celní úřad předáno nejvíce pohledávek vzniklých na dávce příspěvek na živobytí, a to **40,1 %** z celkově vyčísleného objemu pohledávek na této dávce, částka byla ve výši 112 769 219 Kč. Nejvíce **odpisů** pro nedobytnost bylo provedeno u dávky příspěvek na zvláštní pomůcku, z celkového objemu pohledávek bylo odepsáno **26,3 %**, což bylo 23 691 754 Kč. Nejvyšší objem pohledávek neuhrazených a nevymožitelných do konce **prekluzivní doby** byl takto vypořádán u dávky příspěvek na bydlení. Jednalo se o částku 14 520 508 Kč, která tvořila **6,4 %** z objemu vyčíslených pohledávek ve sledovaném období na dávce.

Vyšší návratnosti pohledávek, vzniklých zneužitím systému nepojistných sociálních dávek, by mohla přispět zákonná možnost, **srážet** vzniklé dluhy z běžně vyplácených nebo později přiznaných dávek, a to alespoň ve výši jedné třetiny z vyplácené dávky.

Jako jedna z možností prevence vzniku přeplatků na dávkách, z důvodu úmyslného zneužití systému dávek, by mohla sloužit pokuta, udělená v rámci přestupkového řízení (dříve umožněna zákonem o státní sociální podpoře). Pokuty by byly udělovány v přiměřené výši s ohledem na skutečnost, zda klient porušil zákon opakovaně či nikoli a také na to, jak vysoký přeplatek byl způsoben.

Pro snadnější orientaci a účinnou spolupráci při vybírání a vymáhání pohledávek mezi jednotlivými útvary Úřadu práce, by bylo vhodné pracovat v programu, který by umožnil automatický propis všech pohledávek vzniklých na Úřadu práce (tzn. vyčíslených ve všech stávajících používaných programových aplikacích) a sledoval by podrobně

všechny způsoby vypořádání pohledávek, včetně jednotlivých kroků při vymáhání pohledávek (např. vydávání exekučních příkazů).

7 Seznam použitých zdrojů

- ARNOLDOVÁ, Anna, Sociální zabezpečení I. 1. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2012. ISBN: 978-80-247-3724-9
- BRDEK, Miroslav, JÍROVÁ, Hana, *Sociální politika v zemích EU a ČR*. Praha: Nakladatelství CODEX Bohemia, s.r.o., 1998. ISBN 80-85963-71-X
- ČELEDOVÁ, Libuše, ČEVELA, Rostislav, *Laskavý průvodce po sociálních službách*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2019. ISBN 978-80-246-4410-3
- KREBS, Vojtěch, BURDISOVÁ, Jaroslava, POLÁKOVÁ, Olga, ŽIŽKOVÁ, Jana, *Sociální politika*. Praha: Nakladatelství CODEX Bohemia, s.r.o., 1997. ISBN 80-85963-33-7
- LIPOVSKÁ, Hana, *Kdo chce naše peníze?* Praha: Grada Publishing, a. s., 2018. ISBN 978-80-271-0679-0
- MAAYTOVÁ, Alena, OCHRANA, František, PAVEL, Jan a kolektiv, *Veřejné finance v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2015. ISBN 978-80-247-5561-8 (print)
- PAJU, Jaan, *The European Union and Social Security Law*. London: Bloomsbury Publishing, 2019. ISBN 9781509935697
- POTŮČEK, Martin, *Křižovatky české sociální reformy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 1999. ISBN 80-85850-70-2
- POTŮČEK, Martin, *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-01-X
- PRŮŠA, Ladislav, VÍŠEK, Petr, JAHODA, Robert, *Alchymie nepojistných sociálních dávek*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7478-528-3
- SIROVÁTKA, Tomáš, (editor), *Česká sociální politika na prahu 21. století: efektivnost, selhávání, legitimita*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2307-4
- TOMEŠ, Igor, *Sociální politika teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Vydavatelství a nakladatelství SOCIOPRESS, spol. s r.o., vydal SOCIOKLUB, sdružení pro podporu rozvoje teorie a praxe sociální politiky, 2001. ISBN 80-86484-00-9
- ÚZ číslo: 1205, *Rodinné právo, podle stavu k 1.8.2017*, 192 stran. Ostrava-Hrabůvka: Nakladatelství Sagit, a.s., 2017. ISBN 978-80-7488-237-1 (ÚZ č.:1205, Rodinné právo)

ÚZ číslo: 1425, *Sociální zabezpečení, podle stavu k 22.2.2021*, 288 stran. Ostrava-Hrabůvka: Nakladatelství Sagit, a.s., 2021. ISBN 978-80-7488-461-0 (ÚZ č.: 1425, Sociální zabezpečení)

INTERNETOVÉ ZDROJE:

Saylor Academy Open Textbooks. *Social Problems: Continuity and Change*. [on-line] Washington, DC: Saylor Foundation, 2016 [cit. 07. 06. 2021]. Dostupné z Saylor URL: <http://www.saylor.org/books>

INTERNÍ PŘEDPISY:

Generální ředitelství Úřadu práce České republiky. Služební předpis č. 3/2021: Organizační řád Úřadu práce České republiky. Praha, 29.3.2021 (Organizační řád)

Generální ředitelství Úřadu práce České republiky. Úplné znění Směrnice generální ředitelky č. 22/2014 ve znění Dodatku č. 4 a 5: Jednotný postup při nakládání s pohledávkami Úřadu práce České republiky. Praha, 28.6.2021 (Jednotný postup č. 22/2014)

ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2019. Spisová dokumentace – Usnesení Okresního státního zastupitelství v Děčíně [interní dokument] (Úřad práce ČR, 2019)

ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2021. Aplikační databáze OKcentrum [software] (Úřad práce ČR, 2021, a)

ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2021. Aplikační databáze OKnouze/OKslužby [software] (Úřad práce ČR, 2021, b)

ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY, 2021. Interní informace a ústní sdělení (Úřad práce ČR, 2021, c)

ZÁKONY

ČESKO. Zákon č. 108/2006 Sb., ze dne 14. března 2006, o sociálních službách (zákon o sociálních službách).

ČESKO. Zákon č. 329/2011 Sb., ze dne 13. října 2011, o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů (zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením).

ČESKO. Zákon č. 117/1995 Sb., ze dne 26. května 1995, o státní sociální podpoře (zákon o státní sociální podpoře).

ČESKO. Zákon č. 111/2006 Sb., ze dne 14. března 2006, o pomoci v hmotné nouzi (zákon o pomoci v hmotné nouzi).

ČESKO. Zákon 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o sociálně-právní ochraně dětí).

ČESKO. Zákon č. 110/2006 Sb., ze dne 14. března 2006, o životním a existenčním minimu (zákon o životním a existenčním minimu).

ČESKO. Zákon č. 500/2004 Sb., ze dne 24. června 2004, správní řád (správní řád)

ČESKO. Zákon č. 141/1961 Sb., ze dne 29. listopadu 1961, o trestním řízení soudním (trestní řád)

ČESKO. Zákon č. 40/2009 Sb., ze dne 8. ledna 2009, trestní zákoník (trestní zákoník)

ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 3. února 2012, občanský zákoník (občanský zákoník)

ČESKO. Zákon č. 280/2009 Sb., ze dne 22. července 2009, daňový řád (daňový řád)

ČESKO. Zákon č. 120/2001 Sb., ze dne 28. února 2001, o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád)

ČESKO. Zákon č. 17/2012 Sb., ze dne 8. prosince 2011, o Celní správě České republiky

ČESKO. Zákon č. 99/1963 Sb., ze dne 4. prosince 1963, občanský soudní řád (občanský soudní řád)

ČESKO. Zákon č. 437/2020, ze dne 29. října 2020, o některých úpravách v oblasti dávek státní sociální podpory a příspěvku na péči v souvislosti s nouzovým stavem při epidemii (zákon č. 437/2020)

EU. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 883/2004, ze dne 29. dubna 2004, o koordinaci systémů sociálního zabezpečení (ES č. 883/2004)

EU. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 987/2009, ze dne 16. září 2009, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení (ES) č. 883/2004 o koordinaci systémů sociálního zabezpečení (ES č. 987/2009)

8 Přílohy

- Příloha A Žádost dle zákona č. 106/1999 Sb., Děčín: 26.7.2021
- Příloha B Úřad práce ČR, Krajská pobočka v Ústí nad Labem,
Vyhovění žádosti, Ústí nad Labem 17.8.2021

Příloha A

V Děčíně dne 26.7.2021

Odbor kontrolně-právní ÚP ČR, KrP v Ústí nad Labem
Mgr. Marie Marková
Dvořákova 1609/18
400 21 Ústí nad Labem
DS: 6sbzpx5

Žádost o spolupráci a možnost využití dostupných dat dle 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím

Vážená magistro Marková,

pracuji na ÚP ČR, KrP Ústí nad Labem, KoP Děčín jako vedoucí odd. SSP a dávek PP. V současné době studuji na ČZU, na Provozně-ekonomické fakultě, obor studia: Veřejná správa a regionální rozvoj. K řádnému ukončení studia budu zpracovávat diplomovou práci pod pracovním názvem: „Vymáhání pohledávek vzniklých na nepojistných sociálních dávkách“. Tímto žádám o možnost spolupráce s odborem, který vedete, protože se touto problematikou zabývá. Ráda bych využila dostupná data o pohledávkách, vnitřní metodiku při jejich správě i osobní zkušenosti pracovníků, které se na této činnosti aktivně podílejí.

Děkuji za spolupráci

Michaela
Chladíková

Digitálně podepsal
Michaela Chladíková
Datum: 2021.07.27
11:23:51 +02'00'

Bc. Michaela Chladíková

Úřad práce ČR

Krajská pobočka v Ústí nad Labem

Paní
Bc. Michaela Chladíková
vedoucí odd. SSP a dávek PP
kontaktní pracoviště ÚP ČR Děčín

Váš dopis značky/ze dne
26.7.2021

Naše č.j.

Vyřizuje

V Ústí nad Labem dne
17.8.2021

Vážená paní Chladíková,

tímto Vám sděluji, že Vaši žádosti ze dne 26.7.2021 o spolupráci s Odborem kontrolně právním a o zpřístupnění předmětné metodiky a dat z agendových systémů Úřadu práce ČR za účelem jejich nahlížení potřebného pro vypracování diplomové práce na téma „Vymáhání pohledávek vzniklých na nepojistných sociálních dávkách“, **bylo vyhověno.**

S pozdravem

Mgr. Marie Marková
Digitálně podepsal
Mgr. Marie Marková
Datum: 2021.08.17
11:03:43 +02'00'

Mgr. Marie Marková
ředitelka Odboru kontrolně právního

From: Marková Marie Mgr. (UPU-KRP) <marie.markova@uradprace.cz>
Sent: Tuesday, August 17, 2021 11:07 AM
To: Chladiková Michaela Bc. (UPU-DCA) <michaela.chladikova@uradprace.cz>
Subject: RE: oficiální povolení k použití dat

Dobrý den, paní kolegyně, zasílám povolení dle zákona č. 106/1999 Sb.

Děkuji. Hezký zbytek dne.

Úřad práce ČR

Mgr. Marie Marková
ředitelka Odboru kontrolně právního
T: 950 171 490
M: 725 732 727
E: marie.markova@uradprace.cz

Úřad práce České Republiky, Krajská pobočka v Ústí nad Labem
Dvořákova 18
400 21 Ústí nad Labem

Datová schránka: 6sbzpx5
www.uradprace.cz